PITORESCUL II ROMÂNIEI

PROF. I. SIMIONESCU

ÎN LUNGUL GRANIȚEI

EDITURA CARTEA ROMANEASCA BUCURESTI

PROF. I. SIMIONESCU

PITORESCUL ROMÂNIEI

VOL. II

IN LUNGUL GRANIŢEI

EDITURA „CARTEA ROMÂNEASCĂ", BUCUREŞTI

INTRODUCERE

Continuând cu descrierea pitorescului țării [1]), în volumul acesta voi încerca să arăt variațiile întâlnite în lungul graniței.
Granița actuală politică, nu corespunde și cu cea etnică.
Aproape nu e colț din jurul României, unde linia despărțirei de vecini, uneori trasă arbitrar, să nu treacă prin românimea dela periferia țării.
Dacă geometric conturul României este o largă elipsă apropiată de un cerc, din punct de vedere etnic în jurul sâmburelui compact de Români, se prelungesc protuberanțe uneori până la mari depărtări de granița actuală, ca o aureolă.
Cunoașterea graniței, mai ales în împrejurările actuale, se impune oricărui român.
Nu trece numai prin ținuturi frumoase, felurite ca aspect, dar și prin locuri în care românismul s'a păstrat neatins, din toate punctele de vedere.
Un drum în lungul ei nu reprezintă numai un caleidoscop de forme pământești, ci și variate pagini din trecutul sbuciumat al poporului ori mozaic de ancestrale manifestări etnice.
Cuprinse la un loc, trag nădejdea că vor interesa cât de puțin.

I. SIMIONESCU.

1) I. Simionescu. Pitorescul României. Vol. I. Dela Dunăre la Mare. ,,Cartea Românească''. Ed. III. București, 1939.

GRANIȚA DELA APUS

A. DELA DUNĂRE LA MUREȘ

B a z i a ș. Când am ajuns la punctul de graniță de pe Dunărea, se înoptase deabinele. Măcar că am pornit destul de devreme dela Tn. Severin, vaporașul ca o coajă de nucă nu avea destulă putere

Fig. I.—Vederea gărei din Baziaș (d. I. P ă s ă r i c ă).

să înfrunte curentul apei din Cazane, iar amurgul se lasă mai curând în zilele de toamnă.

Din drumul la tot pasul cu neîntrecute frumuseți, am poposit în deplin necunoscut. Intunerecul contopea cer cu pământ, stâncă și apă. Numai câte-va scântei palide arătau că suntem în dreptul unei așezări omenești.

Liniștea ne înconjura, întreruptă numai de țârâitul greierilor și de plescăitul domol al valurilor ce legănau vasul.

Mai târziu decorul luă un alt aspect. Luna, la ultimul sfert, se ridica pe cer argintând puțin ceața sării, trăgând o dungă aurie pe întinsul

apei ce s'ar fi părut un lac, dacă reflexul luminilor dela catarg n'ar fi jucat în apă lăsând dungi roșii, cu ondulării schimbătoare. Nimic alta nu se deslușea, iar pacea se lăsa tot mai tainică asupra locului.

Cu atât mai surprinzător a fost tabloul din zorii zilei. Granitul din mal apărea colorat; ceața de pe apă se scămoșa, lăsând să se vadă rândul de căsuțe, înșirate dealungul malului stâncos. Atât de puțin spațiu a rămas, în cât casele par lipite de piatră.

Era o viziune de unde-va din preajma vreunui lac din Tirolul de sud. Inșelăciunea se mărea prin acoperișul de olane ruginii, prin vița

Fig. 2.—Lacul-mic din Oravița (d. I. Păsărică).

de vie afățată dealungul streșinei, sub care spânzura câte un strugure aburit. Aparența se întregea prin oleandrii mari cât niște liliaci, cu flori albe ori trandafirii puși în fața caselor, cât și prin piersicele scămoase de pe copăceii sgribuliți de lângă stâncă. Nu lipsesc nici cărări înguste, șerpuite, ce duc pe vârful dâmbului de granit sau la fântâna făcătoare de minuni.

Câte-va clădiri mai mari, un otel, gara, arătau importanța de odinioară a satului fost capăt de linie ferată și centru de aprovizioanre pentru celelalte, înșirate până la Orșova.

Frontiera trasă arbitrar tăiase linia, lăsând pe teritoriul nostru un mont fără nici o folosire. Sulfa vântul a pustiu prin locașul

gărei și a celorlalte clădiri mai mari. O recentă înțelegere cu vecinii pune crâmpeiul de linie iarăși în funcțiune.

O r a v i ț a. Și astfel nu am revenit prin Cazane; câte-va ore am trecut prin țară străină. Tovărășia întâmplătoare a unui român de peste graniță îmi destăinui deosebirea dintre cele două țări vecine. La noi, o toleranță creștinească, socotită uneori drept slăbiciune. Dincolo, cele mai riguroase măsuri față de minoritari, români în partea locului.
Dincoace, în puținele sate cu sârbi funcționează ca la ei acasă

Fig. 3.—Viaductul dela Oravița de pe linia ce duce la Anina (d. I. P ă s ă r i c ă).

învățători și preoți. Dincolo, cu multă greutate slujesc preoți români. De școală românească nici vorbă.
Și totuși mulți ani după pace noi eram cei pârâți la Liga Națiunilor ca asupritori ai minorităților.
După scurt drum am scoborît în gară la Oravița, cel mai lung oraș, capitală de județ, mai lung și de cât Câmpulungul-bucovinean. Credeam că nu mai ajung la Casina Reșiței. Nici automobilul nu putea goni din cauza bolovanilor rotunzi cu care este pavată strada principală și unică, ce duce până la capătul sudic al orașului.
Și totuși e frumos orașul tocmai prin casele așezate una îndărătul alteia, pe coastele văii strâmte. Trepte în loc de uliți, cărări ane-

voioase de urcat, fac legătura între fundul văii, inima orașului cu clădirea mare a liceului și a prefecturii înălțată în locul unei mori în funcțiune mulți ani după pace și între căsuțele resfirate de pe coaste. Cimitirul, mai mult o livadă decât loc de veșnică odihnă e loc potrivit de orientare. Privirea alunecă dealungul văii. De o parte spre deschiderea ei, peste impunătorul viaduct din pitoreasca linie ferată dusă la Anina, printre cele două biserici românești, zarea largă se întinde către șesul acoperit de ceață, din spre care adie mireasma grâului în pârgă. In sus valea e închisă de un piept de munți numai păduri, la picioarele căruia sclipesc două mici lacuri, apa pârîului oprită 'n loc prin zăgaz nu prea înalt, născând scenerii neuitate prin gingășia și variația coloritului, mai ales în amurg. In această direcție stau mai dese clădirile mari ale fostei administrații miniere; aici a mai rămas cuibul băieșilor aduși din Stiria. Minele de aramă de mult nu mai sunt rentabile. Gurile de exploatare au devenit simple gropi, iar prezența minereului de cupru este trădat prin rugina cu irizări verzui și albastre ce acopăr pietrele. Minele sunt astupate iar minierii au revenit, ca și în Trascău, la lucrul pământului primitor pentru oricine.

T â r g u l d i n O r a v i ț a. Viața liniștită a orașului, prea liniștită peste săptămână, devine vârtej omenesc în zilele de târg. Cum se revarsă șuvoiul, înălțindu-și apa și pe văile laterale strâmte, așa se resfiră mulțimea venită din satele învecinate, de umple nu numai spațiul mai larg din fața liceului, dar și străduțele înguste din jurul bisericei reformate, ajungând până'n dreptul vechilor clădiri ale administrației. E o forfotă și un colorit ce-ți umple inima de bucurie prin sănătatea și veselia oamenilor, prin belșugul muncii lor. Oamenii nu vorbesc în șoaptă; se strigă unii pe alții cu glas tare; râd când unul, în tocmeală, asvârle o vorbă de duh.
Bărbații cu cămeșa albă, lungă până la glesne, încinși cu un chimiraș de piele, pare că eri s'au scoborât pe cărările munților din Gorjul depărtat. Numai ismenele largi, opincile cu gurgui răsfrânt la vârf și sumanul lat în poale arată influența locului în care trăesc. Impune sobrietatea îmbrăcămintei femeești. Cămeșa curată este fără zorzoane. Șurța din față, neagră, mai scurtă, opincile dintr'o piele de porc, aduc aminte de pădurencele din Hațeg.
In târgurile de dincolo de Carpați s'a mai păstrat din obiceiurile vremurilor de demunt. Nedeile de pe vârfurile de munți s'au scoborît

în marile sate și târguri. Iarmaroacele din Ardeal, ținute des și la anumite date de mai multe ori pe an, sunt prilej nu numai de a schimba mărfurile ieșite din hărnicia satelor, dar de a se întâlni om cu om din depărtatele și singuratecele așezări. Sboare aeroplanul de deasupra țării; șuere locomotivele ce aduc cărbunele de la Anina; jos în cuprinsul strâmt dintre dealuri, s'a adunat norodul, fie venit pe jos pornind deacasă cu noaptea'n cap, fie cu carele ori căruțele ferecate. Apare în curata-i manifestare, de nimic stânjenit, sufletul poporului, însușirile lui firești, care l'au scăpat din grele cumpene ce s'au abătut asupră-i.

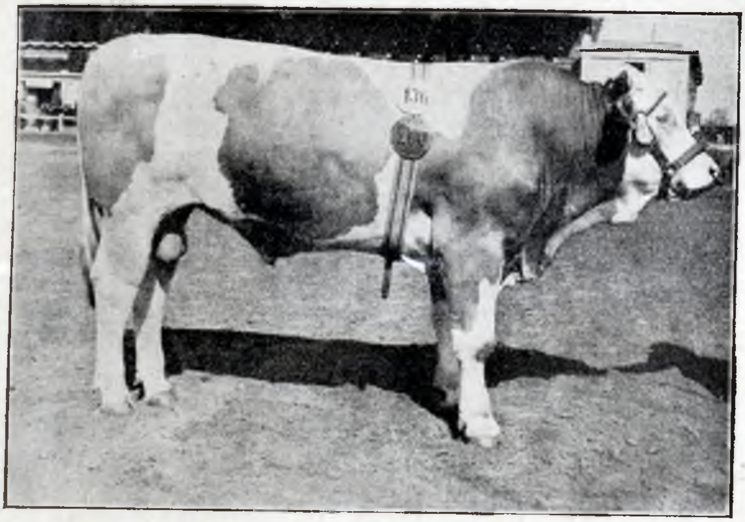

Fig. 4. — Un taur Simmenthal.

Cât ține valea e un furnicar de oameni. La capătul larg dinspre liceu e Târgul vitelor, cu amestec de glasuri omenești și mugete de vite; iapa nechează chemându-și mânzul sglobiu ca un copil, să nu se rătăcească prea departe de ea; dincolo, porcul legat de un picior sau culcat pe o coastă în căruță, de gras ce e, geme într'una. Dintr'un asemenea iarmaroc îți dai samă de felul gospodăriilor omenești. In special vitele sunt frumoase, bine îngrijite. Boii lați în spete, cu copitele ca de cămilă, stau impasibili legați la șir. Când negustorul își implântă degetele în pielea grasă și elastică, abea dacă își întorc capul, privind domol cu ochii lor mari, umezi, blânzi, printre genele lungi. Li e indiferentă soarta; dacă scapă de

maiul casapului, îi așteaptă munca din greu a ogorului. Li e tot una.

In partea din sus a târgului, dealungul marginii de trotuar, stau înșirate produsele câmpului, ale livezilor. Popușoiul e mai mult cultivat de cât grâul. Ceiace dă târgului un aspect mediteran sunt coșurile pline cu persici, învălite cu puf de mătase ori cu pelița netedă și trandafirie.

Cum se lasă amurgul prinde a se așterne și liniștea obișnuită. Grupuri-grupuri, unii apucă spre Răcâșdia, alții spre cărările ce duc peste deal la Ciclova, sat în care până acum câțiva ani se mai vedea fabricarea sapelor și a hârlețelor de către meseriașul cu brațul vânjos. Bucățile de fier erau aduse dela Reșița; forța motrică era dată de apa pârîului trasă printr'un sghiab de lemn sub șandramaua unde răsuna sfada dintre ilău și nicovală.

După ce ai trecut pe la Reșița cu ciocanele mecanice care turtesc tone de fontă, dincoace la Ciclova îți apărea încă în funcțiune atelierele lui Vulcan, aceleași pe vremea când ferul era bătut numai pentru arma comandantului.

Fig. 5.—Apeductul Varan, din drumul Bârzavei.

U n r â u b i n e f o l o s i t. Ca să ajungi în inima Torontalului, urci spre Berzovia, dealungul ultimelor valuri muntoase, reduse la înălțimea dealurilor. Sub aspectul blând al formelor se ascunde o zonă frământată din scoarța pământului. Odată, pe aice a fost o dâră de vulcani. Lava infiltrată a dat naștere la minerale cu metale odinioară exploatate la Dognecea, Ocna-de-fer, Bocșa-montană, vestite centre miniere. Forfota de oameni de pe când minele erau exploatate azi s'a ogoiat. Gropile s'au năruit, altele sunt inundate. Cei deprinși cu viața de cârtiță au schimbat ciocanul cu coasa. Ogorul nu trădează pe muncitor niciodată. Pământul îl întâmpină cu flori și belșugul holdelor.

La Berzovia treci Bârzava. E cea mai folosită apă curgătoare din țară. Aice e domolită; curge lin și tulbure în lunca largă, numai anini

și sălcii. Ici și acolo câte un pâlc de stejari rămuroși îi umbresc calea. In munți, aproape de izvorul ei de sub Semenic, e sglobie și limpede, sărind din bolovan în bolovan, stropind șăgalnic albastrele flori de campanule, ce i se ițesc în drum. E copilăria fericită. Omul însă îi taie bucuria libertății sburdalnice. Apa fu oprită'n loc prin stavilarul dela Claus, pentru transportul lemnelor. De îndată ce a scăpat, Bârzava își reia iarăși libertatea, fugind speriată printre fragede fânețe svițeriane. Nu e lăsată'n voie însă pera îndelung; stavilarul dela Văliug o silește să-și verse apele în iazul de vre-o 12

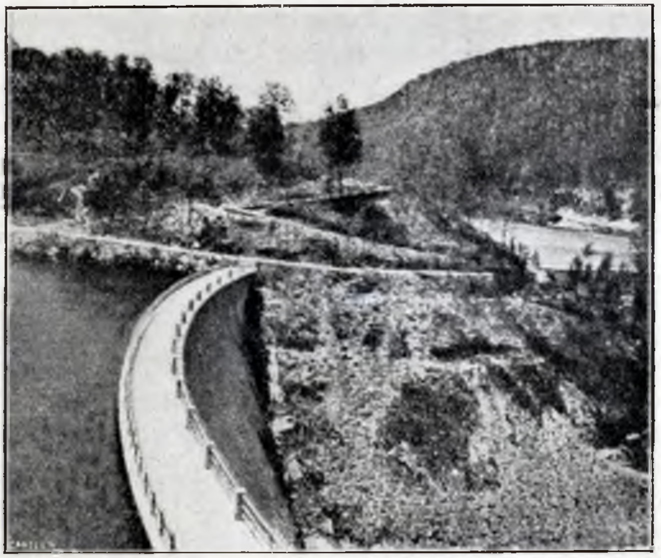

Fig. 6.—Stăvilarul dela Văliug. (d. I. Păsărică).

hectare, cu o capacitate de peste un milion de metri cubi. Uneori vine furioasă, ca'n 1915. Și elementele naturei se străduesc după libertate. Sclăvia o revoltase. S'a adunat apele toate după niște ploi iuți care i-au venit în ajutor; a trecut peste iezătură și a apucat razna prin vechea ei albie secătuită. A fost însă pedepsită. Stavilarul înălțat, întărit, a pus-o din nou în lanțuri. In liniștea singurătății în care a fost zidit, de jur împrejur numai codri de fag, arcul de piatră și beton ce încinge oglinda apei liniștită, te face să uiți încătușarea râului și să te gândești la impunătoarea putere a muncii omenești.

Apa domesticită este apoi îndreptată unde vrea omul. Prin aveducte îndrăsneţe, punţi şi tuburi duse din munte în munte, peste văi adânci, iuţeala ei mărită prin panta repede bate'n aripele turbinelor din Castel; aice forţa apei este schimbată în forţă electrică, a cărei putere pune'n mişcare ciocanele enorme din uzina dela Reşiţa, turtind blocurile de fontă ca şi cum ar fi de ceară.
Pe toată această bucată de drum, din Bârzava sglobie n'a rămas de cât o şuviţă de apă, pe fundul albiei ca de împrumut. Murmurul ei te întovărăşeşte pe drumul deschid numai pentru priviligiaţi, cu umbră de fagi şi ghirlănzi de ferige. E însă ca un plâns de jale după puterea ei, ce se scurge sus, între cer şi fund de vale.
După ce a împlinit voinţa neînfrântă a omului, apa revine la matca ei. Ce folos? Farmecul drumului de munte nu o mai însoţeşte, iar puterea îi e sleită. Curge domol; o întîmpină, stejari, sălcii şi arini cu frunzele aproape negre. Chiar limpezeciunea ei e din nou tulburată. Ajunge ruginie prin spălătura mineralelor dela Bocşa-montană. La Bocşa-română devine o apă de şes, cu valuri înmâlite într'una. Şi astfel curge încet; din vreme 'n vreme, la distanţă de ani, se răsbună de câte a suferit prin revărsări peste malurile joase. Inainte de a trece graniţa, îndeplineşte însă un nou şi însemnat serviciu omului.
Dela Deta, drumul tăiat ca o aleie prin o pădure tânără de stejar duce spre Topolea, aproape de graniţa cu Iugoslavia. Mândru mai e stejarul când are loc liber de crescut, cum e în grădina publică din Deta, un zăvoiu natural, prin care mai curge un firicil de apă. Stejarii groşi îşi întind ramurile noduroase în toate părţile, dând umbră răcoritoare chiar când câmpia e încinsă de arşiţa verei. Mândri sunt şi stejarii plantaţi din pădurea prin care treci, cu trunchiurile drepte ca de brad, alineate ca soldaţii în marş. Zalea frunzelor asemenea unor solzi de metal străluceşte în bătaia soarelui, presărată cu ghindă lucie ca mărgăritarele de pe ţăsuturile domneşti. Ieşind din pădure dai din nou de Bârzava; n'o mai cunoşti. Nu mai curge'n voie, făcând coturi capricioase. Iarăşi e domesticită. Cursul ei e drept ca şi drumul din pădure, iar malurile înălţate îi stăpânesc toanele. Trebue să curgă unde o duce omul şi omul a dus-o spre a înfăptui o minune prin voinţa şi munca lui. La nevoie, primăvata când e timpul de sămănat, apa Bârzavei e folosită să acopere o suprafaţă de vre-o 300 jugăre, cu semănături de orez, care nu încolţeşte şi nu înfrăţeşte de cât sub apă.

Stăteam în fața orezăriei dela Topolea și admiram o convingătoare dovadă cât de variate pot fi culturele în România. Pământul și clima sunt atât de felurite, în cât pe lângă străbunele ogoare de porumb și grâu, se poate semăna în nord multă secară, cereala țărilor din miază-nopate, în sud orez, bumbac, cărora le priește numai o climă domolită.

Privind la suprafața arămie de dinaintea mea, mângâind coama lucie a spicelor ca de metal, eram emoționat ca în fața unui eveniment însemnat. Nu era atâta faptul că mă aflam lângă o cultură de orez, cereala căutată de $^2/_3$ din populația pământului sau că spicele netezite de orez erau smulse din pământul țării mele. Imi apărea înainte mai cu putere prețuirea voinții omului, care cu adevărat poate scoate pâne și din piatră sacă. Mai mult decât ori câte pagini de preamărire a muncii, voinții și răbdării omului prin care s'a schimbat fața omenirii, aveau putere de convingere cele câte-va jugăre de orez și apa molatecă a Bârzavei canalizate. Prin o muncă mai grea omul a biruit greutățile, ridicând prețul ostenelii sale.

Fig. i.— Un fir de orez.

Dar voința omului și spiritul său de gospodărie pricepută nu s'a restrâns numai la orez. S'a folosit Bârzava și pentru cultura crapilor cu un rând de solzi, cum s'ar crește într'un țarc porci îngrășați. Apa Bârzavei, tot atât de leneșă ca și a Bahluiului, umple mai multe basene despărțite prin dâlme nu tocmai înalte, în fiecare toamnă secate spre a fi curățite. Crapii se mută în alte basene de iarnă, de unde se prind ori când e nevoie. S'au scos până la peste 7 vagoane într'un an. Vara apa clocotește de peștii care dau năvala la uruială de orez, popușoi sau ovăz cu care sunt hrăniți.

Privind la minunile înfăptuite de către om, mă gândeam și eu, ca și Dinică Golescu în țări străine, la ceia ce lăsasem în urmă,

acasă. Pe când în Moldova s'a dat drumul iazurilor spre a se căpăta izlazuri pline de scai, aice se cresc crapi din care se scoate bani buni. Ce minunată grădină ar deveni România dacă parte măcar din râurile ei bogate 'n apă ar fi domesticite, captate, canalizate, cum e Bârzava.

M'am întors, într'amurg, ca din fața unui altar unde s'a săvârșit o slujbă bisericească. Isprava voinții omului deșteaptă aceleași sentimente adânci, mulțumiri ca și un tablou măestrit ori o simfonie de Beethoven. Răscolirea sufletească este poate mai sguduitoare prin îmbinarea puterii de creațiune a omului cu farmecul naturii din jur. Armonia dintre ceiace omul a ajuns să scoată dela natură, cu ceia ce natura reprezintă prin sine se riducă uneori la sublim.

De altfel acesta este și farmecul drumurilor prin țară. Imprejurările, neprevăzutul, mărețul te surprind, țintuindu-te și pregătindu-te pentru altă înțelegere a locurilor și lucrurilor. Turismul nu aduce numai o sforțare fizică; adesa reprezintă și o adâncă educație estetică și etică, ce lasă urme. Drumul la întors, pe la Parcoș și castelul dela Banloc, avea înșelătoria sborului prin lumea închipuirilor lui Andersen. Probabil că pe lângă minunea dela Topolea, a contribuit și lumina purpurie ce se resfrânge slab dinspre asfințit, ca și ceața sării ce începea să facă nedeslușite contururile. Tânguitorul dangăt al clopotelor de vecernie din turnul bisericuții din Parkoș, veche de vre-o 4 veacuri, întăreau prin glasul lor cu ecou prelung, atmosfera basmelor așa în cât șiragul plopilor din lungul drumului luau înfățișare de ființe fantastice, ce măreau impresia din lumea ireală. Pământ, case, arbori, se topesc unele'n altele. Omenescul dispare, iar ființa se contopește în totul cu natura.

Torontalul. Se face apropiere între Câmpia ce se întinde în Banat și acea din Muntenia. E dreptul. Și într'o parte și în alta e largă, cu îmbinarea, la orizont, între cer și pământ, în ceața depărtării. Inspre răsărit Munții Banatului se arată ca o dungă de nori; către apus imensitatea se întinde departe.

Este deosebire în amănunt între Câmpia munteană și Torontal Dincolo doar pâlcuri de salcâmi cât umbresc satele. Dincoace stejarii dau peisajului o tonalitate diferită. Râurile ce vin dinspre munți, ploaia mai din belșug, fac ca arborii să crească în deplina lor desvoltare.

Din Torontal. (După *I. Hielscher*)

Văleni din Maramureș. (Fot. *Fr. Nistor*).

Prin copaci dispare monotonia câmpiei altfel numai ogoare. Lumea lor e variată ca și a oamenilor. Mai cu seamă când sunt răzleți iau înfățișeri atât de felurite încât în tovărășia lor nu ți se urăște, fie drumul cât de lung. S'ar putea caracteriza Torontalul tocmai prin rețeaua deasă de copaci, cu noduri ici mai largi, dincolo mai restrânse, asvârlite pe întinsul ogoarelor.
In Torontal îți poți da seamă mai bine decât ori unde de puterea și farmecul arborilor. Condițiunile climaterice nu impun numai creșterea salcâmului. Stejarii își desfășoară mândra lor înfățișare

Fig. 8. Monumentul lui Lenau la Cetad (Torontal) satul de naștere al poetului.

fie răzleți, crescuți în voie, în pâlcuri restrânse parcă ar sta la sfat sau în pădurici, cu trunchiuri tinere, drepte, în ordinea alineerii, cum au fost plantați. Chiar în toiul arșiței de vară Torontalul e verde. Arborii îi formează protecția. Impresionantă este vatra satului cu întins covor de verdeață, căci locuitorii au grija să stârpească scaeții care năpădesc toloacele de aiurea. Drept răzoare de flori albe, sunt cârdurile de gâște, numeroase în jurul fiecărui sat. Povestea păzitoarei de gâște a lui A n d e r s e n, aice poate găsi înțelegere. In urma fiecărui cârd pășește fetișcana cu vărguța lungă.
Satele sunt cuiburi de verdeață, împrejmuite de adevărat parc

englezesc. De departe nu zărești decât sclipirea săgeții turnului de biserică, ce trece peste coroana arborilor reflectând în scânteieri de far ultimele raze ale soarelui dinspre asfințit.

La fiecare pas îți apare exemple înviorătoare de activitate conștientă, bazată pe spirit de inițiativă și știință. Simți efectul chibzuielii. Admiri nu numai natura ci și truda omului. Se pun la întrecere, se ajută, se împlinesc. Surâde natura sub noua îmbrăcăminte ce i-o dă omul; acesta își face cruce de mulțumire când își pune capul pe pernă, după munca zilei.

Aice înțelegi adâncul seninului sufletesc din ,,Hermann și Dorothea"; aice mai mult de cât ori unde asculți cântecul zămislirii vieții din plămada pământului. Minunat e redată de către romancierul Müller-Guttenbrunn, după origine din Banat, dragostea de loc a șvabului îndemnat să emigreze; n'a putut să-și scoată din suflet icoana pământului rodnic unde a crescut. Apucând un bulgăre din țarina care i-a hrănit strămoșii, îl sărută. Contactul e atât de sguduitor încât renunță la pribegie.

Monotonia lanurilor cu aceleași cereale e înlocuită cu mozaicul ogoarelor bine cultivate. Până și vitele adaugă colorit variat pășunelor. Roșcate, cu pete albe, cu coarne mici, strălucesc de bună îngrijire, alese una și una.

Tablourile de Rosa Bonheur sunt palide față de belșugul de aici, rezultat al îmbinării muncii și priceperii omenești cu darurile naturii.

Pe unde am umblat, fără exagerare pot spune că n'am dat de urmele sărăciei. Vor fi desigur gospodari mai chiaburi și alții mai nevoiași, ca pretutindeni. Diferența poate exista în curpinsul averii. Dar n'am zărit case pleoștite, cu pereții proptiți, cu ferestrele cât pumnul. Aproape toate sunt la fel, unele mai mari, altele mai mici. Acoperite cu țigle, cu latura îngustă la stradă, cele mai multe oblonite, par cutii regulate așezate în lungul drumurilor late. Cele mai adesa gospodăria din jur este temeinică. Nu lipsește grajdul, nici cotineața de porci. Chiar la ,,bufenii" cu pantalonii strânși pe pulpă, semnul distinct că sunt veniți din Gorj ori Mehedinți, e aceiași regulă, chibzuială, belșug, ca și la șvabul dat ca model de gospodar. De aceia e greu să deosibești pe aicea satul românesc de cel șvăbesc, dovada cea mai concretă că deosebirile de pe aiurea nu sunt datorite inferiorității însușirilor etnice. Având bunul exemplu

alături, Românul e în măsură să ajungă și chiar să întreacă pe șvabul sau sasul socotit sârguincios și cu pricepere.

Torontalul n'a fost totdauna numai verde și belșug ca azi. A cunoscut și zile de sbucium. După retragerea Turcilor, pe urma lor a rămas numai jale.

,,Două treimi din întinderea țării'', scria un ofițer austriac trimis să cerceteze Banatul prin mijlocul veacului al 18-lea, ,,a rămas pustii de pe urma pustiirilor războaielor''. Puținii români băstinași, trăiau în neagră sărăcie, căci nu erau siguri pe ceia ce munceau. După aceia au început colonizările de șvabi și chiar francezi, spanioli, italieni. Pe lângă băstinașii români s'au scoborît și mulți olteni, a căror port s'a păstrat acelaș până azi, după 200 ani și mai bine de emigrare.

La început a fost grea viața. Mulți coloniști muriau de friguri; ciuma dă iuriș în câte-va rânduri. Munca însă a biruit.

Incetul cu încetul Torontalul devine o imensă grădină, cu arbori, verdele pășunelor și varietatea coloritului ogoarelor.

Totuși nici în această parte a României nu treci fără să simți trista soartă a neamului.

Granițele sunt linii trase pe hartă, la masa verde. Cei care căutau Torontalul în Bucovina, cu creionul roș a despărțit frate de frate, adesa a tăiat în două bunul aceleiași familii. Când te afli la Deta ți se arată cu lacrimi în ochi, un deal izolat, ce pare mai înalt în apus de soare, pe vârful lui cu un zimț, urmele ruinii unei cetăți. E Vârșețul, unde a învățat Mitropolitul Andrei Șaguna unde a trăit și suferit Iorgovici, învățătorul, prin gramatica sa, a lui Eliade Rădulescu. In el e o colonie puternică și azi de Români, care trăesc sub greua apăsare a stăpânului strein; abea dacă li se îngăduie să se roage lui Dumnezeu în limba strămoșilor lor. La fel trăesc Românii din alte numeroase sate rămase dincolo, prin capriciul celor care au hotărît destinele popoarelor mici.

Vizitarea acestui ținut cu bogate gospodării românești, deșteaptă unele sugerări, care ar putea contribui la îndreptarea gospodăriilor și acolo unde condițiunile istorice n'au fost prielnice desvoltării lor. Mă gândeam la burse agricole înființate de comunele ori județele de dincoace de Carpați, până'n Nistru. In loc însă ca bursele să se dea la școlile agricole, să fie date flăcăilor ieșiți din armată. Inainte de a-și stabili o gospodărie, să facă practica măcar de un an agricol complect, la agricultorii români de prin frumoasele sate

din Torontal. Ar fi un mijloc și de apropiere sufletească dar și de iuțire a evoluției economice rurale, acolo unde tradioținalismul joacă un mare rol în încetineala transformărilor.

P l o a i a 'n s t e p ă. Jimbolia e cunoscută ca vamă către Iugoslavia.

E interesantă și din altă privință. In jurul ei se găsesc mari fabrici de țiglă, care au avut drept urmare schimbarea înfățișărei satelor și din restul țării. Ușurința transportului a făcut ca vechile căciuli de stuf ale caselor vechi să fie înlocuite cu acoperiș de țigle, care mărește polihromia cuiburilor omenești. Multe case noui din Oltenia nu mai au alt acoperiș de cât de țigle.

Indreptându-mă spre Jimbolia pe o zi de vară cu mare năduf, am asistat la una din scenerile naturii, care face parte din sistemul ei de gospodărie generală sau mai bine de poliție pentru păstrarea echilibrului sănătos.

Nu ploase cam de mult. Te învăluiau norii de praf răscoliți chiar pe drumurile pietruite. Porumbul ca apărare își făcuse frunzele sul. Ii simțeai chinul.

Dinspre răsărit se ivește din dărătul munților o dungă plumburie, care le înalță silueta. Nu-i puteai deosebi din întunecata arătare a norilor. Atmosfera era de o liniște impresionantă. Frunzele arborilor nu se mișcau. Paserile intrară în pământ.

Norii înaintează, strânși, fără nici o formă de odată. Ca mânați de o putere din înălțimea văzduhului, prind a acoperi cerul, a se desface în rotocoale plumburii, întunecând soarele sub scutul lor des. Infricoșitoarea amenințare a pavăzei negrii, scoborîtă până aproape de pământ ca pentru distrugere, stârnește fiori de grijă. Un fulger spintecă bolta, lung, luminos, ramificat. Conturul norilor se deslușește. Tunetul prelung nu găsește piedică pe întinsul șesului. Alt fulger și apoi altul. Norii acopăr cu totul cerul. Numai departe către apus rămâne limpede, albastru șters, aurit de bătaia luminei soarelui de după nori.

O picătură grea, mașcată, lovește pământul; altele i se întovărășesc, linii albicioase pe fondul întunecat al cerului. Repede se țese o pânză atât de deasă în cât nu vezi la doi pași. Cât de însetat era pământul, apa nu e suptă; năvala din cer naște băltoage în care picăturile de ploaie cad cu putere, făcând bulbuci.

Ploaia e locală. Fără vânt, norii trec zănateci. Cum au venit, așa

s'au dus, rupți în bucăți. Printre spărtura lor străbate un mănunchiu de raze, ce dă strălucire băltoagelor de pe câmp.
Potopopul încetează tot atât de brusc, cum a venit; cerul se înseninează în parte. Totul pare înviat, înviorat. Armosfera spălată de praf e limpede ca cristalul. Atât de deslușit se văd până și țiglele de pe acoperișul turnului de biserică din satul destul de departe. Iarba, frunzele arborilor, au căpătat un luciu de sănătate plină. Gâștele sunt cele mai vesele. Își întind gâtul, bat din aripi scuturându-le de praf. Nu mai tac. Își spun bucuria. Ridică osanale ploii. Stepa s'a priminit; e alta. Picăturile de ploaie rămase în vârful frunzelor sclipesc la bătaia soarelui, îmbrăcându-le într'o năframă

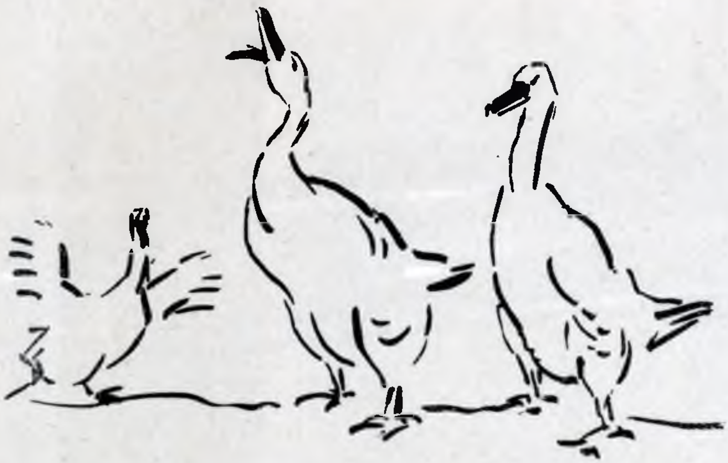

Fig. 9.—Bucuria gâștelor. (des. C. Motaș).

ușoară, numai diamante. Viața este asigurată pentru toate viețuitoarele.

B e l ș u g ș i l a c r i m i. Intr'unul din sate, prietenul cu care călătoream, din partea locului, bătu la poarta cu ușori masivi, care închidea o gospodărie în adevăr demnă de văzut. Aparținea unui fruntaș român, asemenea căruia se mai găseau și alții, ca să nu-l fi luat drept escepție.
N'am avut norocul să găsim acasă pe gospodar, dus la lucrul viei. Era numai gospodina, o femeie sănătoasă, nu tocmai sveltă, dar care totuși se învârtea ca prâsnelul, ca să ne arate tot ce a agonisit într'o viață de muncă.

Nimic nu scăpa de privirea ei ageră. Cu cheile la brâu, tot era sub supravegherea sa. Nu avea drept ajutor de cât o fetișcană din sat, ca și stăpâna de vioaie, luând parte cu toată dragostea la mersul bun al treburilor, ca și când ar fi fost ale ei.

Vizităm ,,prodiumul'', pivnița plină cu antalele de vin din anul trecut. Deasupra, sub acoperișul casei principale se odihnea războiul, cu sulul de pânză neterminat. Ca prelungire a bucătărioarei despărțită de casa mare printr'un spațiu cât ar putea trece carul încărcat cu bucate, era grajdul de vite, cu două vaci roșii cu părul luciu. Se vedea urmele țesalei de dimineață. Cunoscând glasul stăpânei își întorc spre ea ochii blânzi, răspunzând cu un muget înfundat la vorba bună ce-le adresă gospodina. Minunea era în grajdul de alăturea, bine închis de nici vântul cât de aprig nu putea să ajungă până la calul pursânge, o făptură ca sculptată, cum nu eram deprins să văd decât la marii proprietari din părțile de unde am plecat. Dacă nu m'ași fi temut că-mi trădez uimirea, aș fi făcut cruce, că văd o asemenea făptură în grajdul unui fruntaș român.

Fig. 10.—Armăsarul ,,Novius'' al fruntașului țăran Sabin Isac din Nereu.

— E dragostea soțului meu, ne spune gospodina. Nu l-ar da pe o avere.

Mai departe se ridică șura cu uneltele în ordine, cu podul doldora de luțernă; mai la o parte e cotineața în care abea se învârteau vre-o doi porci de rasă, grași. In fundul gospodăriei, adevărat stup de albine: stogul de fân, alăturea de gireada de paie, o grădină cu câte-va straturi de zarzavaturi, din care nu lipsea ,,curechiul''. Un măr încărcat cu poame roșii ca rodiile și câți-va pruni ciucură de cerceii brumării, formau decorul înviorător al gospodăriei, ce nu ocupa cine știe cât spațiu, dar în care nici un colț nu rămâne nefolosit.

Și totuși... peste tot se așternea un zăbralnic de amărăciune.

Intorşi în casa mare, furăm primiţi în odaia de musafiri, cu scaune, masă ca la oraş, cu stergare bogate ţesute între ferestre; prin uşa deschisă se vedea alături odaia de dormit cu paturi, perne, aşternut omenesc. Eram uimit se înţelege, învăţat să văd laiţe drept paturi, cu cel mult o cergă asvârlită pe ea ca aşternut.
Din pivniţă gospodina aduce într'o cană de lut vin vechiu din care săreau stropii. Potriveşte cheia la un dulap; scoate pahare, ştergare dar şi o bucată de pâne deasă, bine coaptă, pe lâng un calup de unt ca şofranul.
Incepură închinările, apoi întrebările. O nimica toată deslănţui

Fig. 11.—Casa unui gospodar român din Pesac (d. Fr. Kräuter).

o scenă de durere, cum numai în piesele dramatice pot fi mai intense.
Am întrebat despre bărbat, cum se cuvenea, dar şi despre copii. A fost îndeajuns ca ochii vioi ai gospodinei să se înceţeze şi broboane de lacrămi să se prelingă pe obrazii plini şi rumeni.
— N'avem copii, îmi răspunde, cu un oftat ce-ţi rupea inima. Când stau cu bărbatul meu la masă şi privesc la tot ce am agonisit şi ce agonisim an cu an, ne vine să dăm foc gospodăriei. Cât vom putea, o ţinem. Aşa am apucat. Cu greu e să ne desvăţăm acum, spre bătrâneţe. Cui vor rămânea toate? Ce se va alege din truda noastră, numai unul Domnul ştie.

Și lacrimile o podidiră. Tristeța ce ne cuprinse făcu să avem viziunea dezastrului sufletesc al perechii, care în tinereța neștiutoare apucase drumul prăpădului, o imitație exagerată a obiceiului șvabilor, lămurită însă la ei, pe alte vremuri, prin condițiunile deosebite de viață politică.

Durerea nu era izolată, întâmplătoare. Am întâlnit-o des cât am colindat Banatul. Sunt sate în care nu se aude râs sglobiu de copil, nu se știe ce e duioșia de mamă. Vântul suflă a pustiu asupra gospodăriilor. Depopularea satelor, mai ales în Banat, amenință ca o pustiire mai rea decât de pe urma unui prăpăd de năvălitori. Umbra morții se furișează prin gospodăriile bine întemeiate.

In odaia în care nu mai încăpeau lucrurile, amurgul vieții a unor oameni harnici era învăluit într'o atmosferă de tristeță. Simțiai viermele ascuns ce roade pe nesimțite inima bunei gospodine; brazdelor de pe frunte săpate de grija ploii ce nu vine la timp, se adăugau altele mai adânci săpate de durerea tăinuită, ce nu isbucnește decât când și când. Casa în care glasuri de copii ar fi adus veselie, numai fumul de tămâie lipsea ca să-ți aducă aminte de mormânt. Voioși am intrat pe poarta ferecată ce ne deschidea drumul spre vrednicia Românului. Cu capul plecat de îndurerare adâncă am ieșit. Nu mă gândeam numai la jalea lăsată dincolo de prag, nici la acea răspândită în satul întreg. Era grija apăsătoare asupra neamului dela granița de vest, iar dacă molima se întinde, asupra soartei din viitor a țării.

S p r e c o l ț u l c e l m a i a p u s e a n. Drumul ce duce dela Jimbolia în lungul graniței, către colțul cel mai apusean al țării, este mărginit de Mureș. E calea belșugului dar și a polihromiei culturilor. Atâta exuberanță de viață, atâta variație întâlnită dela sat la sat, așezări cu case mari, sănătoase, rar îți este dat să vezi. E mai darnic pământul? Oameni l'au plămădit cu sudoarea lor de-i scot atâta bogăție?

Granița e la doi pași, față de drumeagul ce l'am apucat ca să ajung la Comloșul-Mare. Nimic nu o arată. Pichetele sunt înecate în holdele înalte. O clipă de neatenție pe vre-o carare, cum s'a întâmplat, mi s'a spus, cu un profesor rătăcit de elevii săi, și te trezești din pichet în pichet dus la Vârșet. Sârbii nu știu de glumă; ori ce argumentare e de prisos. Iși fac datoria.

La Comloșul-Mare îți dai samă de puterea țăranului înstărit ca și de gospodăria cuprinsă și ordonată a muncitorului de pământ. Bufeanul venit acum 2 secoli din Gorj ș'a păstrat încă portul, pantaloni strânși pe picior, cu firet negru în dunga cusuturii. Gospodăria lui nu se deosebește însă întru nimic de a șvabului vestit ca bun gospodar, așezat de lungă vreme și ocrotit de administrația veche. Nu lipsește nici din curtea bufeanului grajdul, coteneața de porci; are și el în casă canapea, masă și scaune, ca și pat cu perne și plapomă; ba și câte o carte s'a rătăcit sub fereastră. Ș'au păstrat numele de familie: Bucurescu, Iana, Topârceanu, Păcurari, dar au prins lesne din felul muncei vecinilor, cu care s'au pus la întrecere. E dreptul; încă n'au ajuns să-și aibă casa de sfat, „Deutsches Haus", scris citeț de o schioapă aproape de graniță, peste care așa ceva nu e permis. Dar cu mândrie îți arată'n grajd un cal prețios.

Fig. 12.—Mături la Cenad.

Drumul duce mai departe printre ogoare ce par straturi, printre vii bătrâne, cu nuci rămuroși în jur.
— Așa au prins chiag șvabii din Taramea, se întoarce către noi bufeanul de pe capră. Au sămănat tătărci. Din ele au făcut mături. De pe banii căpătați au cumpărat loc, au sădit vii și azi sunt cuprinși. Sat de sat se ține. Comloșul-Mare are piață largă, lângă care e un castel înconjurat de parc imens odată bine îngrijit. Alăturea vine Comloșul-Mic numai șvabi.
Sân-Nicolaul-Mare de pe Aranca și Cenadul-Mare de pe Mureș, sunt ultimele centre, din lungul graniței bănățene. Piețele largi le arată importanța economică. Străzile late, ca'n orașele din Basarabia, spun întinsul spațiului, iar dughenile din lungul lor, înstrăinarea. Căsuțele stuhuite dela periferie reprezintă nădejdea din viitor. Gimnaziul curat, bine întreținut din Sân-Nicolau, cu bustul

lui E m i n e s c u în față, însuflețit condus, ar fi să răscolească conștiința pazei spre granița de vest, altfel decât prin straja grănicerilor. Pretutindeni găsești aceiași icoană a belșugului în toate. Imbinarea ogoarelor cu arborii dă variație. Pământul oferă omului tot ce vrea, numai să știe cum să-i ceară.

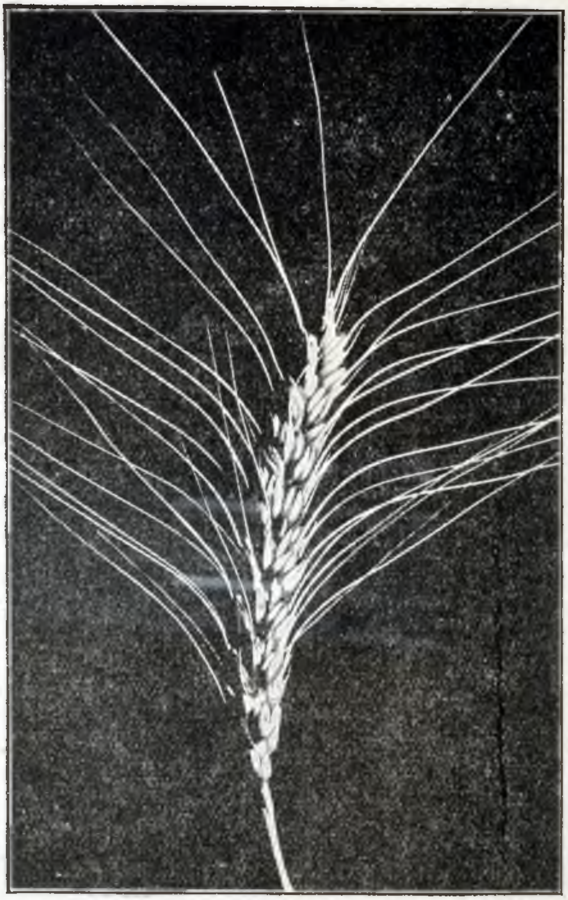

Fig. 13.—Un spic de grâu Cenad 117, selecționat la Cenad, Torontal (d. G. I o n e s c u - S i s e ș t i).

Dela Sân-Nicolaul-Mare la Arad duc drumuri diferite, unele deadreptul, altele pe înconjur îndărat prin Timișoara. Oricare drum l'ai lua treci pe lângă sate cuprinse, dar mai mozaic etnic decât spre sud. Se simte poarta de înfiltrare a Mureșului. Dela Tomnatec la Lovrin viile se țin din una'n alta; sunt caracteristice regiunei vii temeinice împrejmuite cu arbori mari. Cireși, persici, duzi stufoși, nuci cu cunună rămuroasă, stau ca semnele unei clime mai blândă. Dacă n'ar fi ținut de șes, ai crede că te afli printre vestitele podgorii din jurul Iașilor.

La Lovrin casele după acelaș calapod, cu chenare verzi la ferestre, cu păreții gălbii, se înșiră perpendicular pe strada largă. Cimitirul e o grădină, numai straturi de flori, cu sclipirile boambelor de sticlă

felurit colorate, puse'n vârf de prăjină, alăturea de lespedea dela cap. Norii alburii care se sburătăcesc după ploaia de dimineață, reflectându-se în luciul boambelor, le dau viață, mișcare, împlinind farmecul florilor. Dela Lovrin, un drum te duce la Periamos, nod important de cale ferată. In Banat, dar mai ales în Torontal drumurile de fer sunt dese ca și în Belgia. Din Timișoara pornesc trenuri în 9 direcții deosebite.

Nu se găsește petec de pământ nefolosit. Viile se țin lanț și aice, iar arborii par mai decorativi, deși salcâmul preponderează. In special șoselele sunt aleie de arbori. Le urmărești dunga înverzită pe kilometri întregi. Variația de cultură pare că e mai mare. Tutun alăturea de vii stropite, luțernă și trifoiu la capătul ogoarelor de cereale secerate, pe care s'au răsfirat deja grămăgioare de gunoi și băligar. Incolo, lanuri nesfârșite de popușoiu, prea puțin întrerupte de alte ogoare. Nici în Moldova mămăligarilor nu am întâlnit ogoare mai nesfârșite de popușoiu, ca pe aice.

La Vinga o variație. Imediat îți pui problema etnică, după felul gospodăriei. Indărătul unei monumentale biserici în stil gotic, cu turnurile trunchiate și turnulețe'n jur, căsuțele cu stuh sunt împodobite pe sub streșină cu șiraguri de ardei înroșiți. In bătătura satului spini și boz cresc în voie. E o colonie de bulgari aduși din vremea Mariei-Teresei, trecuți la catolicism. Multă vreme primarul a avut autoritatea unui cneaz, putând judeca și condamna. In jurul satului se întinde marea revărsată a spicurilor de popușoiu. Celelalte culturi sunt subordonate. Cu tot mediul nou, obiceiul ancenstral e mai puternic spre a fi lesne părăsit.

Alăturea, la Șangu, sat de șvabi, începe iarăși variația de cultură. Pe acelaș lan la un capăt e sămănat tutun, la mijloc trifoi, iar la celalt in. Viile prind a se ținea lanț, pe un val de pământ ceva mai înălțat, îngrădit cu tufărișuri dese de salcâmi și duzi tunși.

Aradul-nou este ultimul sat bănățean, de și numai Mureșul îl desparte de Arad. Ultima casă din Banat e la capul podului, peste care ajungi la prima casă din Arad.

Aradul-nou e un nou exemplu decât poate vrâsta chibzuința omului mijloacele de trai.

Te întrighează șiragul de cumpene din lungul străzii principale. Când te nimerești spre înserate, ca după comanda unui mecansim unic, cumpenele cu scârțiit prelung se lasă și se rădică ritmic. Lămurirea o capeți pătrunzînd în orice curte. Cumpăna represintă

vechiul sistem de irigație al egiptenilor. Șanțuri înguste pornesc spre fundul grădinii, potolind setea tufelor de patlagele roșii, cu curpănul înălțat pe vreascuri. Spânzură fructele ca niște boțuri de mărgean, de se oglindesc în pelița lor lucie ultimele raze de soare, mărind farmecul grădinilor. Aradul e o piață sigură de desfacere iar parlagelele-roșii fructe căutate. Cumpenele de fântâni cântă în amurg chibzuința și iscusința omului, care își scoate pânea zilnică nu numai de pe ogoarele cu cereale.

Și astfel să încheie drumul bănățean dealungul graniței, șirag de sate cuprinse, presărate în șesul plin de rodnicie neîntrecută, ieșită din tovărășia muncii omului cu dărnicia naturii, gata oricând și oriunde să răsplătească străduința omenească.

Monotonie nu există. Nu e un loc asemenea altuia, nu e sat care să nu-ți țină trează atenția prin vre-o particularitate. Dacă arborii formează podoaba naturii, munca omului își arată urmele la tot pasul cu spor, pentru că e condusă de metodă și știință.

Munca satelor e specializată. Biled cultivă tutun; Aradul-nou patlagele-roșii; Lovrin zarzavaturi, care ajungeau până la Berlin. Locuitorii din Tomnatec, Taramea sunt podgoreni iscusiți. La Cenad este o stație de agricultură din care s'a răspândit tipul de grâu cu numele satului, etc.

Luându-te după hartă, monotonia șesului ar speria să faci drumul pe aice. Când ești locului nu știi cum trece timpul, atât de multe ai de văzut și atât de minunată e transformarea adusă de om șesului neted. Nici nu simți când te apropii de Mureș, înecat în sălcii. Torontalul cu belșugul din plin, cu decorul verdelui ce nu se stânge chiar în toiul verii, formează una din nestimatele cununei ce încercuește pământul țării noastre.

B. DELA ARAD LA SATU-MARE.

Timișoara e orașul al cărui plan sistematec a rămas neisprăvit. Lângă liceul Piaristilor, clădire impunătoare, în apropierea străzii cu mișcare intensă, se mai vedeau sămănături de porumb. In fața Palatului Poștelor și al Băncii Naționale, rămășița vechii cetăți pe care flutura odinioară steagul cu semiluna, folosită în parte ca magazine, e înconjurată cu luțernă. Trecând spre cartierul Fabrică, străbați vechiul zăvoi schimbat în parc înflorit; lângă el vile cochete,

în stil modern, stau la margenea ogoarelor cu sămănături. Spațiu larg, lumina din plin, pătrunderea ogoarelor însămințate printre clădirile unele mărețe, dau orașului o simpatică atracție și o îmbinare pe o suprafață restrânsă a caracterizării condițiunilor țării întregi; agricultura temeiul gospodării generale, înfrățită cu industria ce prinde desvoltare.

A r a d u l dinpotrivă e tipul orașul strâns grămadă. In lungul străzilor curate se înșiră zid de case. Văzut din depărtare pare o

Fig. 14.—Palatul cultural din Arad (Des. C. Motaș).

cetate cu turnuri și turnulețe svelte, hornurile fabricelor printre clopotnițele bisericelor.

Dela gara împodobită cu flori străbați în inima orașului printr'o alee tot de flori. La colțuri de străzi se deschid perspective ademenitoare, cum e aceia din fața Palatului cultural, cu peristil numai coloane antice. De pe fereastra bibliotecii, plină cu cărțile dăruite de moștenitorii lui X e n o p o l — simbolică apropiere, — privirea alunecă pe luciul Mureșului în lumea sălciilor și a plopilor ce-l umbresc. Obișnuit, pe străzile frecventate, nu prea auzi des grai românesc, deși Aradul este vechiu centru cultural național cu Episcopie

ortodoxă și mai ales Școală normală care a sărbătorit un veac de existență.

In zilele de târg însă apare adevărata evidență că regiunea este românească.

Trecutul a fost aspru; încercările de desnaționalizare însă s'au oprit la margenea orașelor. De îndată ce se ivește un prilej, graiul strămoșesc al celor ce dau năvală din satele învecinate, invederează realitatea ce nu poate fi ascunsă.

De departe se aud imnuri de rugăciune. Deodată în surdină, glasurile se deslușesc, se întețesc, ca valurile apelor de munte care cuprind valea. Iți aduc aminte de Corul pelerinilor din Tannhäuser.

Dintr'o cotitură de stradă apare capătul unei procesiuni: praporele'n frunte, preoții în odăjdii, apoi corul urmat de căruțele încărcate cu femei și copii. Sunt credincioșii din satele învecinate; se întorc dela hramul Mănăstirii Bodrog de peste Mureș, una din prea puținele mănăstiri ortodoxe rămase dincolo de Carpați. O icoană a Maicei-Domnului făcătoare de minuni atrage lumea credincioșilor din depărtări. Vin, se închină plângând și pleacă luând unii, drept talisman, o fărămătură din craniul unui bour fosil, păstrat în cutie de sticlă. Legenda spune că animalul scormonind mânios în pământ cu coarnele, ar fi desgropat icoana ascunsă pe vremea invaziunilor turcești.

Admirabilă împărechere între păstrarea păgânismului și credința creștină, în urmărirea aceluiaș scop: întețirea, printr'un fapt mai deosebit de cele zilnice, a legăturii cu Divinul. Omul are nevoe de un stimulent, ca să-și aducă aminte că mai există și o viață eternă, sufletească. Uneori cetirea bibliei ajunge; alte ori e nevoe de zilnicele leturghii măcar într'o capelă din vasta biserică.

Toate religiile au adoptat sistemul pelerinajelor, ca biciuire pentru o credință. Sovietele au distrus cu dinamită vechile altare, dar au expus în scop de atracție susținătoare trupul îmbălsămat al lui L e n i n. Au schimbat aparențele; fondul a rămas acelaș. In procesiuni, în contact unii cu alții, puterea de sugestie reciprocă crește până la delir, nu fără influență chiar asupra celor care au venit ca spectatori. Schimbarea pentru o zi măcar a obișnuitului, obosala și noutatea drumului făcut, o scânteie de minune săvârșită în fața icoanei sfinte, străbat mulțimea ca un tremur puternic, o uitare de sine, o înălțare spirituală; se păstrează ca amintire sguduitoare timp îndelungat.

Chiar șiragul corului ce trecea prin mijlocul orașului, nu era un spectacol indiferent pentru cei care stăteau în lungul trotoarelor. Fiecare sat era representat printr'un inel din lanțul procesiunei. Cămeșile albe ale bărbaților, cu mintenașul fără mâneci pe umăr; fustele încrețite și umflate ca niște crenoline, fel de fel colorate ca și mănunchiurile de panglici ce fâlfâiau din împletitura cozilor dădeau colorit vioi tabloului omenesc, ce se mișca domol în revărsarea soarelui de după amiază. Tabloul pictural, sunetele armonioase, cuvintele de rugă, sclipirea icoanelor purtate de preoți cerul senin toate la un loc nasc vibrațiuni lăuntrice, care scutură pentru moment din toropeală și pe cel ce se crede indiferent la asemenea obiceiuri.

Aradul, ca și Timișoara, e în plin șes, la margenea nu tocmai depărtată a munților ca retezați de paloș, cu coaste smălțuite prin stropitura viilor vestite.

Drumul spre Oradea trece chiar pe lângă graniță, mulțumită legăturilor noui în unele locuri electrice, ce unesc ramurile vechi de drum de fer, îndreptate toate către apus.

Pornind în zorile unei zile de toamnă Aradul era înecat în ceață. Abea dacă se deslușesc hornurile fabricilor, dungi de tuș ori silueta arborilor, pete fantastice, în draperia ce se tot îngroașă, negura ridicându-se depe ape, lăsându-se din cer sau eșind din răsuflarea ogoarelor.

E frumoasă priveliștea ceții care se rupe în văile munților, căci asiști de sus, din locuri luminate de soare. O impresie de nădușeală te cuprinde însă când străbați prin ceață, de-ți intră în gură, în nas, în ochi.

Nedeslușitul din juru-ți, crezi că e sfârșitul. Când îți apare silueta Munților Apuseni, prin scămoșarea de o clipă a negurii, te cuprinde înviorarea speranței. Străbătând prin negură îți dai samă de bucuria vieții și de dreptatea optimismului care te îndeamnă ca în orice condițiuni de trai să fii convins că viața e o frumoasă aventură. Iar când mai târziu trâmbele de soare răsbesc prin cortina alburie, anunțând biruința luminii, te inundă dorul de viață. Așa e nu numai cu omul, dar cu ori ce făptură viețuitoare.

Prind a se desluși întâi, ca și în faptul zilei, silueta plopilor piramidali, un frumos decor des folosit pe aice. Fără să vreai rădici mâna ca să faci cruce, când treci prin fața bisericii din Zimand, cu turnul aproape ca un minaret, în unison de altfel cu plopii svelți.

Ceața a rămas în urmă, un stol de fantastice păsări albe ce-și caută de drum. Pe miriști sclipesc ca niște pietre scumpe broboanele din negură, prinse de vârful paielor. Departe, o cumpănă de fântână trage o dungă de cărbune pe ecranul palid luminat, iar fumul dela o batoză se ridică liniștit; ai zice nourașul de tămâie din cadelnița atârnată în fața altarului. Lângă o turmă de oi de pe miriște stă răzimat în bâta străbună, ciobanul cu opinci și sarica'n spate, acelaș tablou viu aici la granița de vest, ca și în creierul munților ori pe malul Nistrului. Se așează pretutindeni statuele de bronz ale celor care au adus câte o întorsătură în viața istorică a neamului nostru. Ce frumos monument ar fi, unde-va, în șesul nemărginit, o statue măreață a ciobanului răzimat de bâtă, prin care s'a păstrat neatinsă independența și nemurirea etnicului nostru.

Aice apare mai apropiată amintirea icoanei Bărăganului decât în Torontal. Poate e și toamna de vină, care așterne tonuri mai cenușii peste câmpiile verzi din vară.

Cu cât soarele se înalță, cu atât apare mai intens contribuția omului în variația locului. Pâlcul de pădure din depărtare, cu dunga de ceață în lungul ei, naște iluzia unei insule ce răsare din marea leșietică. Munții Apuseni înaintează tot mai spre apus. Silueta lor mai deslușită te întovărășește. Din curmătura unei văi își ițește capul un pisc mai răsărit din dreptul Beiușului.

Trenul fuge; decorul se schimbă. Ici e marea de popușoiu, alăturea miriștea cu girezi de paie. Ruginiul borceagului vine alăturea de trandafirul câmpului de tutun înflorit. Haldanii au rămas ca niște brăduți, iar sora-soarelui pădure uscată de vreascuri. Cultura e variată, ceia ce aduce izvoare felurite de venituri.

La Santana se adaugă la decor ochiuri de apă vineție, stropită cu albul cârdurilor de gâște și rațe ce-și fac cu gălăgie baia de dimineață. Până și portul femeilor, rochii albastre cu puchiței albi, încrețite și înfoiate, cu polcuța strânsă pe talie și testemel negru pe cap, dă o coloratură vioaie ținutului. Influența stepei se vede și în port, ca pretutindeni. E lupta dintre domnia prafului, râdicat de cel mai ușor vânt, cu așezarea munților răcoritori și apă limpede. Aceași luptă se vede și în vegetație. Spre răsărit stejărișul e încă în toiu; spre apus, în zarea nedefinită, le iau locul stâlpii de telegraf. In stejăriș se mai adăpostește portul național, după cum se scoboară și bisericuțele din ținutul Crișurilor, cu arhitectura loc caracteristică. Cea din Tamașda, de pe Crișul-Negru, răsare dintre arbori

ca un vârf ascuțit de pagodă. Mai încolo spre stepă, se înalță din mijlocul pâlcurilor de arbori turnurile masive ale bisericelor de piatră.
Ca o variantă nouă în aspectul pământului țării și spre deosebire de Torontal, se tot întețesc mocirlele, cu păpurișea nelipsită. Apele Crișurilor, năvalnice la munte, când ajung la șes li se sleiește puterea. Se întind, se revarsă, gata să se unească Crișul-Negru cu Crișul-alb. Cârdurile de porci, păzite de românașul cu harapnicul pe după gât, se adaugă celor de gâște de până aice; iar mirosul de

Fig. 15.—Rațe sălbatece (des. C. Motaș).

cânepă topită umple aerul tot mai greu, cu cât te apropii de malul jos al apei mereu tulburi și ca oprită din curs.
Salonta-mare la o asvârlitură de băț de graniță e tipul orașului din șesul Tisei, cu ochiuri mari de apă în jur, pe fața cărora rățuștele sălbatece trag dâre de crețuri mărunte. Mori înalte dovedesc belșugul; ruinele unui turn din veacul al 17-lea, încadrat de plopi piramidali, spun nesiguranța din trecut.
Cocostârcii sunt stăpânii locurilor. La sgomotul vagoanelor bat din aripi, își întind cataligele și trec mai la siguranță, în altă parte.

Locurile din nou se schimbă. Munții Apuseni își întind în această parte pintenul stâncos până aproape de graniță. Șesul se îngustează; pădurile umbresc ținutul. Casele din Oradea-Mare, pe Crișul-Repede, se râdică pe ultimele coline cu vii.
Așezat la o poartă principală de intrare în Ardeal, la locul unde se încheie șesul mănos cu munții mereu în lipsă de cereale, Oradea-Mare ca și Aradul ori Timișoara, a devenit centru industrial, dar și cetățuia puternică de infiltrare a stăpânitorilor de eri. Hornuri de mori și alte fabrici se amestecă, din depărtare, printre tunuri și cupole de mărețe biserici. Crișul-Repede străbate orașul în lung; poduri cu largi arcuri unesc cele două jumătăți ale orașului, încadrat de coline, cu vii și vile. In inima lui se înalță statui regale, semnele de bronz că dreptatea s'a săvârșit, nu fără jertfe, dovadă mormintele ostașilor căzuți în înaintarea lor dincolo de Tisa.

Fig. 16.—Floarea de drețe. Lacul Pețea lângă Oradea-Mare.

Drumul către graniță trece de odată printre dealuri scunde, împădurite, din inima cărora țâsnesc izvoare de ape ferbinți captate în Băile Episcopiei sau Baia Felix, cu parcuri umbroase, cu straturi bogate de flori.
Una din dovezile extraordinarei variații a pământului țării, stă ascunsă pe aice: Lacul Pețea cu apă caldă, între ondulări de teren. In zori de zi un fum alburiu transparent îi învăluie fața, ca o naframă diafană. Ai crede că ești în fața unui gheizer gata să isbucnească. Farmecul i-l dă frunzele unui soiu de nufăr, lângă care spre amurg prind a se deschide flori mascate, albe, cu abur trandafiriu. Lacul apare înstelat. Sunt ,,drețele'' localnicilor cu înfățișarea nufărului, asămânată cu vestita Lotus, atât de mult cântată. De o gingășie fără samăn în colori, smulse din apă își apleacă pe braț repede capul, cu un aer de tristeță înduioșătoare, ce te face să te gândești în adevăr la sufletul florilor.
De cum a părăsit colinele drumul apucă iarăși în lungul graniței, în șesul neted, cu cântecul belșugului, cu aparenta monotonie,

în realitate cu o variație în amănunt ce te poate ținea atent. Câmpuri de cicoare albastră, fulgi rupți din seninul cerului, alternează în toiul verii cu aurul spicului în pârgă ori argintul spicurilor de porumb.

Când însă ploaia măruntă și deasă acopere spațiul, trăgând cortina peste silueta Munților de Aramă, înoți în nedeslușit. Cenușiul serii te cuprinde și ziua. Respirația e anevoioasă. Te apasă atmosfera ca și când sfârșitul se apropie. Prin contrast te gândești la lumina soarelui. Escursiunile în acest chip au efect întăritor. Retrăești viața în viața naturii. Zilele bune și senine sunt puse în valoare de cele cu pâlcă deasă, imaginea întunerecului veșnic.

Numele satelor pe lângă care treci îți aduc aminte și de frământarea popoarelor. Pe aice își duc viața șvabii maghiarizați, aduși pe la sfârșitul veacului al 18-lea. Iți apare contrastul favorabil poporului român, care a ținut piept tuturor încercărilor de înstrăinare vreme de mai multe veacuri. E încă una din caracteristicele pozitive ale însușirilor lui etnice. Contactul zilnic cu alte neamuri l'a dus cel mult până la imitarea îmbrăcămintei, ismene largi de par fuste, tașca de piele la șold și luleaua'n dinți. Poate ș'a stâlcit limba, de abea-l mai înțelegi. Lăuntrul, urzala veșnică, a rămas nepătată. Dovedește făcându-și cruce și glăsuind ,,Tatăl nostru'', că nu s'a rupt mlădița de trunchiul comun. E deajuns suflul cald al vântului de primăvară, pentru ca să spele spuma omătului ce acopere colții de iarbă fragedă. In asemenea împrejurări gândești cu strângere de inimă la nesocotirea viforelor din trecut, în întărirea granițelor actuale. Intensificarea culturală prin asemenea ținuturi își are rostul bine făcător, aducând învierea neamului, gata să-și stângă ființa-i etnică sub machiavelicele mijloace, cu perseverență îndreptate asupră-i veac peste veac.

Aparența înșală.

Ținând seamă de intensa acțiune de desnaționalizare din preajma Oradiei, rămâi uimit când dai de un sat curat românesc chiar lângă centrul de propagandă de odinioară. E un petec rămas nedestrămat din vechea pânză etnică ce acoperea ținuturi apusene mai depărtate, mult mai adânc, spre apus, cum a dovedit prof. D r ă g a n într'o lucrare publicată la Academia Română.

Cărei minuni se datorește păstrarea colțului de stâncă din vechiul substrat etnic? De jur împrejur, ca și într'o transgresiune geologică apa mării a invadat acoperind locurile. Unde e taina?

Totuși se prinde începutul sfârșitului. Contactul cu mediul străin n'a rămas fără nici un semn. Desagregarea a cuprins mai întâi îmbrăcămintea. Nici urmă nu se mai vede din portul românesc. Ciubotele, pantalonii strâmți și chiar pestelca din zilele de lucru sunt ale mediului. Dacă te-ai lua numai după portul bărbaților, când stau de vorbă, cu luleaua 'n gură pe banca nelipsită de lângă poartă, nici n'ai bănui că străbați sat românesc.

Deasemeni dacă intri în biserică; nu vezi decât rochi roși ca sângele, testemele untdelemnii înodate sub bărbie, pieptare din țesut de târg. Dacă n'ai auzi glasul preotului te-ai socoti într'un templu catolic, mai ales că și unele împrumuturi nelalocul lor: altare laterale fie și sub baldachin, statuetele înzorzonate ale Maicii-Domnului, ș. a., te fac să crezi că ai greșit intrarea. Chiar accentul schimbat la pronunțarea numelui Mântuitorului, Iisus în loc de Isus, îți învederează urmele mediului puternic exterior. Pătrunzi însă repede natura forțelor sufletești de resistență, când asculți corul credincioșilor dând răspunsurile liturgice, glasuri fragede de copii, alăturea de cele pătrunzătoare ale femeilor și fetelor mai numreoase, în unison cu cele câte-va note mai groase ale puținilor bărbați. Taina petecului etnic păstrat, foarte probabil aice e ascunsă. De o parte și alta a altarului stau îngrămădiți copiii de școală, băeții în dreapta, fețitele 'n stânga. Preotul, în fața altarului, reînprospătează tăria credinței străbune, cimentul care n'a purut fi încă atacat. Dela părinți trece prin copii, din generație în generație.

Portul s'a perdut cu totul; credința a rămas. La mijloc se ține încă graiul. Contactul l-a stâlcit rău; nu l-a deformat complet. Dreptatea cea mare a venit tocmai la vreme spre a-l salva.

Intărirea, în zilele de libertate, ar fi trebuit să vină dela școală. Deși clasele sunt ticsite de copii, însuflețirea lipsește. Aice nu atât cartea cu cunoștințele ei vin în joc, cât chemarea puternică spre viața nouă. Trebuiau de trimes pe aici jertfelnici aleși unul și unul, a căror glas să fi răsunat ca și al preotului în fața altarului.

Din păcate s'a îndeplinit o formă și atâta tot.

Scăparea e tot în sufletul poporului. In gospodăria săteanului e cetățuia naturală de rezistență și propășire. Aice e sufletul și tăria etnică; de aice e nădejdea și pentru viitor.

Gospodăria e ca o cetate, cu zaplaz înalt la stradă, cu poartă largă ca să pătrundă carul cu merinde. In dreapta e bucătăria cu cuptorul pentru pâne, de fapt e încăperea vieții de peste zi. Sub acelaș aco-

periș e șura cu uneltele pentru câmp, puse la adăpos. In fund grajdul, curat, bine întreținut. Patru vaci roșcate, de rasa Simmenthal, întorc capul spre lumina pătrunsă pe ușă. Sunt ținute la căldură deși pe imaș se întinsese covorul verde. Le strălucea pielea de curățenie; la fel și celor 3 cai din partea opusă a grajdului. Prin contrast îmi venea în minte vacile lăsate 'n sloată, mițoase, ale lăptarilor din satul Băneasa, suburbia Bucureștilor, megieșit de impunătoarele clădiri ale așezămintelor superioare de gospodărie agricolă. Ne mai trebue mult până ce forma va corespunde realităților. In casa largă cu trei mari încăperi nu erau laițe, ci paturi cu perne și saltele, măcar că pe jos erau lutuite. Curățenie și ordine pretutindeni, ținute de gospodina cu față blândă și trăsături regulate. Ea era stăpâna, ea sluga.

Femeia e păstrătoarea ordinei și a tradiției. Dintr'un scrin așezat în colțul odăii scoate pânzeturile dela părinți, îndoite cu grijă. Aveau cusături unicolore, figuri geometrice cu puncte largi, caracteristice ținutului bihorean.

— Ei! tot noi mai proaste, îmi spunea gospodina; cosam cum ne arăta mămuca. Azi pe fata mea o învață profesoara cusături mai oacheșe, cu fel de fel de flori.

Cătam cu atenție în toate colțurile, doar voi zări undeva urmele școalei, căci atât cele două fete cât și flăcăul au trecut prin școală. Nimic; nici semn de carte. Cartea și școala n'au adăugat nimic în gospodăria minunată, îmbelșugată și întemeiată a gospodinei rotofeie, sănătoase și surâzătoare.

Școala vieții, mai trainică, mai cu multă vrajă și influență aice se întâlnește. Noroc de ea, căci altfel nici oaza românismului poate nu s'ar fi păstrat la poarta unui oraș ca Oradea.

Acolo în sufletul ancestral păstrat până azi e santinela cea mai sigură a biruinței noastre etnice.

Dealurile dela Episcopia-Bihorului ce prelungesc pe acele din jurul Oradiei, nasc un pinten de forme mai sbuciumate, cu casele înșirate dealungul costei, în fața căreia e contrastul șesului ce se întinde dincolo de granițe. Mai la nord nu începe dintr'o dată șesul, măcar că Debreținul nu e departe. Drumul dimpotrivă trece prin regiuni variate, mai ales ca vegetație. Intre Diosig și Vama, viile întinse pe dealurile de nisip, aduc aminte de coasta înverzită a Argeșului la Florica. Câte un brad izolat sau câte un plop înalt ca

la vestita localitate Vadul-lui-Mihai, printre pâlcurile de salcâmi uneori adevărate pădurici plantate, dau ținutului ondulat farmec deosebit, ce ține până la Resighea, cu grădini de meri, de cireși Urmează apoi domnia câmpurilor întinse, cu ogoare bogate de porumb și mai ales de sora-Soarelui ce aruncă văl galbăn pe suprafeți întinse. Așa se continuă până spre Careii-Mari.

Către Satu-Mare, călătorului i se prezintă un deosebit aspect din mult variatul pământ al țării. Din vremurile când Tisa își purta nehotărât apele în latul șesului ce o împrejmuie, au rămas întinse turbării pe care granița le taie'n două. Papura și stuhul înlocuesc pădurile. Tablouri din Balta Brăilei, cu ochiuri largi de ape, îngrădite cu păduri de papură și trestie, se află la colțul nord-vestic al țării. Primăvara și toamna, dar și în toiul verii, păsările de baltă stau puzderie, rădicându-se stoluri ca norii când un sgomot de pușcă le vestește pericolul. Cârduri de bivoli se răcoresc în apa tulbure. Nu li se văd decât capetele și bolta spinării, pete negre nemișcate pe luciul de argint viu. O clipă te socoți transportat în depărtatele ținuturi ale lacurilor africane.

Șesul continuă. Tisa e mai departe dar îi simți prezența. Câmpiile au aice altă înfățișare, pentru că pe dedesuptul lor se întinde rîvineala păstrată în pungile de năsip de pe urmele vechilor albii, din vremea rătăcirilor Tisei.

In această regiune, șesul se'nfundă. Munții din nou îl împrejmuesc, iar Satu-mare îi însamnă sfârșitul.

Spre deosebire de Oradea-Mare, Satu-Mare e așezat într'un loc ca'n plamă, la o nouă intrare în Ardeal, prin Someș. La toate porțile de legătură ale Cetății ardelenești cu largul stepei, se află astfel așezat câte un mare centru de strajă, dar și de infiltrare. Sunt noduri importante etnice, de unde au pornit pe încetul valurile înstrăinării, mai intense pe luncile largi, din ce în ce mai slăbite spre văile munților, unde au rămas băștinașii în strâmtorarea ținuturilor.

Țara Oașului, O asemenea așezare de români neaoși, cu un arhaism impresionant, este cea din Țara Oașului, numire întâlnită și în cronica lui Simion Dascălu. E un fiord etnic vârât până sub creasta Țibleșului, zid de lavă întărită. N'ai putea banui că la o distanță nici de 50 kilometri depărtare de puternica stațiune

de înstrăinare, se găsește o insulă de românism curat, cu o viață arhaică, aspră, sănătoasă.

Mosaicul nostru etnic presintă încă atâtea colțuri tăinuite, în cât prin studiarea lor amănunțită ai putea reconstitui, din aspectul actual, desvoltarea în timp a întregului trunchiu românesc.

Străbătând cele 16 sate din Țara-Oașului, fără să vrei socoți populația sau scoborâtă din spre nord, din Maramureș sau uitată și lăsată'n isolare ca rămășița vechiului popor trac, chipurile de azi ale bătrânilor aducând aminte pe acele cioplite pe Colona lui Traian. In odăița fără prisos de mobile, curată și luminoasă, proaspăt văruită, lutuită pe jos, dar pe ,,rudă'' atârnând ștergare cu cusuturi roșii ca trandafirii. stă tea pe laiță capul familiei. Pe lângă el, cu un vădit respect patriarhal, feciorii au rămas în picioare. Indesat, ciolănos, cu grumazul scurt și vânjos, putea să fi servit drept model pentru o statuie lui Rodin. Fruntea înaltă, nasul mai mult coroiet, ochi adânci, privire pătrunzătoare ce căuta să-ți sfredelească inima, representa espresiunea energiei încete, apăsate, care înfruntă ursul și frământă zi cu zi, an cu an, aluatul brasdei de pământ.

Fig. 17.—Portul unui flăcău din Oaș.

Era întruchiparea energiei etnice.

La expresiunea de hotărîre a privirei, a feței ciolănoase se adăuga deosebita tăetură a părului des, adevărată perucă, retezată drept pe frunte ca și la ceafă. Strălucea, fiind lins, uns cu unt, după obiceiul străbun.

Și îmbrăcămintea e deosebită. Cameșa largă e scurtă până 'n șele. Când omul se apleacă, se desgolește spinarea de un lat de mână, chiar în afara chimirului de piele, lat până 'n subsuori, cu care e încis mijlocul. Ismenele, ,,gacii'', sunt largi de par fuste, scurte de nu acopăr glesna, la marginea de jos cu franzuri, ,,roiturile'', destrămarea pânzei în fire slobode. In picioare poartă opinci gurguiete și întoarse la vârf ca și caputele tălpilor de sanie.

Bătrânul vorbește așezat, măsurat. Cei tineri îl ascultă cu smerenie.

Auzind că sunt din Moldova îmi spune:

— Tare aş vrea să nu mor până ce n'oi călca şi eu prin meleagurile acele. După cum spuneau bătrânii, dintr'acolo ni se trage neamul. Au scoborât munţii, „cu mare ciurdă de marhă" şi cu atâtea ciurde de oi, că le păzeau 33 de câni. Ce plastică expresiune a belşugului! Tradiţia scoborâtului de prin Moldova, poate să fie o indicaţie că Oaşenii sunt maramureşeni care s'au lăsat spre isvoarele Turului, trecând Ţibleşul. Se potrivesc mai ales la port, cu toate că maramureşenii se leapădă ca dracul de tămâie de vre-o înrudire cu „tălhării" din Oaş, gata la sfadă şi la pradă, după cum la nimica toată sunt în stare să te înjunghie cu cuţitul „pe care şi în mormânt îl duc cu ei".

Cuţitul, drept e, e nelipsit tovarăş al oaşanului; îl găseşti în traista copilului care păzeşte boii la păscut, ca şi în a omului în vrâstă. La naştere se face copilului dar obişnuit un cuţitaş. E un atavism pronunţat de pe vremea când cuţitul era armă de apărare; a rămas semnul firii vioaie, neastâmpărate, mereu gata la harţă. La mânie, cuţitul sclipeşte în mâna oaşanului ca şi în a sicilianului.

Trii cuţite în cura.
Unu sbiară, unu plânge
Unu carne să mănânce.

(I. M u ş l e a).

Când satul e strâns grămadă, sărbătoarea, în preajma gărilor, în parcul dela Băile Bixad ori la hramul mănăstirii e un tablou neîntâlnit aiurea în România.

Nelipsită, iarna dar şi vara, este „guba" miţoasă pe care o aburcă mereu pe umăr, bărbat şi femeie. Scurtă, cu miţele lungi şi creţe, e ca un cojoc pe dos. La Călineşti se poartă gube albe; la Negreşti gube negre, la Trăsolţ sure, Caracteristic e „clopul", pălăriuţa mică, mică de tot, ca un fund de ceaun, cu mărginile răsfrânte. Purtată pe vârful capului temiri cum mai ţine la vânt. Nedespărţită de copil ca şi de cel în vârstă este „straiţa", trăistuţa dela şold, din pânză albă cu puţine înflorituri, din care crucea nu lipseşte. La botez copilul capătă o trăestuţă cu un cuţitaş în ea. E semnul distinctiv, pe care-l poartă'n sat ca şi la drum. Se pune şi mortului în sicriu. „Dacă întrebi pe un localnic cum e portul bărbaţilor, îţi răspunde: „cămeşe, gaci şi streiţă" (I. M u ş l e a).

Mândră, înzorzonată, este mai ales îmbrăcămintea femeilor.

Sătean din Oaş.

Fată din Ţara Oaşului. (*Din I. Muşlea*).

Fusta albă cu multă horbotă pe la poale, are tivituri roșii; roșii sunt ,,ciobotele''. Din cămeșa curată nu se văd decât mânecile largi, încrețite strâns la încheietura mânei; un pieptar bogat înflorit modelează bustul, iar ,,pogmata'', brâuleț tot numai flori cusute, strânge mijlocul. La gât poartă salbă, cu canafuri la spate, în față cu ,,ciucalăi''. Fetele lasă cozile pe spate, împletite .cu tot soiul de panglici multicolore sau prinse de cingătoare. Nevestele fac părul conciu. Salbele de pe cap sunt uneori mult mai bogate de cât cele dela gât. Un obiceiu care dispare, să mai păstrează numai la cununie: codițele mărunte de pe spate, ca o

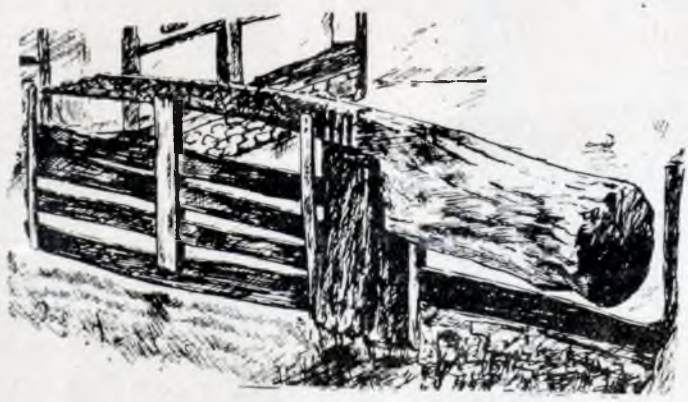

Fig. 17.—Poartă dintr'un trunchiu
(I. Simionescu, Tinere, cunoaște-ți țara).

rețea de păr la care lucrează și 2—3 ore anumite femei, care mai știu meșteșugul împletirii lor.

In sbuciumul jocului flutură panglicele, strălucesc salbele, de par oamenii din horă flori din pajiște. Florile sunt de altfel nelipsite din pălăriuța flăcăului ca și a băețelului de lângă vacă. Neuitat îți rămâne priveliștea strânsurii de oameni, gătiți de sărbătoare, în zilele de hram dela Mănăstirea Bixadului ce domină toată valea. Cadrul naturii e impunător. Spre nord se râdică spinarea împădurită a Țibleșului, iar de o parte și alta, spre valea largă a Turului și a afluenților săi, se lasă colnice tot mai joase până'n netezișul luncii. E un amfiteatru măreț deschis numai prin poarta Turului, singurul râu ce adună apele din depresiune.

Satele ca niște cuiburi sunt presărate rar. Unele, cum e Cămărzana, au casele resfirate până la granița spre Ucraina carpatină.

Jos între brazi stau ascunse căsuțele curate din Bixad; sus, pe umăr de deal se înalță Mănăstirea, cu clădirile pentru musafiri, cu straturi de flcri îngrijite și alese.

Fig. 19. — Biserica din Remetea (Foto V. P u ș c a r i u).

Icoana Maicei-Domnului făcătoare de minuni, chiamă de Bunavestire, Sf. Petru și Sfânta Marie credincioși depărtați. Găsită de un cioban la săparea unei fântâni, icoana fu adusă la mănăstire. In timpul nopții dispărea din fața altarului și se așeza în groapa de unde a fost scoasă. Legenda i-a mărit faima.

In faptul zilei de vară, de pe toate potecile și drumuriie se îndreaptă către mănăstire puhoaie omenești, cu prapurele 'n frunte. Se desfundă văile; pornescsateîntregi. Unii urcă din șes, alții scoboară din munți, din Maramureș ori Ucraina carpatină.

La fiecare cruce înfiptă la răscrucea drumurilor e popas de rugă. Din toate părțile freamătă la început glasuri armonioase; mai pe urmă se umple văzduhul de rugăciuni. Credincioșii urcă dealul calvarului, spre a străbate în fața icoanei, inundată de flăcările lumânărilor. Mâna sfintei e roasă de sărutările fanatice ale femeilor mai ales, care cad în extas de cum trec pragul spațiului unde

se află icoana. De sus din turn, clopotele nu contenesc o clipă a resfrânge tânguirile chemătoare, care nu ajung însă a îneca tânguirile oamenilor, cu mânele râdicate spre Făcătoarea de minuni:

Maică sfântă te îndură
Te îndură și ne scapă.
Tronul tău e cerul
Stelele-ți sunt lacrimi.
Ascultă-mi biata rugă
Pururi tânără fecioară
Neînvinsă și iubită.

Rugăciunea aduce aminte pe aceea a lui E m i n e s c u.

Privirea adorată
Asupră-ne coboară,
O maică precurată
Și pururea-fecioară
Marie!

Iar când norodul se odihnește sub umbra castanilor, coasta înflorită de sub mănăstire s'a întins și în curtea largă, atât de oacheșe și împestrițate sunt hainele, mai ales ale femeilor.
Sunt credincioși oașenii; bărbați și femei umple biserica în zilele de sărbătoare. Sunt credincioși dar și superstițioși. Nicăeri aproape folclorul nu este plin cu păstrarea străvechilor credinți. Nu e numai amintirea legendarului ,,Pintea-Voinicul'', erou popular cu fapte relativ recente, căci n'a murit decât la începutul veacului al 18-lea. Făptura lui a devenit mitică, în legătură cu uriașii. Sunt păstrate însă obiceiuri din zorile vieții omenirii. ,,Focul viu'' căpătat din frecarea lemnelor este mai obișnuit aice decât în Maramureș ori M-ții Rodnei. E pedepsit ciobanul din a cărui neglijență s'a stâns focul. Păzit cu strictețǎ e mijlocul să nu să strice oile.
Sunt păstrate obiceiuri și vrăji străbune. ,,Baba'' satului e persoana cea mai căutată. Pentru dragoste fetele în pielea goală se duc să joace noaptea în jurul mătrăgunii, săpându-i rădăcina, după ce-o îmbună, ,,cu palincă, cu pită, cu slănină, cu miere și pască sfințită dela Paști''. Rădăcina tăiată'n bucățele, o poartă fata la joc. Nicăeri nu s'au menținut mai multe credinți vii. ,,Fata-pădurii e gata și astăzi să momească în brațele ei de dihanie păroasă pe feciorii care rătăcesc prin codri'' (I. M u ș l e a); mai temută e ,,Marțolca'' de care se înspăimântă fetele, sau ,,Omul nopții'', numai cu un picior. Și câte altele.

Incolo însă oașanul e mândru, aprig din fire. Cel ce a fost biruit în bătaie nu mai dă prin sat. la drumul codrului. In schimb e bun la suflet și mai ales glumeț. Cântecele lui obișnuite sunt strigătele ,,țipăturile'', unde își arată ironia către ori cine:

Io așa oi țipuri
De și munții s'or clăti.

. . . .

,,Să fie dzi gan'' adică ,,să fii sănătos''; îmi sună multă vreme în urechi, cuvintele de despărțire ale unchiașului în casa căruia am poposit. Un braț vânjos, bronzat, răsare din mâneca largă ca de

Fig. 20.—Din Țara Oașului (d. Hielscher).

antereu, semnul distinctiv al oașanului; o palmă lată îmi cuprinde pe a mea, iar căutătura de o adâncime tainică, cu sinceritate îmi pătrunde în ochi.

,,Să fie dzi gan'' e corul de despărțire al celor pe care curiozitatea firească îi adunase în casa celui înconjurat de respect neprefăcut, tot mai uitat aiurea, urmele dintr'o viață patriarhală, în unison cu arhaismul păstrat în interesanta Țară a Oașului.

GRANIȚA DE NORD.

A. MARAMUREȘ.

Cine a înălțat crucea pe creasta de munte despărțitoare dintre Năsăud și Maramureș, dacă a fost condus de un gând creștinesc, a avut și suflet pentru înțelegerea farmecului unui peisaj măreț, ce-l cuprinzi dintr'o dată.
Răzămat de împrejmuirea sfântului semn al suferinții și al izbăvirii, natura își cere partea ei de închinare. După ce cunoști și viața oamenilor din satele de devale, crucea îmbină în adevăr simbolul calvarului omenesc, cu măreția impunătoare a locului.
Maramureșul rămâne un colț svițerian dela granița de nord a României. Nu este exagerare. Una din acele văi tăinuite din labirintul Alpilor, care te ademenește din depărtare, o ai înainte cât poți pătrunde cu privirea. E o adevărată covată pământească, pe fundul căreia curg Iza și Vișăul în lung, a cărei margini se înalță în zid muntos, ce o închide de jur împrejur. O singură poartă e tăiată către apus, pe unde s'a făcut loc Tisa, ca să iasă la larg.
Maramureșul rămâne astfel un ținut izolat, în care cu greu poți străbate trecând peste coamă de munți.
De lângă crucea ridicată la aproape 1000 m. panorama naturală este grandioasă.
Cătră nord, ca o sprinceană încruntată și stufoasă, se țin șir Carpații maramureșeni, împăduriți dela un capăt la altul, impunători, de și fără svâcnituri de piscuri semețe. Cel mult Popa-Ivan însamnă prin vârfu-i mai înâlțat, o piatră de hotar. Păduri și poeni îi acopăr. Satele se înșiră rare, la poalele lor, pe valea Vișăului care-i țărcuește. In cuprinsul lor se petrece tragedia vieții poporului, muncind iarna la doborârea arborilor pentru alții sau trimețind oile la pășunea, tot a altora, ca să aibă ce mânca peste iarnă,.
Adevăratul nod alpin, aspru, posomorît dar miestos se ridică în partea de răsărit în Pietrosul, cel mai înalt din Carpații moldovenești (2305) m), pe vârful căruia s'au păstrat zănoage, urme de ghețari, lacuri ce sclipesc cerului. E straja Maramureșului; cu tovarășii săi, formează pragul despărțitor de restul țării; nu-l poți trece decât urcând peste pasul Prislop, la 1445 m.

Şi înspre sud şi sudest se ridică munţi. Sunt mai scunzi dar mai variaţi, mai goi, mai stâncoşi, având o origină diferită, din lavă întărită. La apus se înalţă Gutinul; la răsărit, aproape, e Ţibleşul; printre ei treci fie din spre Baia-Mare, fie dinspre Năsăud. Drumul pe la Capnic duce pe sub crestături de lavă, înşirate aşa în cât poporul le-a dat numele de ,,Creasta-Cucoşului'', sau ,,Pieptenele''.

In cadrul impunător al munţilor stau închise dealuri din ce în ce mai joase.

Privite de sus îţi fac impresia unui aluat abea frământat în covata naturală. In acest ţinut sunt îngrămădite satele, cele mai multe în lungul apelor curgătoare, cu toane pustiitoare sau pe coasta mai înălţată a dealurilor care şi ele au toane. Pe vremuri de ploi putrede, revărsările apelor aduc pustiiri dar şi alunecări de straturi. De aice şi marea sărăcie ce domneşte în Maramureş. Ogoarele n'au stabilitate, n'au hrană bogată faţa pământului este mereu primenită.

De sus, de lângă cruce, mizeria este acoperită prin depărtare. Cuiburile de case împlinesc decorul natural.

De cum începi scoborîşul, mizeria se rânjeşte la tot pasul.

Până la Săcel se lasă drum aspru surpăturile îl mănâncă din totate părţile. Pârăele le treci prin vad, iar la vale e mai bine să faci drumul pe jos.

Casele sunt cu porţi înalte, bogate crestate. Câte-va sonde de petrol, arată încercarea de a da nouă viaţă regiunii la început cu oarecare speranţe, au fost părăsite căci prea slabă era rentabilitatea.

In fund îţi apare silueta imposantă a Pietrosului, ce-ţi aduce aminte de Ceahlău văzut dela Călugăreni. Domină Valea Vişăului, către care coboară drumul. La despărţirea de ape dintre Vişău şi Iza, sceneria naturii te impresionează. Iţi apare mai bine izolarea Maramureşului, redus la o luncă de râu, încinsă de jur împrejur cu brâul munţilor.

Ploile au rupt podul dela Moisei. Nimeni nu te vesteşte. A trebuit ca maşina să treacă prin vad. Vişăul încă nu se liniştise, ceiace avu drept urmare că n'am putut ajunge la mal fără ajutorul boilor. Până ce s'a dres maşina, a trecut vreme, folosită pentru a veni în contact cu mizeria.

Am nimerit la Moisei în casa unei vădane cu 4 copii. Casa? Păreţi de bârne ce închid o încăpere cu lut pe jos. In afară de vatra cu

ceaunul, de fundul căruia nu s'a desprins încă coaja de mămăligă și cuptorul pe care dorm copiii, nimic alta decât patul ca o năsălie, cu câte-va țoale pe el. O masă și laiți în jurul odăii complectează sărăcia chiar blidarul nelipsit aiurea e înlocuit prin grinda de care atârnă câte-va ulcele, la rândul lor servind drept deposit de linguri. In tinda goală cel mult câte-va vreascuri lângă vatră. Scara spre gura podului duce la depozitul de hrană, un singur sac cu popușoiu.
— Plătim o mie de lei meterul de porumb, se tângue femeia cu fața numai brazde; La 10 kil jidul iea un kil dijmă, când e dus la moară.

Toată amărăciunea unei vieți necăjite, parazitismul celor invadați în sat, era exprimat în acest oftat.

Tânguirea începu. Bărbatul venit schilod dela răsboiu se prăpădește într'o iarnă în pădure, sdrobit de un butuc.

Lacrămile șuruiau printre brăsdăturele feței; răscolind amintirile femeia lasă fusul în poală, cătând în neștire.

Copilul cel mai mic, o fetiță drăguță cu ochi albaștri, care nu cunoscuse pe tatăl ei, se dă pe lângă maică-sa, se agață de mâna ei și se roagă cu atâta drăgălășanie în glas, în cât îți sfâșia inima:
— Taci, mamă, nu mai plânge; taci, mamă.

In glasu-i nevinovat, accentul de durere inconștient era mai tragic decât bocetul femeei. Ceilalți copiii au încremenit stană de piatră, unde i-a apucat vremea, cătând cu ochi înlăcrămați, când spre cei intrați, când spre maica lor.

Era o scenă pe care probabil ei o trăiau adesa, când viforul șueră la ferestre și vântul mizeriei îi face să se îngrămădească în jurul vetrei. In mijlocul jelii răscolite, sare pârleazul o jupâneșică cu câți-va dinți auriți în gură. Vioaie, bine hrănită, a venit să împrumute o cocioarvă. A ei s'a ars și n'are cu ce scoate pânea din cuptor.

Fu ca un râs de diavol, cu ironie usturătoare. Nu a găsit cociorvă, dar s'a ales cu câte-va ouă, păstrate în fundul unei oale. A fost o clipă din realitatea vieții celor două neamuri, cate trăesc într'o reciprocitate strânsă. Unii numesc parazitism raportul între jid și boreasa în mizerie. E mai degrabă o simbioză omenească. Jidul știe să ieie oul păstrat cu sgârcenie; în schimb ce-ar face vădana dacă n'ar găsi porumbul pe care o organisație chibsuită de stat ar trebui să i-l dea prin cooperative? De altfel numai cei care nu cunosc condițiunile de viață dintr'un sat izolat de munte, nu știu că țăranul nu

vrea răul jidului. Ii simte ghiara, dar în nepriceperea lui de trezire, îi recunoaște folosul.

— Dumnezeu ajute, nevastă.

— Și D-tale!

. . . .

Natura nu mi-a mai apărut frumoasă, căci vitregia oamenilor i-a întunecat farmecul. In apa tulbure a Vișăului ajung și multe picuri de lăcrămi.

Fig. 21. Biserica din Cuhea.

Moisei, ca și Borșa, sunt sate mai mult evreești. Căsuțele de bârne din marginea drumului, odată românești, ceia ce se vede și după înfățișarea lor, au ajuns ba o dughiană, ba o crâșmă sau gură de aprovizionare. Românii au rămas la capetele satelor ori în casele

dela margine, sus, agățate pe coastele priporoase. Cât străbați Borșa, lung ca orice sat de munte, mergi cu mașina la pas, căci te temi să nu faci moarte de om. Drumul e un adevărat furnicar. La sunetele clacsonului, de prevenire, foiește puzderia copiilor mițoși, gălăgioși, asemenea roiurilor de șoricei ce ies din găurile cotloane lor ascunse. Te miri din ce trăesc, cu toate că rar vei vedea obraz supt, ca în casa vădanii din Moisei. Cu ultima casă din Borșa s'a isprăvit și drumul prin țara lui D r a g o ș, cu făpturi nobile, care-și păstrează uricile de boerie ale strămoșilor.

La Săcel e nod de drumuri; pe unul scobori de peste Romuli; altul duce la Moisei și Borșa, al treilea apucă spre apus, pe valea Izei, către inima Maramureșului cu sate cunoscute încă de pe vremea întemeierii Moldovei.

Fig. 22. — Piuă de sdrobit porumbul.

Aproape nu e sat în care să nu se pomenească de D r a g o ș, legendarul descălecător. Cel mai tipic din Maramureș, cu biserică din 1364 este de sigur Ieud pe o vale laterală, izolat într'o îndoitură de munți. Nimic nu pare schimbat în acest cuib răzleț, ca mumifiat, așa cum era 6—700 de ani în urmă.

Casele? Stâne scoborâte'n vale, așezate cum s'au nimerit: cu fața la stradă, într'o coastă. Butuci de brad abea descojiți, încheiați la colțuri formează pereții. Acoperișul de dranițe este tras pe ochii ferestrelor, ca să apere cerdacul susținut de stâlpi, uneori frumos încristați. Simplicitatea stânei e și în casă; nimic de prisos. De altfel casa întreagă poate fi mutată, pe vălătuci, dintr'un loc în altul. Impărțela e simplă. Vatra domină; scândurile de jur împrejur sunt

laițele de odihnă. Cel mult o masă la un colț și ruda cu ștergare și pânzături pe ea. In camară stau claie peste grămadă, ca după o bejenie, un morman de lână netoarsă, alături de putinele pentru brânză.

Lemnul domină și în unelte. Cuile cu care se fixează dranițele sunt de lemn ca și lacătul dela ușă, ingenioasă dispoziție tehnică. De multe ori chiar râșnița din tindă, purtată cu mâna, e înlocuită cu piua de lemn scobită într'un trunchiu de arbore, în care se sdrobește porumbul. Lemnul e materialul din care s'a înălțat locașurile de rugă în stil gotic, podoaba satelor din Maramureș, totodată și care dau mărturia iscusinței și imaginației celui ce le-a lucrat, arhitect desăvârșit, cioplitor, măestru și constructor fără greș. Biserica veche din Ieud, de jos, din vale, pe un pisc de colină, din veacul al 14-lea, este ca o jucărie cioplită'n lemn, miniatura celor de zid din Dej ori Bistrița. Tălpile de stejar ca de piatră au resistat veacurilor. Cele două rânduri de acoperișuri, cel din dreptul altarului mai jos, au laturile iuți, ca să nu le împovoreze nămeții. Ferestruicele mici lasă să pătrundă o slabă dungă de lumină de abea se pot desluși buchile la strană; în schimb se naște acel amurg tainic din interior, care îndreaptă sufletul și privirea spre altar. Turnul svelt, prismatic, cu cerdacul dela clopotniță și cu săgeata gata să sbârnîie în înaltul văzduhului, dă clădirii întregi o gingășie fără samăn, superioară bisericelor de lemn din Norvegia cu care au fost comparate, prea încărcate cu turnulețe.

Fig. 23.—Biserica din Ieud.

Mai ales când biserica e înălțată pe un umăr de deal, cum e biserica cea nouă din Ieud, iar turnul ascuțit are drept ecran albastrul luminos al cerului, nici măreţile catedrale gotice din apus nu leagă mai bine cerul de pământ, cele materiale cu cele veşnice, eterate.

E o ideie sublimă, ce a putut naşte în mintea celui dintâi meşter; mai de admirat este măestria cu care ea a fost concretizată.

Ieudul, în izolarea lui naturală, este poate satul cel mai caracteristic al Maramureşului. Nici sbârnîitul aeroplanului, nici pufăitul maşinei de drum de fier nu tulbură liniştea cuibului ancestral, în care viaţa s'a păstrat ca în faza lemnului, nu prea departe, în unele privinţi anterioară, de cea a pietrii. Satul formează un întreg în sine, icoana încă vie a vremurilor, care nici în cronici nu sunt descrise. In mizeria aici mai adâncă de oare ce popuşoiul sămănat pe coastele râpoase mereu ameninţate de puhoaie, nu ajunge până la Crăciun; ceia ce susţine pe oameni este credinţa încă înrădăcinată'n suflete.

Fig. 24.—Ţăran din Săpânţa (Fot. T. Papahagi).

Obiceiurile ca şi portul, au rămas cele vechi. Ce frumoase făpturi de români neaoşi, cu faţa lungăreaţă, cu fruntea lată, cu nasul mai mult acvilin, cu părul bogat lăsat în plete la spate! Când stau grămadă la sfat, în mijlocul naturii neschimbate, ar putea fi zugrăviţi pentru un tablou istoric al descălecării Moldovei. Şi acum să cântă:

De-ar fi Moldova la cruce
De trei ori în zi m'aş duce
D'aşa Moldova-i departe
Nu pot mere, fără carte.

Portul este sobru; în multe aduce cu al Oaşenilor. Sumanul cenuşiu, scurt, e nelipsit din spate şi pe vreme de vară; cămeşa e tot

scurtă de se vede buricul. ,,Gaci'' largi se poartă, însă fără roituri, ci adesa strânși pe pulpă cu curelele opincii. Căciula e ca un ceaun. Femeia a păstrat portul național: cămeșă curată de cânepă cu încondeieri oacheșe la umeri și guler, zaghii vrâstate dintr'o bucată, cu vărci colorate pe fondul negru, înfășurate în jurul trupului, ca și catrințele bucovinencelor; un brâuleț frumos încondeiat le încinge mijlocul. In picioare târâie opincile strămosești iar pulpa e apărată de, colțuni de lână. Cu leagănul la șold, cu furca'n brâu, cu cojocul fără mâneci pe umăr pentru orice întâmplare, apucă voioasă cărarea ce duce la munte. Mândră'n ținută, sveltă și mlădioașă, cu figura-i plăcută și privire vioaie, este tabloul viu al hărniciei și grijei de mamă.

Fig. 25.—Portul femeiesc din Maramureș.

Cuhea din apropiere, pomenit din veacul al 14-leae plin de amintirile lui D r a g o ș. Ți se arată locul gospodăriei lui, unde azi e biserica ortodoxă. Dela Cuhea pe valea Izei se înșiră localități cu adevărat pomelnic istoric. Șieul devine la 1373 proprietatea fiilor voevodului S a s.

La Bârsana, amintit din veacul al 14-lea, a fost resedința episcopului de Maramureș. La Oncești ți se arată pe un dâmb urmele Cetății lui D r a g o ș.

La Vad pornește șoseaua către Baia-Mare, cu sate cuprinse, tot vechi, cu drumul pe care se căra sarea dela Sugătag spre Țara Oașului. Aice sunt Giuleștii, satul lui G e l fiul lui D r a g o ș, cu locuitori

chipeși, harnici; aice e Sugătag, cu ocna de sare din apropiere dar și cu o minunată biserică din lemn de veacul al 17-lea, tot cu dublu acoperiș și cerdac la clopotnița de lemn. In nemărginitul spațiului ce o înconjoară, farmecul gingășiei ei iese și mai în relief.
Valea se lărgește. Iza e aproape de vărsarea ei în Tisa. Incep să se

Fig. 26.—Biserica din Budești, zidită la 1640. (După I. Biclean, des. D-na Saulea-Bocec).

zărească casele din Sighet, oraș cu mulți străini, dar cu împrejurimi molcomitoare sufletește.
Nu am întâlnit nicăeri în țară icoana dumnezeescului peisaj blând de primăvară, al belșugului unit cu frumosul, ca în apropierea Sighetului. Umezeala îndeajunsă a pământului, clima potrivită, fac ca livezile aice să fie de o bogăție și putere neobișnuită; In primă-

vară mai ales, coloritul e de o intensitate și variație cum rar se nimerește. Iarba din livadă strălucește în verdele ei proaspăt ca de grâu. E un covor des așternut peste tot, împodobit cu aurul stră-

Fig. 27. Palatul cultural din Sighet (Des. C. Motaș).

lucitor al florilor de păpădie, fericită de viață plină, cu bumbii de sidef ai părăluțelor dese, care albe, care aburite ca trandafirii, iar din loc în loc cu buchețelul ca de șofran al primulei. In mijlocul acestui decor de viață tânără, merii sunt numai ghirlănzi de flori trandafirii, stropite cu câte un punct verde, vârful mugurelui ce crapă. Ramurile stau ciucură de flori, îndreptate spre soare, ce le scaldă cu căldura și lumina binefăcătoare, de strălucesc staminele ca peteala. Ca și când n'ar fi îndeajuns colorile, jocul umbrelor și al luminei, aerul plin de delicata mireasmă a florilor, zumzetul nenumăratelor albine grăbite să-și adune prima provizie de nectar și polen, totul te cuprinde într'o amețeală plăcută. Cel mai puternic tablou de Boecklin, cu contrastele de colori vioaie,

Fig. 28. — Biserica din Apșa-de-mijloc (1428).

e slabă amintire a acestui tablou din natura atât de darnică, din colțul Maramureșului puțin cercetat.
Dela Sighet, Tisa formează hotarul. Măcar aice prorocia poetului s'a împlinit:

Dela Nistru pân'la Tisa.

. . . .

Și mai la apus, pe valea ei vin sate compacte de români vrednici, harnici, credincioși, dintre care cel mai vestit este Săpânța, cu

Fig. 29.—Tineri din Maramureș (d. România O.N.T.).

biserică de zid pe un mal mai ridicat. Nu e goală nici odată. Chiar la slujba de sară vei găsi mai ales femei, chipeșe, cu portul lor simplu, impunător.
Aici sunt vestiți bărbații, înalți, gata la răspuns tăios ori ironic, dar gata și la harță când o vorbă îi supără. Prin firea lor se apropie de cei din Țara Oașului vecină. La ei pare că mai mult a biruit

necazurile mândria ancestrală legată de origina lor, cât și de diplomele de boerie, răsplata serviciilor vitejiei deseori încercată sau poate și ca precauțiune spre a astâmpăra spiritul gata la răsvrătire ori glasul mai ridicat împotriva asupritorilor.

Ți se arată și azi câte o diplomă de nobilime veche, scrisă pe pergament, cu pecetia de ceară, legată cu șnur colorat. Aceia a familiei M i h a l y i datează dela începutul veacului al 15-lea. Chiar în sărăcia lor de azi, boeria de demult nu se vede numai în privirea mai îndrăzneață, sfidătoare uneori, dar și în obiceiurile păstrate cu sfințenie. Pentru ei gospodina e „boreasa", iar copiii „cocon" și „cocoană". La adunările de interes local, președintele se adresează sătenilor „Cinstiți boeri și domni".

Dincolo, în cuibul din Țara Oașului, măcar pânea zilnică este asigurată, deși sub formă tot de mămăligă, căci terenul e favorabil sămânăturilor de porumb.

Dincoace, în Maramureș, condițiunile sunt neprielnice. Clima e rece, pământul de arătură puțin și acela frământat de puhoaie. Dacă brânza și laptele, mâncarea obișnuită, se mai găsesc, deși nici pășunele nu mai sunt toate ale sătenilor, porumbul nu ajunge. Trebue mereu adus cu trudă de aiurea pentru „coleașa" ori „tocanul", cum se spune la mămăligă.

Sărăcia și necazurile se țin lipcă. Contra lor se învinge prin muncă și chibzuință, cum spune cântecul:

La dor și supărare
Trebue om cu minte tare.

Sărăcia însă duce adesa la pribegii temporare, căci nici lucrul în pădurile, care se găsesc în mâni streine, nu îndestulează nevoia de peste an. Maramureșenii apucă pe drumuri depărtate, iarna la pădure, vara la cosit. Drumul îl fac adesa anevoie, pe jos, nici măcar cu căluții piperniciți, ca Moții.

Nu e de mirare atunci amarul sufletesc din poeziile populare:

Cântă cucu'n vârf de munte
Nime'n lume nu-l aude,
Fără om mâncat de multe.
— Taci cucule nu cânta,
Că nu te pot asculta,
De amărât ce mi-i lumea.
Că, pân'am fost la părinți
N'am zis, cuce, să nu cânți.
De când m'am înstrăinat
Nu mi-i cuc de-al tău cântat.

(Col. I. B â r l e a).

Cu: ,,Sâ fie dzigan'', adecă rămâi sănătos, m'am despărțit de gospodarul din Țara Oașului.
Când mi-am luat ,,buna sara'' dela gospodarii din Săpânța, a trebuit să le răspund: ,,înveci, amin'' la salutarea lor obișnuită: ,,Laude-se Domnul''.

B. PE CEREMUȘ.

Râu de graniță e și drum de neîntrecute frumuseți naturale, dar și interesante așezări, rare, omenești. De o parte și alta a văii care taie'n curmeziș obcinele bucovinene, arcuite dinspre Polonia, nu sunt munți prăpăstioși, nici cu stânci semețe. In schimb peste tot, spre vârf, împăduriți, creiază peisajii ce respiră sănătatea vegeției robuste.
Ca să ajungi pe valea Ceremușului apuci drumul Sucevei dela Rădăuți. Dela Seletin urci creasta despărțitoare de ape. Obcinele sunt valuri întunecate de pământ, ce se țin unele după altele cu regularitatea vârcelor pământești date ca exemplu din o parte a Munților Jura.
La Putila e cel dintăi cuib omenesc mai puternic din cale. E și un însemnat centru de prelucrat bradul doborît aice mai sistematic, pădurile fiind proprietatea Fondului mitropolitan al Bucovinei, cu o administrație forestieră mai ordonată.

Fig. 30. — Huțul călare (d. E. Bucuța).

Ca puține alte râuri din România Ceremușul, în parte graniță naturală spre Polonia, este calea intensului plutărit. Dacă natura atrage prin prospătatea ei, prin liniștitoarea înfățișare a tablou rilor și mai ales

prin aerul plin în anumite ceasuri de mireasmă întremătoare a râșinei, ea nu e lipsită în amănuntele drumului de colțuri sălbatece, strâmtori de stânci în care apa râului de munte, la început destul de vijelioasă, se rostogolește cu valuri mânioase.
Interesanți sunt și oamenii. Ceremușul străbate'n lung țara Huțulilor asupra originei cărora este lăsat acelaș văl de taină ca și asupra Secuilor. Sunt neam cu rutenii dinspre dealuri și câmpurile joase sau

Fig. 31.—Biserica din Vijnița (după H i e l s c h e r des. I. C ă l i n e s c u).

sunt Români în parte slavizați? Multe din obiceiuri, din port și mai ales din limbă, ca și la Secui, face să se încline adevărul spre părerea din urmă.
In ori ce caz sunt oameni de munte. Viața lor întreagă, cu sărăcia inerentă, este legată de munte și lemn. Ogoare nu se văd decât unde și unde în preajma satului, pete de chelie în întinsul brazilor. Casa? Ca și la maramureșeni e din lemn, cu acoperiș de șindrilă,

mai adesa răzleţită, unde netezişul de o palmă al locului permite aşezarea.

Mălaiul pentru mămăligă este adus de jos. cu multă casnă, din ogoarele întinse. Vitele sunt tovarăşii de viaţă al oamenilor; nici oile nu pot fi crescute în cârduri mai mari, căci lipsesc păşunele întinse. Prietenul de nelipsit al Huţului este căluţul de munte, caracteristic regiunii, cu copitele sensibile pentru ori ce asperitate a drumului, cu picioarele subţiri numai vine, cuminte şi vioi, prevăzător şi neostenit. Numai cu acest bun prieten străbate locurile aspre cu poteci abea tase. Incalecă bărbaţii, cu portul vechiu: opinci, iţari şi sumanul cafeniu. Cu plete lăsate pe spate au privirea ageră, pătrunzătoare, căci greutăţile se ivesc la tot pasul, ca din pământ; nu lasă din mână bătrânescul baltag, singura lor armă pentru orice duşman.

Incalecă şi femeile, când tabloul în cadrul cetenilor întunecate este mai înflorit. Portul naţional e nelipsit, cu fota stacojie, cu cojocul fără mâneci, cu cămeşa albă prea puţin împestriţată de colori oacheşe.

GRANIȚA DE RĂSĂRIT

A. PE NISTRU 'N JOS.

Când am ajuns la Naslavcea, pornind dela Ocnița, nod de cale ferată din nordul Basarabiei tot așa de important o dată ca și Pașcanii de pe Siret, soarele se lăsa spre asfințit.

Nu-mi venea să cred ochilor de schimbarea bruscă a peisajului. In urma mea a rămas suprafața monotonă a dealurilor numai grâu, popușoiu și tipsii de sora-Soarelui. Unde și unde câte un arbore răzleț părea o arătare din povești. Satele stau ascunse la dăpost în îndoiturile de teren, de nu le zărești decât dacă treci pe lângă ele. Și de o dată un părăiaș, izvorît nici nu știi de unde, îți iesă în cale cu vioiciunea pârâului de munte. Apa curge lin pe fața unei pături de piatră, sare pe alta cu șopot de cascade, se oprește pe fundul văii adâncite într'un ochiu de iaz, dând prilej să se nască o oază de verdeață, umbrită de arbori, acoperită cu verdeață fragedă. E un tablou ce-ți aduce surîs de mulțumire. Valea îngustă se adâncește, malurile pietroase se înalță, ca zid de cetate. Apa își continuă drumul, grăbită, sărind din treaptă'n treaptă, până ce se liniștește în albia Nistrului. E o miniatură din ergurile sahariene. Când valea s'a deschis, rămâi pironit de priveliștea nouă ce ți se presintă. Cu atât mai impresionante sunt tablourile variate, cu cât ele se schimbă repede, ca 'ntr'un film de cinematograf.

Nistrul se îndoaie aice într'unul din coturile sale numeroase săpate'n piatră. Pare un lac, în fund de vale adâncă, cu malurile drepte. Dincolo, spre Ucraina, malul lovit la bază mereu se năruie, rană vie ce nu lasă să prindă rădăcini nici un firicel de iarbă. Satele sunt sus pe tapșanul neted, cu ogoare în jurul lor. Nu se vede decât cupola turnului în formă de ceapă, a bisericei. Pe malul românesc, satul Naslavcea cu casele așezate în amfiteatru, se întinde sub o poală de pădure deasă, ce se lasă ca un șal pe umeri de femeie până'n oglinda apei, atât de lină că abea îi poți urmări tremurătura firului. Scobori încet pe malul apei, într'o liniște de vârf de munte și un colorit de pinacotecă bogată. Până și pietrele dau frumusețǎ tabloului. Pe fondul lor negriu, castaniu ori alb de cretă, este asvârlit un

covor cu cele mai artistice împestrițări. Mai ales către toamnă când arboraș de arboraș se deosebește prin nuanța frunzelor, iar din asfințit se revarsă reflexul auriu pe fața lină a apei închisă între malurile înalte, pare că ai intrat într'o peșteră fermecată. Roșul sângerului, galbănul dracilei oglindit în marginea apei, trage un chenar de pietre scumpe. Nici unul din râurile noastre nu presintă atâta joc impresionant de forme și colori.

Sus spre vârful cel mai trăgănat al malului românesc pietrele mai friabile permit să crească iarbă deasă, una peste tot, ca un gazon sămănat; din distanță în distanță răsar din el goale stânci albe. Vitele tărcate pasc răzlețite, cu tălăngi la gât ca să deie de veste unde se găsesc. Când apucă iarba, mișcă și talanga, născând un joc de clopote, cu cadență rară. E un colț din Tirol. Din satele de sus nu se vede decât câte o casă mai spre muche. Văruite, cu acoperiș de stuf, răsare în relief din verdele pășunei; la umbra nucilor rămuroși se înalță biserica din Luncani, chiar la marginea muchii de mal, gata să se rostogolească.

Valea Nistrului prin naşterea ei, s'a asămănat cu a Moselei din Ardeni. Ambele sunt adâncite în vechi straturi pământești, ale Nistrului făcând parte din temelia scoarței sedimentare a pământului, ce se întinde, neturburată din așezarea ei primitivă, din Basarabia până'n golful Finlandic. Chipul cum a luat naștere e cam acelaș aici în răsăritul României, ca și în Belgia depărtată. Condițiuni asămănătoare nasc acelaș pitoresc. Apa curge în coturi strânse, ca mișcările unui șarpe ce se svârcolește să scape dintr'o capcană. Și acolo și aice ziduri înalte închid valea, de nu se poate revărsa apa în mânie. Condițiunile climaterice deosebite însă adaugă variațiuni în amănunt, mai frumoase la noi nu numai pentru că sunt dela noi.

Asămănarea e și în ceia ce omul a adaus naturii, cu deosebire de proporții. Valea Nistrului e leagănul celor mai vechi oameni dela noi. Era populată încă de pe când vânau reni și urși, elefanți și zimbri, înarmați numai cu pietre așchiete, ascuțite, tăioase. Cremenea din belşug în lungul Nistrului superior le dădea materia primă, pentru a creia o industrie a armamentului primitiv. Stațiuni preistorice au fost descoperite în anii din urmă la Naslavcea, Molodova și alte numeroase localități.

Mai târziu pe Nistru, care desparte Europa de pridvorul Asiei, s'a ridicat şirag de cetăți de pază pentru Români, împotriva năvalei de

popoare, care dădeau iuriş spre a prăda şi arde. Pe lângă cetăţi, în tăinuitele adâncuri din cotiturile văei, se ţin lanţ locaşuri de rugă, în cadrul liniştei desăvârşite.

Azi e linie de despărţire dureroasă între fraţi de acelaş sânge, între două cioncepţii deosebite de viaţă politică. Intr'o parte e continuarea tradiţiei de liberate şi muncă individuală coordonată. In alta este câmpul de experienţe sociale. Pe clădirile dela Mohilău fâlfâie steagul roş, când dincoace se răspândeşte dangătul clopotelor, ce chiamă spre credinţa străbună.

Nistrul desparte pacea socială de veşnice revolte. Desparte însă frate de frate. A ajuns blăsămat ca şi Prutul de acum un sfert de veac în urmă.

Un transnistrian îmi povestea cu lacrămi în ochi durerea despărţirii de ai lui, scumpi. Scenele revederii sunt tragice prin cadrul şi mai ales prin mutismul lor.

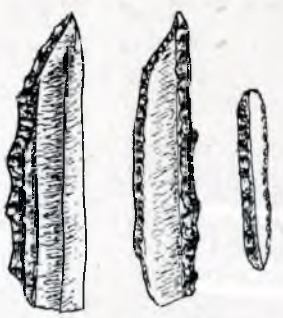

Fig. 32.—Unelte de cremene de pe Valea Nistrului (d. N. Moroşan).

Venea până la marginea malului românesc.

— Mă uitam la mine 'n sat, cum te ai uita peste gard în curtea vecinului. Vedeam grădina; număram copacii din ea. Mă uitam la copilaşii de pe prispă şi la nevasta de lângă ei. Un cuvânt nu scoteam nici eu nici ei. Ne frângeam mânele şi ne înecam vorba. Lacrămile doar cât ne domoleau durerea. O clipă de nestăpânire, un cuvânt scos mai tare ar fi răsunat în liniştea văii, trezând atenţia paznicilor de dincolo. Ar fi fost peirea pentru ai mei.

Asemenea chin sfâşiitor neînţeles de mulţi, se repeta la intervale anumite.

— Eram bucuros să-i văd, să-i ştiu în viaţă şi că sunt sănătoşi.

Nistrul cu răceala neînsufleţitului curge printre zidurile de piatră; în sufletul pribeagului devenea prăpastie fioroasă nemărginitul despărţitor de copii.

Mai înainte puteai face o călătorie în mare parte din cursul Nistrului cu vaporaşul. Azi nu poţi ajunge la el de cât sau prin câteva ramuri de drum de fer, la Otaci, Mateuţi ori pe drumuri desfundate, greu de străbătut.

E acelaş de cum intră în ţară, la Crisceatec, în faţa orăşelului din Polonia, Zalesciuc şi până mai jos de Soroca.
Străbaţi cu drumul de fer în lung, întreaga Bucovină dela Cernăuţi. E mai interesant de apucat pe şosea, căci îţi reaminteşte locurile cu întinderea românismului într'o regiune azi socotită drept ruteană. Unde te întorci spre periferia ţării dai de asemenea prefaceri tragice, ciuntiri şi schimbări în trupul neamului românesc. Bucata din Bucovina dintre Prut şi Nistru e un vechiu ţinut românesc, din nefericire înstrăinat.

Fig. 33.—La Schit (d. Hostiuc, des. I. Călinescu).

Frumoasa şi duioasa carte a Părintelui profesor Simeon Reli, ,,Amintiri dintr'un castel pe Nistru'' (Cartea Românească), descrie tocmai timpurile de demult, după ceiace se mai poate vedea în Castelul dela Ocna, singura moşie rămasă din domeniile întinse odinioară ale Cantacuzinilor.
Drumul peste deal te duce pe lângă Cernauca, istorica moşie a Hurmuzăcheştilor. Loc vestit, căci în splendidul parc de arbori umbroşi se sfătuiau, după 1848, capii mişcării revoluţionare din Principate, siliţi la desţărare. Totul azi e în ruină; moşie, conac,

parc sunt ale unor străini de neam. Numai bisericuța tupilată, cu turn scund, împrejmuită de brazi, a rămas cum era.

O simplă cruce de lemn arăta locul unde se odihnește de veci E u d o x i u H u r m u z a c h e, al cărui nume este legat de colecția documentelor publicate de către Academia Română.

Atât! O cruce de lemn! Incolo iarba verde se întinde pe petecul de pământ din jurul bisericuței. Din vechile sere, dovada splendorii boerești de odinioară, n'au rămas decât temeliile. Măreția timpurilor dispărute se mai prinde doar din aleea umbrită de castani și tei, ce duce la intrarea principală.

Cu oarecare tristeță 'n suflet urci mai departe dealul. Regretul te face să-ți mai întorci privirea îndărăt. Rămâi cu ochii țintă la tabloul ce se desfășoară ca ieșit din pământ. Parcul întins e în coasta satului, cu casele risipite în cadrul plin de putere al codrului înconjurător. Intr'o parte sticlește luciul iazului nelipsit. O priveliște atât de liniștitoare și plină de farmec! Iți evocă țara întreagă, mândră, variată, dar și uitarea pentru oamenii care s'au ostenit în trecut ori locurile ce ar trebui să ne fie sfinte.

Noroc de pădurea deasă de stejar. Iți închide pentru moment perspectiva priveliștei, dar concentrează gândurile.

Oprește! Oprește! Țipi fără să vrei vizitiului ori șofeorului.

E un tablou ce l-ai mai văzut aiurea, dar totuși e nou. Aceasta e doar taina naturii; din aceleași elemente croește haine felurite.

Cât ține orizontul, până dincolo de Nistru, o suprafață abea ondulată, acoperită cu abur de un verde albăstrui. E pânza semănăturilor ici și colo cu câte un arbore. E pintenul stepei podolice vârît până spre marginea Carpaților.

Treci prin sate populate însă cu nume înstrăinătate. Rar s'au mai păstrat numirile vechi: Tăutenii lui T ă u t u aproape de Nistru ori Ocna Cantacuziniștilor. In jurul Zastavnei sclipesc iazurile ce caracterizează colțul de stepă. Iți înclini fruntea în dreptul cimitirului eroilor; crucile însamnă răsbunarea jertfei lui G r i g o r e G h i c a.

Drumul se îngustează; un murmur de apă iute întrerupe liniștea. Sunt aceleași ziduri de piatră ca și la Naslavcea, iar părâoașul grăbit, sărind în mici cascade, îți spune că Nistrul nu e departe. Valea se deschide din nou; ai înainte, cursul lin al Nistrului. Vechea legătură pentru căruțe cu Polonia e întreruptă. Podul a fost năruit în învălmășala luptelor din ultimul războiu.

A rămas trecerea trenului peste mărețul pod, înalt, un arc larg

Pragurile la Cosăuţi (Nistru). (Fot. *N. Moroşan*).

Mori (Nistru). Fot. *I. Moldovan*). *Cetatea Hotinului.*

Naslavcea pe Nistru. (Fot. *N. Moroşan*)

sprijinit pe 5 picioare, profilat ca o operă tehnică gingașă pe ecranul purpuriu al asfințitului.

Sus, pe malul românesc, sub muchea pietroasă, între tufărișuri, îți atrage privirea bisericuța dela Schit. Pe cărare ca de munte, pripor bolovănos, adevărat drumul Calvarului, ajungi la locașul sfânt adăpostit de vânturi. De sub altarul unei capele, mulțumire adusă Domnului, gâlgâie pe trei guri apa rece, limpede și bogată, a unui izvor ce a îndemnat pe călugărul Benedict să clădească bisericuță de lemn, pe locul unde oamenii au văzut pâlpâind o flacără, în ziua Sftlui. Apostol și evanghelist Ion.

Bisericuța de lemn s'a dărâmat, iar în locul ei Teodor Preda, negustor român, zis Hagiul pentru că a ținut să vadă Ierusalimul, a zidit din piatră, în veacul al 18-lea, biserica de azi.

E un colț minunat de escursiune. De pe o stâncă drept scaun privești la zarea ce se întinde peste partea cea mai de sud a Poloniei. Nistrul face un cot îngust, ca un capăt de cheutoare. Dincolo, în cuprinsul neted al cotului e Zalesciuc, orașul cel mai sudic din Polonia. Adăpostit, de pot rodi caișii, vecinii l'au transformat în loc de vilegiatură, în care și mareșalul Pilsudki a stat o vară. Puterea de prefacere a patriei libertate și aice se poate prinde. Pământul a fost nivelat, plantat, de a luat naștere o plajă pentru înot și vâslit. Plantațiuni bogate au înfrumusețat locul; așa s'a creat un colț civilizat prin munca și voința omului.

Malul nostru înalt însă e mai plin de pitoresc. Temelia din straturi străvechi, violacee, susține clid de stânci albe ca marmora. Un brâu de tufăriș mărește decorul. Nistrul apare, dela înălțimea Schitului, ca un canal îngust, presărat cu fluturași de argint, iar luntrile de sport asemenea insectelor plutitoare de pe fața unui iaz. Iți aduce aminte, fără prea multă închipuire, de părți din valea Elbei cât curge prin Svițera saxonă.

Iți flutură prin minte, alunecând privirea peste întinsele colnice din față, din istoricul Schitului și vremea când aice s'au adunat răzeșii din Repujineț, ca împreună cu Ion Cozma din Iași, fiind de față și biv-vel stolnicul Constantin Cogălniceanu ,,să dăruiască pământul din jurul schitului pentru pomenirea veșnică a lor și a părinților lor'' (Preot Hostiuc Erast). Câtă schimbare prin samavolnicia stăpânitorilor de după 1768! Astăzi satului de dincolo de Nistru, atunci curat românesc, nu i se mai spune Dumbrăveni ca atunci, ci cel mult Dobruvieny dacă nu Ghiub-

rovane. Așa acolo; așa dincoace. Noroc de piatra de mormânt din bisericuță, a cărei glas mai amintește trecutul.
Natura a rămas aceiași. Iți înăbușă durerea svârcolirilor unui neam peste care din toate părțile s'au abătut năprasnice valuri. După ce te-ai închinat la urmele credinții străbune, care i-au salvat ființa, te închini și înaintea fermecătorului tablou din colțul cel mai nordic al țării.
In liniștea amurgului ce lasă cortină de ceață peste apă și dealuri, se înalță imnul privighitoarelor, cu cântecul veșniciei în viață.

Nistrul își păstrează frumusețea lui neasămuită dela Schit ori Naslavcea până mai la sud de Soroca, unde vechea temelie a pământului se sfârșește prin stânci roșii de granit, aceleași ca și în Finlanda. Apa liniștită până aice, se învolbură trecându-le. Valurile spumegă peste stânci rotunzite, netezite de furia lor. ,,Pragurile'' dela Cosăuți e hotarul dintre Nistrul întortochiat, închis între ziduri de piatră și libertatea lui de a se întinde cum și cât vrea, în pământul moale pe care curge până la liman.
Tot dela Cernăuți, apucând drumul spre răsărit, ajungi la locul cel mai impresionant din cursul fluviului. Naturii i se întovărășesc munca și îndrârjita voință a omului, care a înălțat pe malul lui măreața cetate a Hotinului. Leși în urmă Sadagura, aproape o suburbie de peste Prut a Cernăuților, localitate vestită prin piesa lui Alecsandri. Urmele războiului nu s'a șters încă din târgușorul în care clădirea cea mai imposantă este locuința rabinului. Casele năruite n'a avut cine și pentru ce să le mai clădească. Pe urmă urci coasta trăgănată de ajungi pe un platou înalt, o axă de dealuri ce leagă Bucovina cu Basarabia, de unde și numele regiunii de Bucovina-basarabeană.
Sub muchea prelungă a dealurilor sat de sat se ține, sate compacte, cu mândră biserică multicoloră pe din afară, cu multe turnulețe, după tipul celor rusești. In zile de sărbătoare în piețile largi e câmpul cu flori. Portul național e oacheș. Toate colorule, în deosebi roșul aprins, le întâlnești și la bărbați, dar mai ales la femei. Sănătatea și voioșia, nasc chiote de veselie,
Regiunea este un raiu de pomi. Arbori rămuroși, mai ales nuci bătrâni și umbroși, leagă sat de sat într'un continuu brâu de verdeață, din care răsar casele acoperite cu stuh.
Ce folos. Dai să intri în vorbă măcar cu copiii de școală. Abea te

poţi înţelege asupra satului în care te afli sau a drumului, cu multe hopuri, ce ai de apucat. Indărătnicia etnică, conservatorism aice conştient, n'a putut fi înfrânt; dealtfel şi mijloacele au fost folosite fără sufletul trebuitor. Tragedia etnică din secuime îşi are asemămare în aceea din nordul Bucovinei. Infiltrarea ruteană, sprijinită de vechile administraţii, s'a înfăptuit încet dar sigur în dauna moldovenilor.

E curioasă întâmplarea. Stând pe o lespede de piatră ieşită din muchea dealului ca o prispă, priveam spre zarea largă către apus.

Fig. 34.—Mori de vânt la Nebădăuţi.

Măcar că pentru întâia oară călcam pe aice, mi se părea peisajul cunoscut. Aceiaşi întindere de colnice joase în faţă, mai mult cu ogoare, aceleaşi sclipiri rare de iazuri păstrate ici şi colo, aceleaşi sate înşirate 'n lung sub deal de numai după biserici le puteai număra, aceleaşi cuiburi de case din satele de devale dintre colinele joase. Mi se părea că mă găsesc pe lespedea de piatră de deasupra Delenilor din spre Siret. Mai rar o atât de simetrică armonie de teren, cu acelaşi aspect, ca între dealurile înalte de lângă

Nistru și cele de lângă Siret. Ceiace deosebește locurile formează tocmai o caracteristică a regiunii. Vânturile puternice dinspre răsărit, bătând vară și iarnă pe fața netedă a podișului, sunt folosite de șiragul morilor dela Nebădăuți, mai ales că depărtarea și drumurile rele fac ca transportul de motorină să fie destul de anevoios, pentru ca forța vântului să mai fie prețuită, reminiscența vremurilor depărtate, când oamenii se îndulceau cu mierea de albine, nu cu zahărul fabricat la Zarojeni; clădirile mari, roșii ale fabricei, se vedeau în zarea încețată dintre coline.
In Dobrogea se păstrează puține mori de vânt rămase ca niște stafii cu fantastice forme în amurg. Impietrite, cu aripele sfârcuite de vânturi, par alte arătări.
Dincoace se mai învârt, după direcția vântului, pe pivotul central. Aripele cu pete de draniți albe, strălucitoare, printre scândurile

Fig. 35.—Cetatea Hotinului. (După Hielscher. des. I. Călinescu).

vechi într'una sunt drese. Mirosul de făină proaspătă se amestecă cu acel al mintei din belșug în câmpul cu mori, care-și profilează aripele întinse, ca niște cruci enorme, proectate pe seninul limpede al cerului strălucitor.
Puțin după ce lași în urmă morile, te oprești locului să privești întinsul nemărginit al câmpiilor de dincolo de Nistru, ce-ți deșteapă năvală de amintiri și gânduri, nu numai din taina vieții de zi, cât din cele cetite din Gogol ori Korolenco.
Primele case din Hotin se arată la marginea ogoarelor. Străbați

repede străzile largi de socoți că sunt locuri virane, din care cauză casele chiar cele mai răsărite, par turtite. In nerăbdarea de a ajunge la Cetate nici nu bagi în samă când s'au strâmtat ulițele, intrând în cel mai murdar și sărăcăcios Ghetto, care întrece și pe cei dela Soroca ori Sighet. Casele, dacă pot fi numite așa niște cocioabe cu sdrențe de tablă pe acoperișuri, stau zid, una lângă alta, cu găuri drept uși ori ferestre. Foiesc ca șoarecii copii cu părul sburlit, gălăgioși ca țarcele. Te întrebi din ce trăesc, dar mai ales cum de trăesc.

Răsufli adânc când scapi la larg, la case văruite, printre pometuri. Cauți să liniștești bătăile inimei când ai pășit în sfârșit pe valul de unde cetatea Hotinului se arată în toată măreția ei, având drept cadru dealurile Ucrainei. E o cetate impunătoare, bine păstrată,

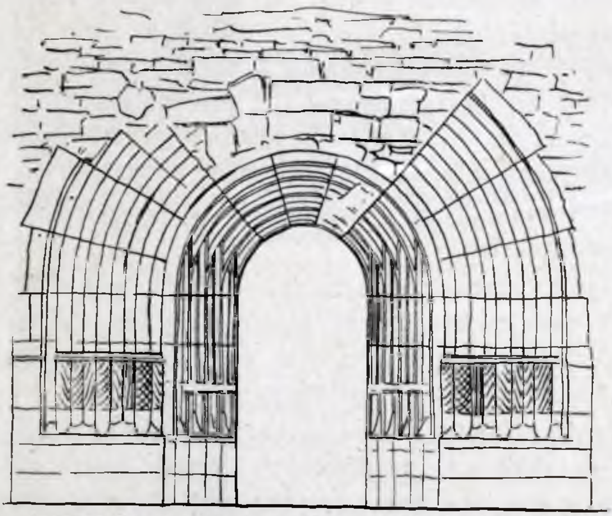

Fig. 36.—Intrare în paraclisul din Cetatea Hotinului. (d. M. B a l ș).

nu numai dela noi. Nu e mai prejos de acele de prin Scoția, masive. De și pe latul parapetelor s'a așternunt iarbă bună de cosit, cu toate că bălăriile au năpădit curțile interioare, de trebuie să fii cu băgare 'n samă când ai ajuns lângă fântâna adâncă, o gaură întunecată de prăpastie, zidurile au rămas întregi, de se deslușesc pe muchea lor și crestăturile coamei, unde stăteau plăeșii de veghe.

Din afară, dinspre răsărit o vezi în întregimea ei, împrejmuită de valuri de pământ, cu minaretul încă svelt, ca un monolit egiptean.

Cerdacul n'a rămas decât un colac de piatră, iar o gaură neagră arată ușa prin care ieșea muezzinul să cheme la rugă pe credincioșii taberei de lângă cetate. Din căzărmile, băile și geamiile ienicerilor, nu s'au păstrat decât zidurile dela temelie, abea de o palmă ieșite din pământ. Cetatea însă se înalță în întregime, evocatoarea vitejiilor străbune, dar și a valurilor pustiitoare ce trebuiau oprite. Adevăratul ei aspect de cetate nebiruită, de jos de pe malul Nistrului se vede.

Păreții înalți, netezi, par crescuți din piatra țărmului, clid de lespezi bătute de apa Nistrului, pe fața căruia abea dacă deslușești câte-va încrețituri. Bastionul nordic, o prizmă cu câte-va rânduri de ochiuri mici sub muche, e svelt în masivitatea lui, mărginit de linii simple, dar îndrăsneț trase. Numai cetatea se vede de jos.

Ziduri groase de aproape 5 m. și bastioane deasupra cărora mereu croncănesc stoluri de ciori, se profilează în toată curățenia liniilor simple, pe ecranul limpede al cerului albastru. Jos, la picioarele ei, Nistru curge lin, printre maluri stâncoase, întunecate colorate, mai întunecate prin îmbrăcămintea de tufărișuri și de mușchi, ce caută să se aburce pe temelia cetății.

Cu păretele ca o uriașă stâncă despicată de un paloș năsdrăvan era imposibil de cucerit.

In spre uscat cetatea are forma unui arc, cu bastioane rotunde, puternice. Prin poarta scundă pășești cu sfială în interiorul mai ruinat, de bolți umezite, cămări cu plafonul surpat. tainițe ca niște tunele, care duc Dumnezeu știe unde.

Vrâstările de căramizi subțiri cu bolovanii abea cioplіți dovedesc sistemul de clădire al moldovenilor. Arcade tăiate cu măestrie, largi ogive gotice cu chenare și stâlpi subțiri, fin sculptați la bază, sunt la fel cu cele păstrate în mânăstirile din Moldova de nord. De pe creasta zidurilor, prin ochiurile rotunde pentru tunuri, prinzi minunata așezare a cetății. Rămasă la un triplex confinium, privirea alunecă peste plaiurile ucrainene ca și peste cele polone, cu sprinceană de pădure mai la nord de orășelul Svaniec, în apropierea căruia e locul vestitei cetăți dela Camenița, rivala celei dela Hotin. Pe aice era vad ușor de trecut. Peste drum, în dreptul satului Braho din Ucraina malul Nistrului e trăgănat, lesne de scoborât. Lângă cetate, un pârăiaș cu apă limpede sărind din treaptă în treaptă, a crestat în pământ o vale îngustă, bună

de urcat. Pe pintenul de stâncă lăsat de pârău s'a ridicat puternica cetate de apărare. Trecerea năvălitorilor era împiedicată.
Zidurile azi mute, pe care natura începe să aștearnă vegetația de mormânt, ar putea povesti aproape întreaga viață sbuciumată a bieților moldoveni. Istoria Moldovei s'ar cuprinde în povestea cetății Hotinului, trecută din mână'n mână, când la moldoveni, când la leși, înconjurată până și de armata lui Mihai Viteazu, în goana nebună de a pune mâna pe Ieremia-Movilă.
Ar pomeni despre vremea întemeierii din veacul al 14-lea de Cazimir cel Mare al Poloniei, de acea a întăririi ei de către Alexandru cel Bun la începutul veacului al 15-lea, ca strajă de apărare. Ar povesti despre luptele necontenite dintre leși și moldoveni, dar și de zilele când în cuprinsul ei s'au întrunit „dumnealui Vlaicu și dumnealui Goian starostele de Hotin și dumnealui Șendrico dela Dorohoi și dumnealuui Iuga vistiernicul, boeri și sfetnici ai domnului Ștefan", ca împreună cu trimișii craiului Cazimir să stabilească preliminările păcii dintre cei doi domni. Ar spune de înfruntarea altui crai puternic al Leșilor de cătră neogoiatul Petru-Rareș, care a întregit și întărit cetatea în a doua domnie a sa. Ar povesti despre prăpădul Turcilor ce ș'au stabilit aice raiaua cea mai puternică, sugând toată vlaga țării, de-și luau oamenii lumea'n cap, lăsând vetrele goale.
„Nu pot ajunge nici cu scrisul, nici cu spusul, nici a scrie cu condeiul căt greu și câtă robie, și câte plângeri și suspinuri s'au lăsat prin partea locului", scria un cronicar, iar Axentie Uricarul jălește: „Luarea Hotinului, ca o rană, țării multă stricăciune și cădere i-au făcut". Toată jalea țării, tot curajul primilor domnitori, urgia ce s'a deslănțuit apoi asupra Țării cu venirea Turcilor, toate prăpădurile ce au avut loc pe spinarea noastră din luptele Rușilor cu Turcii, la toate au fost martore zidurile cetății. A înfruntat peste 5 veacuri vremea, tunurile, și grămada lemnelor aprinse ca să o mistuiască cu totul; cruțată de Alexandru Lăpușneanu impune tărie și nouă celor de azi să ne jertfim pentru păstrarea granițelor trase cu mult sânge.
Cum e la Hotin ori Naslavcea, așa e valea Nistrului până mai jos de Soroca. Pretutindeni este întovărășit de aceași dungă de verdeață; aceleași maluri înalte îl împrejmuie, când mai întunecate la coloare, când albe. Apa curge lină, așeazetă, de-ți pare ochiuri de lacuri,

înșirate unul după altul. Câte o moară de apă, cu roata înaltă și obezile late, lopeți care prind din puterea liniștită a apei îți arată că totuși curge. Satele stau sus pe umăr de deal sau cuibărite în concavitatea încolăcirilor. Sunt sate de gospodari, cu pometuri multe, cu case albe, curate, acoperite cu stuh; cele mai multe sunt așezări de răzeși, care-ți arată hrisoavele cu pecetia de pe vremea lui Ștefan.

Intr'un cadru înviorător de grădini, se găsește și frumosul oraș Soroca, prea isolat din păcate de restul țării. Mai înainte vreme când vapo-

Fig. 37. Cetatea Soroca (des. I. Călinescu).

rașele întregeau comunicația de pe uscat, pulsul vieții nu era atât de slăbit. Casele înecate de pomi se agață pe malul râpos, în cât trecerea spre satul Zastânca e nesimțită. Numai jos, lângă mal, e o chelie, casele mărunte și murdare din Gheto. In mijlocul acestor mizerii se înalță ca o stâncă masivă de se oglindește în Nistru, svelta cetate vestită a Sorocii, mai bine păstrată chiar de cât cea dela Tighina. E ca un donjon, la colțuri cu bastioane puternice rotunde și turn prismatic la intrare, așa cum era pe vremea lui Petru-Rare-, care a râdicat'o din zid deși încă pe vremea lui

Ștefan se pomenește de Coste pârcălabul de Soroca. Strânsă grămadă era mai greu de cucerit. Impresurată de 80.000 turci și tatari a resistat vreme de 6 luni, pela începutul veacului al 18-lea. Numai spre temelie colții vremii își arată urmele ca o carie la rădăcina dinților. Frumoasă ar fi această mică cetate, azi fără folos, îmbrăcată toată în viță salbatecă. Spre toamnă ghirlănzile de frunze colorate ar înviora-o, iar vara ar fi ca un trunchiu de arbore învăluit în iederă.

Cetățile formează podoaba Nistrului, dar tăinuitele văi și maluri ce o întovărășesc au atras locașuri de rugă, în cadru liniștei și al reculegerii. Aproape de toate mănăstirile din Basarabia se leagă nume de domni moldoveni sau măcar de boieri cucernici.

Intr'o liniștită înfundătură din mal, ascunsă printre arbori rămuroși e schitul Rugi, zidit pe vremea lui Grigore Ghica, martirul domnitor pentru apărarea Bucovinei. Lasat multă vreme în părăsire, azi strălucește în haina-i nouă, restaurată prin osârdia vrednicului fost episcop de Hotin, Visarion Puiu, care în scurta-i păstorie de aice, a dat viață religioasă și economică multor mănăstiri basarabene, dovedind cu prisosință căt poate săvărși credința și voința unui conducător bisericesc. Impunătoare prin biserica cu două turnuri, în cadru-i natural măreț, e marea mănăstire de maici Calarașanca cu o gospodărie temeinică.

Mai în jos, tot pe malul Nistrului e alt cuib de hărnicie și muncă femeiască, în jurul unui centru de cucernicie și evlavie sinceră. Intr'un desiș de pădure lăsat de pe coasta priporoasă numai stânci a văii, Mănăstirea Jabca stă izolată la margine de țară. Dinspre Sănătăuca nu o zărești, decât când ajungi la poarta de sub clopotniță. Venind însă dinspre Vadu-Rașcului, biserica albă din temelie și până la coperișul cupolei largi, sclipește de curățenie, mai ales în contrast cu frunzarul întunecat al pădurii.

Tabloul este minunat în apus de soare. Apa Nistrului, strânsă grămadă, își schimbă fața dela clipă la clipă. Când soarele se apropie de orizont, disc roșu cu marginea netedă, luciul apei mohorîte, tulbure, abea încrețit de valuri, deodată se împurpurează ca și când ar reflecta un incendiu. Nistrul devine frumos dar fioros totodată, ca înroșit de sânge, cum stă scris la cartea bătrânească. După ce soarele s'a ascuns, roșul de pară slăbește. Reflexul cerului îmbujorat acopere fața apei cu o pânză trandafirie, irizată, cu ochiuri ce ajung de coloarea galbenă-aurie a seninului dela asfințit.

Nici un alt râu al nostru nu se aprinde cu așa de intense colori ca Nistru, pentrucă nici unul nu-și are, ca el, apele adunate grămadă, între ziduri înalte de piatră.
Mănăstirea e la mijlocul coastei; domină valea.
De întemeierea ei se leagă tot numele unui boer moldovean. Intr'una din sălile stăreției s'a mai păstrat portretul acestui vechiu ctitor, îmbrăcat în giubea până la glesne, cu mânecele largi, cu

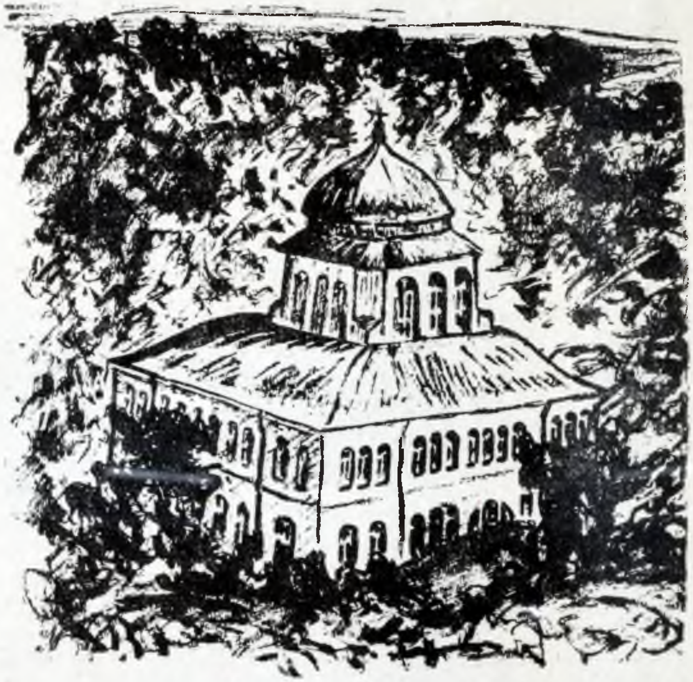

Fig. 38.—Mănăstirea Jabca (des. I. Călinescu).

blăniță de samur în lungul părților. Pe cap poartă comanac cu blană surie de miel. In mâna stângă ține chipul vechii mănăstiri iar în cea dreaptă mătăniile de chihlimbar. Deoparte și alta a capului stă scris: Ctitorul Costache Statice, ziditorul mănăstirii și cel care a făcut danie pământul. 1825.
Zidită sub vremea ocupațiunii, biserica diferă de tipul celorlalte. De departe pare ca două cuburi suprapuse, cu ferestre largi. Din această pricină lumina pătrunde bogat prin multele geamuri și apoi se reflectă pe păreții peste tot văruiți. Cele trei altare cu balda-

chinul deasupra mesei sfinte din mijloc, strălucesc de podoaba poleielei și a icoanelor mari .

Impresionant este când intri pe înserate, la vecernice. In spațiul larg, siluetele călugărițelor cernite din creștet până în tâlpi, par umbre nemișcate. Slabele pâlpâiri, ale puținelor candele puse în vârful sfeșnicelor, plutesc în văzduh ca niște licăriri de stele. Minunatul cor de maice, cu glasuri curate și în unison deplin, se revarsă din cafas cu valuri de resonanțe ce se resfrâng din toate părțile, învăluindu-te. Cucernicia te cuprinde; îți apleacă fruntea fără să vrei.

Mănăstirea nu e mare, dar în schimb un adevărat stup. E o mănăstire cu sistemul obștiei, nu ,,de sine''. Munca e în comun, averea e a tuturora. Nu există maice bogate și sărace, iar masa e luată în trapeză, împreună. De buna stare a gospodăriei se îngrijește fiecare.

In jurul mănăstirii e o adevărată fermă, mai sistematic lucrată decât multe ferme ale statului. Nu lipsește nimic din ceiace trebue vieții. Ici sunt grajdurile cu cai și vaci; dincolo crescătoria de porci. Intr'un colț la margine de pădure e iazul cu pești așa de blânzi încât nu se sfiesc să se urce la față ca să apuce lacom fărămiturile de pâne ce le asvârli.

La altă margine de pădure e prisaca, îngrijită, în jur cu sămănături de hrișcă, măzăriche și alte plante melifere. Livada de pomi mulți, plantați din nou, e aproape de grădina cu zarzavat, sistematică, iar mai încolo se întinde via pe rod. E atâta ordine și curățenie peste tot, de-ți e mai mare dragul. Aleele din livadă sunt acoperite cu nisip împrospătat în fiecare an; bălăriile de lângă gard tăiate. Nu e e colț nefolosit.

Totul e lucrat de maice. Ele îngrijesc de vie și livadă; ele pasc vitele în pădure. Dincolo, pe podiș, unde exproprierea a lăsat mănăstirii puțin loc de cultură, maicele fac rândul la ,,odaie''. Sunt maice ciubotare, croitorese, după cum mânuesc cu pricepere rândeaua de teslar ori ciocanul potcovarului.

E o cetățuie femeiască care ar putea servi drept model și aiurea. Nu există stăpân, nu există slugă. Vrednica stareță și ajutoarea ei principală, casieră și econoamă tot odată, nu poruncesc, ci conduc. De aceia e unire și dragoste pentru moșie, pentru biserică. Credința e în mare parte reală, nelipsind nici schivnice, care dorm în scriul pregătit pentru odihna de veci.

Intorsărura nouă istorică se simte tot mai mult, grație tactului și vigilenței inimosului conducător spiritual P. S. S. Mitropolit V i s a r i o n fost Episcop al Horinului. Urmele activității lui netrâmbițate se văd pretutindeni în fosta sa eparhie. Un spirit nou se altoește pe vechea tradiție, întărind viața mănăstirilor printr'un rost social.

Pe lângă Mănăstirea Jabca a început să funcționeze o școală de gospodărie rurală. Nu i se putea alege un mediu mai potrivit. Școala nu e de formă, iar învățătura e împlinită cu practica reală. După un an, nici nu mai cunoști fetele de sătean. Nu că s'au schimbat spre boerie, ci spre disciplina minții și a sufletului. Sunt ca trezite dintr'un somn adânc în care încă zac cele rămase acasă. Invață, dar și lucrează deavalma cu maicele. Se roagă lui Dumnezeu cântând în cor, dar prind a înțelege și rosul vieții adevărate. Muncesc toată ziua în grădină ca și la războiu, iar în clipele de recreație simt farmecul naturii ce le învăluie.

E o operă de adevărată regenerare ce s'a săvârșit în acest colț tăinuit dela granița de răsărit a țării.

Inceputul e îmbucurător. Vibrează încă în mine, ultimele cuvinte din cântecul elevelor, de sus, de deasupra stâncei unde e săpată o biserică veche, în piatră de un monah din jud. Vaslui. Acolo s'a închinat îndelung o maică din familia ultimului țar. Era așa de duios glasul fetelor moldovence, cari rugau pe Dumnezeu să ocrotească țara lor, frumoasa țară! Valurile cântecului se răspândeau pe toată valea Nistrului dela Cot și până la Camenca. Par'că și păsările înțelegeau sfințenia clipei. Isonul mierlelor, al turturelelor, al cintiței ca și al stigleților, ce țin concert amețitor în pădurea mănăstirii, părea întețit. Ca în vremea minunilor, un pițigoi iese din desișul unui stejar de alăturea, se așează în vederea tuturora pe o creangă uscată, se întoarce cu fața spre grămada fetelor și, fără sfială, cânta și el în felul lui, de i se sburleau penele dela gușă.

In anumite împrejurări capătă înțeles și manifestările din natură.

Cât ține drumul spre Vadul-Rașcului, numai sate gospodăroase moldovenești și deoparte și de alta a fluviului. Țipetele copiilor sara, după viteii care dau busna spre mamele lor venite dela ciradă, prispele din preajma păreților curați, acoperișul de stuh, bucătăria de vară, totul, totul face să te crezi unde-va în Moldova dinspre

Siret. Nici o deosebire, nici în port, nici în obiceiuri, deşi sunt la marginea Nistrului. Te bucură. Trăgând însă cu urechea, când unda de aer îţi aduce vre-un „nea boală", îndemn vacei dată la adăpat pe celalt mal, şi auzi aceeaşi dulce vorbă moldovenească, te prinde durerea.

Ce urgisit a mai fost bietul neam al nostru. Imprăştiat în împărăţii deosebite, ademenit la depărtări de matcă, nu se pot bucura cu toţii de un trai în comun. Dincolo de Nistru, aceeaşi buni moldoveni se găsesc până cine ştii unde, pe după dealurile care se întind până'n zarea încenuşată de ceaţă.

Două orăşele stau faţă'n faţă, ca chipul din oglindă al aceleaşi persoane. Numai flamura roşie ce fâlfâie deasupra primăriei de dincolo, îţi arată ce prăpastie e la mijloc. Şi cu toate acestea scoborând strada în pantă, îmbolovănită din Vadul-Raşcului, simţi privirile duşmănoase ale celor care te pândesc din uşa dughenilor, măcar că au suferit atâta de pe urma progromurilor. E mai tare în ei blăstămul de a fi veşnic rătăcitori, fără patrie sau drept patrie lumea întreagă.

Malurile se ţin tot mai înalte, podişuri ce par a se uni, în cât valea din depărtare pare că e înghiţită.

Pădurile dinspre Mateuţi le umbresc.

La Mateuţi se termină alt ciot de cale ferată, frumos drum dealungul Răutului până la o bucată de loc. Pe urmă vine calea ca într'un tunel deschis. In jurul gării dela Mateuţi, în amurgul sării, întri într'o cetate. Deoparte şi alta clid de pietre, iar copacii par fantome. Drumul ce scoboară la Rezina prin pădure, pare că dă într'o gură de iad. Clopotele cailor dela birji, se perd încet încet în desişul pădurii, ca într'o călătorie depărtată, în neştirea întunerecului fără fund.

Mai de vale altă mănăstire, de călugări, dela Saharna. Nu e gospodăria dela Jabca, dar e frumuseţa şi mai romantică a împrejurimilor. Şi aice din fondul întunecat al pădurii iesă în relief biserica albă cu 2 turnuri, sfinţită de Veniamin Costache în pribegia sa din Rusia. De jurîmprejur e gospodăria cam dărăpănată a mănăstirii, aşa cum se întâlneşte şi la alte mănăstiri moldoveneşti. In faţă se întind dealurile ucrainiene, văzute de pe vârful muchii stâncoase de deasupra bisericii.

Nistru curge acum într'o luncă largă numai sălcii şi stuf. E um-

brită, însă malurile sunt joase. Cursul a rămas încolăcit, dar cotiturile sunt ca și ale Prutului ori Siretului, semnul ostenelii prin îmbătrînire. Satele sunt mai dese.
O altă cetate iese în cale, cea dela Tighina, cu orașul înecat în pometuri vestite de meri. Castelul cu bastioane și ziduri crenelate este relativ mai nou, ridicat de sultanul Soliman, la începutul veacului al 16-lea, de și Tighina e pomenită ca vamă încă de pe vremea lui Alexandru-cel-Bun (1408). Partea veche a cetățiii e înconjurată cu val mai nou de ziduri, în cuprinsul căruia se află biserica în parte ruinată și geamiile de pe vremea Turcilor. Cetatea e așezată la vad bun din marele drum comercial, ce lega Orientul depărtat prin Caffa, cu apusul. De aceia evocă amintiri mai vii, din timpurile cele mai dedemult și chiar de după anexarea Basarabiei. Și azi e singurul punct pe unde se face legătura de cale ferată cu republica rusască.

Fig. 39. — Poarta cetății Tighina dinspre Nistru. (Des. E. Saulea-Bocec).

Vestită e Tighina și în istoria Universală. In apropierea ei s'a încheiat sbuciumul Carol al XII-lea. Aice, împreună cu Mazepa, aliatul său polon, a așteptat vreme îndelungă prilejul de a spăla rușinea dela Poltava. E silit însă, ca și Napoleon la Moscova, să se întoarcă îndărăt în patria sa, înlesnindu-i-se întoarcerea după bătălia dela Stălinești, pe Prut, dintre Petru cel Mare și Turci. La Varnița, sat din apropiere, un mic obelisc păstrează vie amintirea celui numit Napoleonul Nordului.
Cetatea din afară, astăzi încă mai servește la încartirarea soldaților; cea lăuntrică e mai ruinată. Scările unuia dintre bastioane sunt însă îndeajuns de solide spre a înlesni urcarea pe creasta zidurilor, de unde privirea aluneacă peste Nistru, peste ultimele case din Tiraspol, orașul principal din această regiune a Ucrainei.
De după cununa arborilor deși, o întinsă grădină de pometuri ca o pădure, se zărește turnul svelt, înalt al mănăstirii dela Chițcani,

numită Neamțul-nou ca viu semn de apropiere cu Mănăstirea Neamțului din Moldova, de care atârna odată. Moșia pe care este clădită din a 2-a jumătate a veacului al 19-lea, a fost făcută danie de Alexandru-cel-Bun Mănăstirii Neamțului din Moldova. Călugării care au întemeiat-o au venit din Moldova. E una din cele mai concrete semne de legătură firească și trainică dintre Carpați

Fig. 40.—Monumentul lui Carol al XII-lea dela Varnița.
(Des. E. Saulea-Bocec.)

și Nistru, cu toate necazurile și întreruperile istorice aduse de valuri neprielnice, îndeosebi de acel al Turcilor.

Lunca Nistrului de aicea e ca un capăt de baltă care începe să se împotmolească. Peste tot numai bălți, salcii, papură și stuf. Satele se țin departe de zona inundațiilor până'n limanul întins ca un golf de mare.

Pe un colț de stâncă, rupt, se ridică ultima mândră și cea mai veche cetate din lungul Nistrului, cu un trecut mai sbuciumat de cât al tuturor celorlalte. Cetatea-Albă e la marginea drumului deschis dinspre mare, în calea călăreților năvalnici dar și a corăbierilor neastâmpărați, mereu în cercetarea ogoarelor mănoase.

Localitatea e mai de demult cunoscută. Pe locul cetății de azi de sigur că e fost una milesiană, pentru navigatorii din Milet, din

veacul al 7-lea înainte de H r i s t o s. Intreprinzători neogoiați, aice au întemeiat orașul Tyras, magazin de bucate, dar apărare și port. Romanii au cunoscut-o; au folosit-o din veacul întâi după H r i s t o s. Pe urmă peste ea au trecut toate neamurile asiatice dornice de pradă. In veacul al X-lea sub bizantini se numește Asprocastron; genovezii o numesc Moncastro și fac un depozit însemnat în comerțul depărtat din aceste meleaguri. A l e x a n d r u - c e l - B u n întărește cetatea, vizitată în 1421 de călătorul francez de L a n n o y; aproape o rezidește, căci orașul devine însamnat loc de vamă, punct important din drumul de comerț Caffa-Polonia. Ș t e f a n, celalt

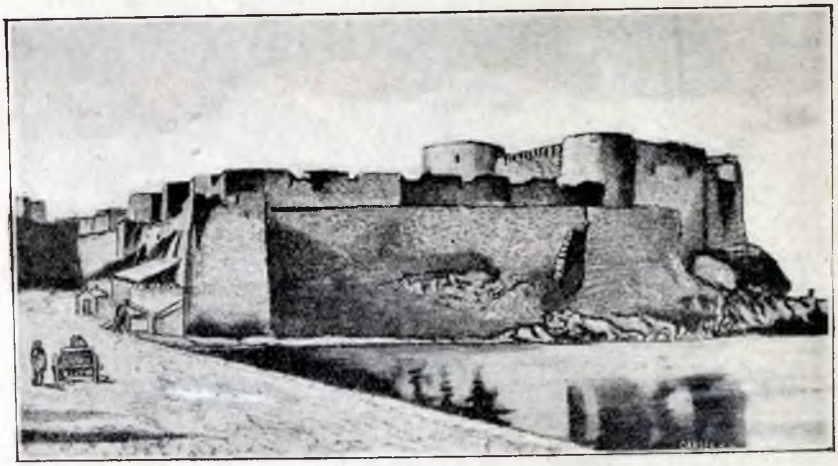

Fig. 41.—Cetatea-Albă (d. A r b o r e Z.).

domn al Moldovei, mereu chemat să-și apere granițele, adauge întărituri noi. Pe fața porții principale masive se văd încă scobiturile care înlesneau ridicarea porții de stejar cu adevărate platoșe de fer în loc de chiroane. Iar sus într'o ocniță de azi era placa găsită, cu inscripția, care, aice, are aceași importanță ca și Tabula Trajana din Cazane:

,,In anii dela întruparea Domnului 6984 (1476) s'au săvârșit marea poartă, în zilele cuviosului lor Ș t e f a n Voevod și în zilele panului L u c a și panului H â r m a n".

Dela 1484 cuceritorul Constantinopolului ajunge să pue stăpânire și pe cetatea dela gura Nistrului, cu toată îndârjita apărare a pârcălabilor G h e r m a n și O a n ă. Viața ei lâncezește măcar că B a i a z i d a l II-l e a va spune despre ea că e ,,cheia și poarta pentru

toată Polonia, Tataria și Marea Neagră". Minaretul știrbit la vârf din interiorul curții, a mai rămas mărturia dominării Turcilor. Peste cinci veacuri zidurile luptă cu natura, cu oamenii care nu cruță pietrele. Castelul se păstrează încă impunător, mai ales în partea lacului, mai veche, cu cele patru turnuri ce aduc aminte de acela dela Soroca. In săpăturile din curprinsul ei s'a găsit și monede moldovenești, dar și frumoasă ceramică persană din veacul al XIII-lea, vase japoneze și chineze, monete de ale regilor armeni tot din veacul al XIII-lea, ceia ce arată importanța localității ca vad comercial.

Spre oraș cetatea cu două rânduri de ziduri crenelate, cu ferestruici pentru sinețe și tunuri este adausul de mai târziu. Zi-

Fig. 42.—Un bastion din cetate și minaretul. (des. I. Călinescu).

durile sunt numai blocuri de piatră cioplită; cărămida lătăreață și subțire nu se vede decât prin fața lăuntrică a întăriturii din spre poartă. Un zid gros cu bastioane hexagonale împrejmuește în afară cetatea, încinsă de șanțul săpat ca să fie umplut la nevoe, prin apa limanului, drept apărare. Mau ales privită de jos, dela marginea așa zisului chei, cetatea domină limanul întâlțindu-se pe malul pietros.

Depe una din creste privirea alunecă peste întinsul limanului; dincolo se zărește Ovidiopol iar spre nord șiragul de sate cu nume

moldoveneşti: Popuşoi, Podul-de-piatră. Odată larg deschis spre mare îţi dai samă de ce grecii, genovezii, marinari îndrăsneţi au întărit limba de stâncă, de unde dominau zarea. Era paza magaziilor

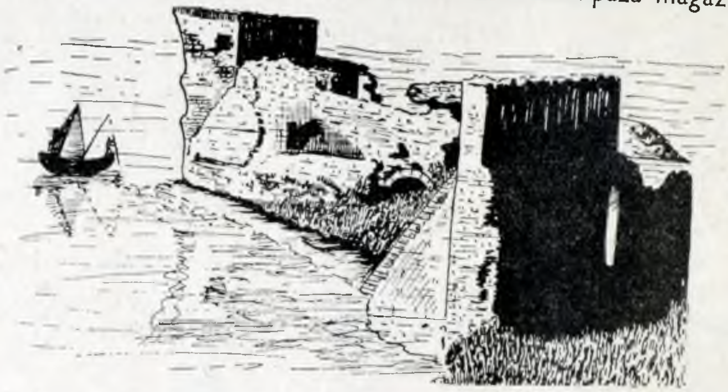

Fig. 43.—Cetatea-Albă dinspre liman (după H i e l s c h e r, des. I. C ă l i n e s c u).

de bucate, adunate din grânarul Basarabiei, pentru ca apoi încărcate în vase pântecoase să apuce drumul spre casă, trecând lesne în Marea Neagră din golful azi închis la gură şi schimbat în liman.

B. ŢĂRMUL MĂRII.

Nu-l poţi vedea în tot lungul lui de cât ajungând la el pe drumuri dinspre uscat sau cu lotca pescărească, pe porţiuni restrânse. Incă nu sunt organizate curse regulate, ca să te bucuri de o preumblare mai lungă.

De altfel ţărmul întreg nu are aceaşi atracţie; vrâstat, ceiace dă farmec prin jocul valurilor, nu e decât dela Capul Midia de lângă Constanţa. Dela Cetatea-Albă ţărmul e jos, adesa o şuşiniţă de nisip ce desparte sbuciumul mării de liniştea limanurilor rar legate de mare printr'o portiţă.

Aşa e dela Cetatea-Albă până'n Delta Chiliei. Pe ţărmul românesc al limanului nisipurile îi dau încă aspect asemenea mării, arătându-i originea, un golf. Chiar în oraş sunt străzi în care roata intră până'n butuc în nisip. Ce poate săvârşi însă voinţa omului chiar cu nisipul se vede la Şaba din apropiere, mai mult târguşor de cât sat, cu case mari, bine zidite. Faptul se lămureşte. E locuit de francezi şi nemţi sviţeriani, romanizaţi, dar care n'au părăsit, schimbând mediul,

spiritul de hărnicie al celor din care se trag. Pe nisipurile aiurea pustii se întind podgorii cu vițe ferite de filoxeră. Vinurile de Șaba odată erau cătate la Odesa. Pivnițile pline cu antaluri mari sunt demne de vizitat. Numai la Moldova-Nouă în Banat se mai pot vedea la fel. Spațioase, larg boltite, luminate electric, cuprind recolta din mai mulți ani. Sunt monumente de organizație și bună chibzuială. Nisipul fertil dela Șaba aproape se continuă cu întinsa punte uneori îngustă de 30—50 m. ce se ține 'ntr'una dealungul mării. Abea desparte lac de mare, liniștea de sbuciumul neogoiat, uniformitatea colorii rar încadrată de papură cu incondeierile mereu schimbătoare ale valurilor neastâmpărate. Nicăeri pe litoralul românesc nu e mai apropiat contrastul dintre lac și

Fig. 44.—Malul Mării la Budacu.

mare, dintre adormirea apelor și neogoierea lor, ca în acest colț răsăritean de țară. E locul cel mai prielnic pentru întremarea trupului, dar și limpezirea gândurilor, pentru reculegere și însănătoșire. Soarele bate'n plin, plaja fiind spre miază-zi. Lumină, căldură, zare largă, aduc complecta întremare.

Regiunea începe să ajungă concurenta celei dobrogene. Inainte de a fi a noastră doar în Bugaz, nici la 20 km. de Cetatea-Albă cu care e legată prin o linie ferată, cât foloseau puțini binefacerile mării. Câte-va clădiri modeste arată atracția. Astăzi se întind vile drăguțe, dar mai ales cel mai impunător sanatoriu de tuberculoși. Bugaz este Eforia Basarabiei.

Incepe să se întemeieze și un echivalent Tekirghiolului, cu nămol

tămăduitor. E localitatea Budacu, legată de Cetatea-Albă deocamdată cu o șosea de vre-o 24 km. Veneau întăi oamenii sărmai să-și găsească lecuire. Budacu-sat, ca și Tekirghiol-sat a fost nodul stațiunii de azi. La capătul lacului miraculos, pe plaja îngustă cel separă de mare, s'a întemeiat un cuib modern de vile, strălucind în bătaia soarelui, aproape-aproape să fie umezite de valurile mării, când se mânie. Iar sus pe malul mai rupt, asemenea Tekirghiolului-Movilă, s'a înfiripat o stațiune modernă, cu instalațiuni de băi. E Dacia, de unde privirea alunecă în lungul punții aurite până la Bugaz de o parte, până la Burnasul spre răsărit, un alt nucleu de stație maritimă, de curând răsărită lângă lacul Tuzla. Cu

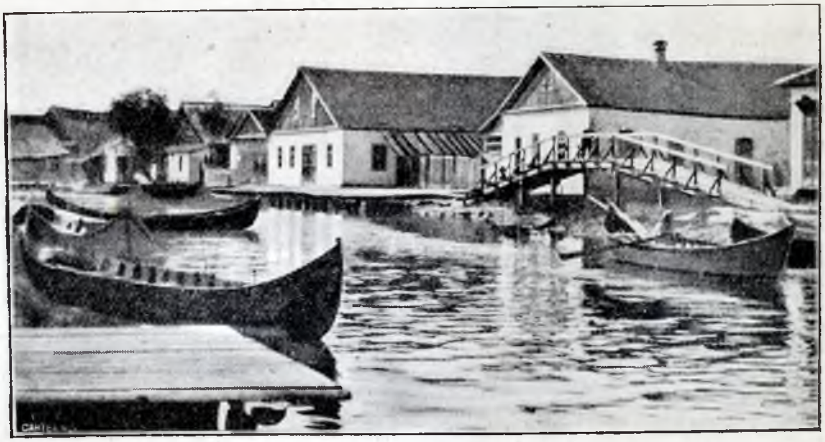

Fig. 45.—Vâlcov (d. ,,România").

toate greutățile transportului, pe fiecare an aceste stațiuni se întăresc, căci chiamă lumea suferinzilor prin miraculoasele daruri ale naturii, iar lumea obosiților prin soare, mare și liniștea desăvârșită.

Urmează apoi șirul de lacuri, văi invadate de mare, razelme în miniatură, care nu prea permit așezări omenești, atât de îngust ce e pragul de nisip ce-le desparte de mare. Unele ca Burnas sunt sărate, concentrate, în cât industria sării la Tuzla e la fel cu acea din sudul Franței. Țărmul mării încolo e aproape pustiu. Contrastul devine izbitor, când, la Jibrieni, apare noul pământ format în delta Chiliei.

Vestitul Vâlcov, Veneția României, nu e la țărmul Mării, dar faima

lui e legată de mare. E vadul morunului și al nisetrului; canalele ce-l leagă de mare sunt drumurile naturale printre sălcii, care duc la marginea mării, unde peștii se anină în cârligele ascuțite ale carmacelor.
Cherhanalele, — palatele Veneției — stau înșirate în lungul brațului principal al Deltei — Canale grande — în care se adună spre sară lotcele — gondolele locale — pline uneori cu pești. Nu lipsește nici Puntea Rialto, un pod de lemn cu un larg arc, legătura dintre maluri. Când Dunărea vine mare, străzile sunt canale, pecare săgeată luntre mai mici, mai înguste, vâslite de femei, transportând cumpărăturile dela piață.
Altfel satul întreg, cu cupolele verzi ale bisericelor sclipind în apus

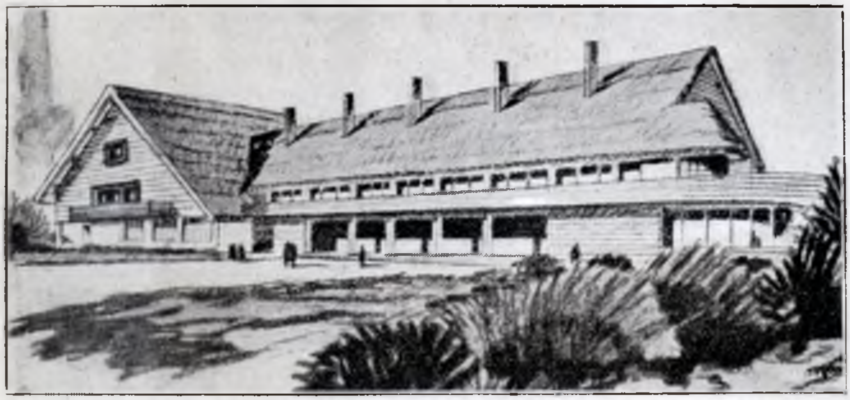

Fig. 46.—Otelul turistic dela Vâlcov (d. „România").

de soare, este înecat în verdele arborilor rămuroși, sălcii și plopi, cu luxuriantă desfășurare. De după zaplazuri se înalță vârfuri irizante de rițin ori fructele de gutui, cât chitrele de mari.
Cadrul de verdeață, originalitatea ocupației oamenilor, natura locului cu canale numeroase, fac din Vâlcov un centru turistic tot mai atractiv, mai ales de când un otel destul de încăpător asigură odihna de peste noapte. Dacă ziua Vâlcovul e forfotă de viață, noaptea domină liniștea dobrogeană în care auzi și bătaia inimii. Pe Canale grande nu mai lucesc stropii lopeților cu ritmice bătăi. Sunt trase la adăpost sau au apucat din nou prin labirintul stufului spre locul unde stau întinse carmacele. In schimb dacă te nimerești pe o noapte cu lună, feeria naturii întrece strălucirea luminii artificiale

care inundă în apus orașele mari. Uiți chiar de plaga țințarilor necruțători, atât e de dumnezeească îmbinarea apei și a pământului, învăluit în pânza argintată lăsată din cer.

Ca să ieși la largul mării spre Sulina, nu poți folosi nici măcar un vaporaș. S'ar împotmoli în desișul vegetației deltei, ca o labă de gâscă, clădită cu atâta iuțeală, în cât înaintează în mare cu câte 2 m. pe an. Numai cu lotca poți străbate încâlcitura de ape, de vegetație, din câmpul de luptă dintre mare și uscat.

Sulina apare ca o oază de verdeață, la marginea întinsului mărei. Din vechiul far, solid zidit, ca loc de observare, privirea alunecă peste domnia celor două elemente atât de diferite.

Spre răsărit se perde în zarea depărtată rețeaua valurilor albăstrii, îndungate către țărm cu chenarul gălbui al mâlului adus de Dunăre și care n'a avut vreme să se depue. Departe, departe, acolo unde cerul se sprijină pe mare și ceața desăvârșiește aparent unirea, când atmosfera e limpede, păzitorul cu privire ageră îți arată Insula Șerpilor, asemenea unui vapor ancorat în larg. Cu binoclul zărești și farul, hornul vaporului.

Spre miazănoapte o încondeiere verde închide răscroitura mării dintre Sulina și brațul Chiliei. Dintr'acolo, nevăzut dar sigur, zi și noapte înaintează dușmanul ce amenință gura dela Sulina cu impotmolirea, zădărnicirea din partea naturii uneori tirană, a străduinții omenești, care a tăiat drum drept din șerpuirile brațului de apă.

Spre apus, cât zarea cuprinde, e verdele Deltei, acoperiș de plaiur, rogojină vie formată din împletitura papurei. Nu rămân decât ochiuri de apă, ghioluri asemenea unor cioburi de oglindă asvârlite pe fața păpuriștei.

In contrast, brațul Sulinei prins între maluri împietrite, pare un sul de pânză albă, întinsă la uscat pe o pajiste înflorită. Canalul e tras cu linia; capătu-i dinspre mare e încleștat între casele orașului, înșirate și ele după un regulat plan, străzi perpendiculare unele pe altele. Au rămas și căsuțe din bârne cu balconul proeminent, închis cu geamlâc, ce aduc aminte de orientul apropiat. Colțul occidental cu case mari și grădini se grupează în jurul palatului comisiunii, care a încetat a mai fi internațională.

La Sulina merită să fie făcut un popas mai îndelung, spre a vizita încă una din minunile puțin cunoscute din variata noastră țară. E pădurea de pe grindul Letea, insulă locuită, în pustiul verde al

papurei. Aparține la Deltă, dar e atât de aproape de țărmul Mărei în cât poate fi socotit și de el legat. Pădurea dela Letea formează una din rezervele naturii dela noi, așa în cât poate numai așa va scăpa de distrugerea care o încolțea. Umezeala deltei se simte în arborii stufoși, rămuroși. Pe lângă numeroasele soiuri de sălcii, mai ales plopul-alb își desfășoară aice bogata-i coroană, până la 25 m. înălțime, în toată maiestatea lui. Printre ele însă, în ,,hasmacuri'' s'au păstrat goruni și stejari, ulmi și tei. In afara lor tufărișuri dese de cătină-albă, de cătină-roșie, acopere suprafețele ca un strat de puf alb ori trandafiriu. Frumusețea neîntrecută a acestei păduri e către toamnă, când tufărișurile dese de dârmocs, de lemnul-cânelui, de mărăcini, formează un amestec de pietre prețioase, albăstrii ca pana corbului ori roșii de mărgean. Farmecul îl aduc lianele noastre, aice mai desvoltate de cât ori unde. Vița-salbatecă, curpănul-de-pădure, iedera, hămeiul, se întrec să se înalțe în coroana arborilor, legând trunchiu de trunchiu, iar de sus se revarsă în ghirlande ce spânzură, ca niște bucăți de pânză fel de fel colorate. Verdele marmorat cu galbăn al frunzelor de iederă îmbracă trunchiurile bătrâne până sus între ramuri; frunzele viței, galbene, stacojii, brune, dau pădurii o înfățișare înflorită, pe când fructele ca niște filigrame de argint ale curpănului împlinesc decorul de forme și colorit, în mijlocul galbănului de aur al dunelor. E un colț ce aduce aminte în miniatură de pădurile ecvatoriale, prin bogăția cununelor de arbori și mai ales prin odgoanele vii urcate până'n vârful lor, revărsate iarăși spre pământ.

Drumul prin canal străbate împărăția păsărilor. Bâtlanii feluriți, dela cel mare, obișnuit, cu haina mai mult cenușie și până la cel mic cu șal roșietic de mătasă pe spinare, stau ca pentru defilare, deoparte și alta a drumului. Suprinși de namila ce le strică pânda, unii se înalță în sbor negrăbit. Cei mai mulți rămân locului, imobili, gata de atac.

Dela o vreme apropierea mării este vestită de pescari, păsări cu sborul neogoiat, ce dau târcoale pe deasupra papurei.

Drumul nu-l faci cu dubele înguste, obișnuite în drumurile pe Dunărea, ci cu lotci încăpătoare conduse de mai mulți vâslași, care se încumetă să înfrunte valurile mării.

Lopețiele se râdică și se lasă după comandă, ca și când acelaș mecanism pune în funcțiune brațele tuturor vâslașilor, deodată. Ritmul e neschimbat, în cadență regulată. Pentru a face o variație,

capul vâslașilor, un lipovan cu ceafa arsă de soare și cu crețuri adânci ce dau pielei înfățișarea de iuft, numără până la 12: adin, dva, tri, cetire. Nici o secundă de greș. Ultima literă se confundă cu plescăitul lin al lopeților.

Nici o deosebire, decât în grad, de truda sclavilor din pântecele vechilor galere, enorme dihănii cu mii de picioare și cu aripi uriașe. Atât doar că numărătoarea cadențată a lipovenilor era înlocuită cu loviturile de ciocan, ca bataia ceasornicului, a supraveghetorului cu figura aspră.

Așa se regula, când mai iute când mai domol, încordarea brațelor. Sclavi cu lanțurile la picioare țineau locul pistoanelor din vapoarele de azi.

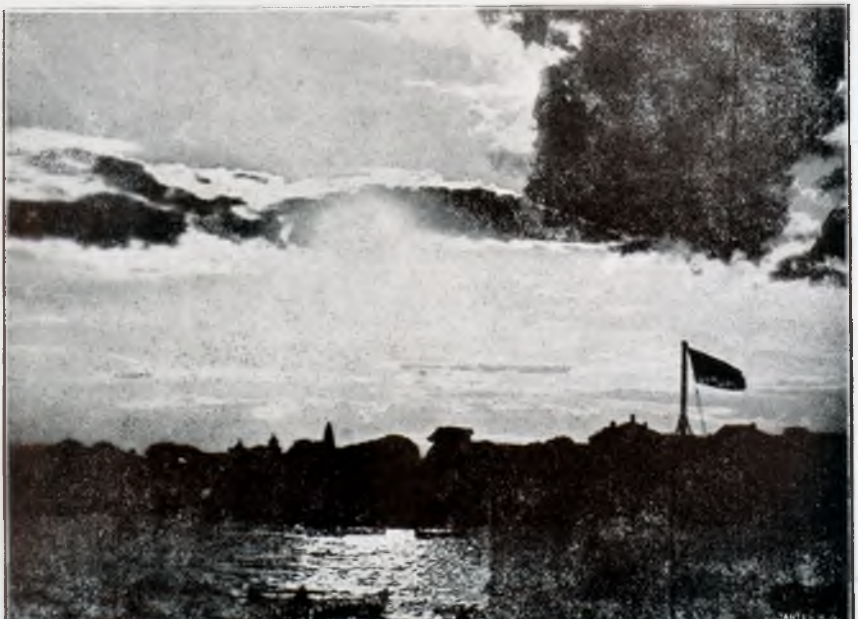
Ori cum, văzându-te deodată în mijlocul mării, pe o coajă de nucă între cer și apă, fără să vrei te străbate fiorul nesiguranții, domolit doar prin liniștea suprafeței imense.

Plutim încă în domnia apelor ce le-am părăsit. Galbănul mâlului se ține la față apei sărate, mai greu, până departe, unde se zărește dunga albastrului verzui al mării puțin adânci. In jur vezi fundul mării. Tufe de pipirig ies din mare. Pare că dorm himere uriașe, vârâte în mâl, de li se zărește numai spinarea. E golful larg și puțin adânc ce separă gura Chiliei de a Sulinei.

Marea aici e mai îndulcită; curenții de țărm, măriți și de bătaia crivățului, îngrămădesc nisip amestecat cu mâlul vărsat de Dunăre. Se fac praguri sub apă, ce cresc, se apropie de față, umplu golful și amenință cu împotmolire canalul mereu lungit dela Sulina. In lupta elementelor naturii e cuprins și omul. Aici se vede măsura puterii lui. Ca niște dihănii depe alte vremuri te primesc mașinile de dragaj la gura Sulinei, curățind calea vapoarelor, pentru ca să le țină slobodă intrarea. Cu aparența indiferenții și a somnolenții, marea mereu însă adună nisip. Cu încordare de brațe ori cu străduința minții, omul într'una o oprește să-și desăvârșească piedica ascunsă Cine va învinge? Ondulările fundului înisipit, firile de pipirig ce se arată din loc înloc, nasc teama că natura va birui, dacă tărăgăneala va încetini munca, dincolo, la gura Sulinii.

Țărmul Mării lângă Șabla (Fot. *I. Lepși*)

Apus de soare la Constanța. (*Fot. com*).

Când am intrat în canal, vâslașii domolesc lopeţile. Marea a rămas în urmă, iar slabele ei valuri vin să se joace cu stâlpii cătrăniţi, ce stau de pază în lungul digurilor.

Dela Sulina, marginea deltei e ca trasă cu sfoara. Nu te întovărășesc decât neogoiaţii pescăruşi, neobosiţi sburători, în bătaia vântului, împotriva vântului. Acum se lasă pe nisipul aice ceva mai întărit de poţi merge cu căruţa dealungul mării; acum se sburătăcesc deasupra valurilor lăsându-se ca o săgeată la faţa apei, de crezi că se cufundă. Pe dunga nisipului săarată ici colo câte o colibă cu păreţi şi acoperiş de stuf, de străluceşte pare că ar fi cu plăci de aur, iar alăturea, pe câte un leaţ sprijinit pe doi pari, sunt întinse voloacele, ce cad ca draperii spre a se usca ori a li se drege ochiurile sparte de vre-un peşte dornic de libertate.

Câte-va insule din care una, mai în larg e Sacalin, sunt spinările

Fig. 47.—Ici şi colo strălucesc acoperişuri de stuh..,

grindurilor ce vor lungi spre mare deschiderea braţului Sf. Gheorghe, piloţii de care se va sprijini nisipul cărat de curentul mării, spre a trage un nou zăgaz, îndărătul căruia din mare vor rămânea fâşii de apă, zătoanele ce se vrâstează cu grindurile, în parte, dintre Sf. Gheorghe şi Portiţa Razelmlui. Câte-va case, umbrite de sălcii, arată aşezarea liniştită a orăşelului dela gura braţului Dunării, mai încolăcit decât toate. Pe urmă nici un semn de viaţă omenească până la Portiţa. Marea singură cântă, se mişcă, asvârlind val peste val când în murmur de izvor, când în şuer de sbucium, necăjită că nu găseşte resistenţă ca să salte în cascade de stropi. La Portiţa Rezelmului începe ţărmul mai variat al mării. Cliduri de pietre asemenea celor care se zăresc ca o dungă mai înălţată dela Caramanchioi la Iancina, arătă urmele unei vechi insule pietroase Bisericuţa, din nisipul limbii ce desparte Marea, de vechiul golf Halmyris, cu intrarea destul de largă, ca să

permită înaintarea vaselor către portul Histria, a cărui ruini sunt azi înconjurate de papură, la capătul lacului Sinoe. Pe insula de calcar a fost odată un castru de apărare la întrarea glofului, din care s'au mai păstrat ruini.

Variația atractivă a țărmului dobrogean al Mării Negre începe dela Capul Midia, promontoriu de piatră, ce închide la nord largul golf al Constanței. De aice se înșiră alternanțe de stânci rupte în care valurile se sparg, cu plaje liniștite, așternut de nisip, la adăpost.

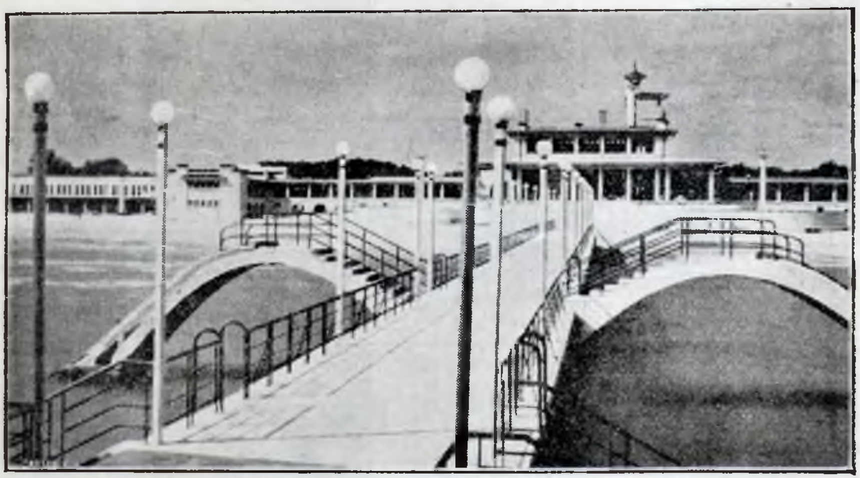
Fig. 48.—Voloace la uscat (d. România O.N.T.).

De aice se îngrămădesc case lângă case, vile lângă sanatorii, orașe și sate până la Ecrene. Din jocul și al mașcărilor geologice, pământul Dobrogei urcându-se și lăsându-se în decursul vremurilor ca și coșul pieptului în răsuflare, îndărătul țărmului au rămas înguste limanuri, unele încă sărate, altele îndulcite, cu contraste ce măresc farmecul decorului.

De pe înălțimea capului Midia, odată cu vii bogate, azi cu pomi piperniciți, prinzi cel ditâi dintre aceste contraste. Jos, la temelia

capului șueră mânioase valurile biciuite de vânt, pe când mai încolo pe plaja dela Mamaia, mânia este arătată numai prin dungile albe de spumă ce se perd pe netezișului nisipului. Lacul Tășăul și mai ales al Mamaiei cel mult au fața încrețită. Constrastul e mai evident de pe drumul ce duce dela Constanța la Hârșova, când te oprești să vezi așa numita Insulă a lui O v i d i u, umbrită de sălcii. Marginea mării, dincolo de plajă, e ca o trăsătură albă de penson, pe când lacul e ca o pată untdelemnie prin reflexul asfințitului.

De aice începe și opera omului. Marele Otel dela Mamaia, cu obloanele cărămizii se ridică izolat la capătul plajei largi; forfota

Fing. 49.—Mamaia (d. România).

omenească, vara, e adunată în fața arcului larg de cabine moderne, îndărătul cărora o grădină destul de umbroasă împrejmuie clădirea în stil oriental al fostului palat domnesc. Pe luciul curățit de curând al lacului Mamaia alunecă ușor luntrile vâslitorilor amatori. Un cuib de vile spun intenția creării unei stațiuni maritime, legată de Constanța nu numai cu drum de fier dar și cu o stradă pietruită, pe care vâjâie în goană nebună automobilele.

Capăt de linie, portul cel mai de samă al nostru se înalță la marginea mării, ca o statuie a energiei noastre naționale. Dintr'un port de pescari la 1877 l'am transformat în al 2-lea port principal din toată Marea Neagră.

Pe urmele Vechiului Tomis, blăstămat de O v i d i u, s'a creat un oraş din nou. Largi bulevarde îl împrejmuesc spre mare; oteluri şi case mândre se înalţă dealungul malului. Portul adăpostit, poate primi transatlanticele uriaşe, iar reservoarele de petrol se înşiră în lungul lui, ca nişte mari baloane captive proptite în pământ. Digul apărător de care se sfarmă furia valurilor, alunecând ameninţătoare dealungul zidului, pare că ar vrea să găsească un punct slab de unde să înceapă năruirea, se termină cu farul vestitor al intrării în adăpost.
Din largul mării Constanţa apare ca un oraş modern, cu palatul

Fig. 50. — C a s i n o d i n C o n s t a n ţ a.

Casinoului înaintat în mare, cu şirul caselor cochete, albe, curate, ce-şi întorc faţa către soare, cu zidurile ce împiedică ameninţarea surpării malului în latura de răsărit.
Marea, şi ea, aice e mai însufleţită. Stâncele ieşite la iveală nu o mai lasă liniştită. Valurile se sbat, le înconjură, se încondeiază cu spuma albă ce contrastează cu albastrul din zilele senine.
Trecutul se desmormântează la fiecare săpătură mai adâncă. Zidurile oraşului Tomis se urmăresc şi în cuprinsul actualului oraş. Sarcofage de piatră frumos ornamentate arată importanţa din tim-

purile când costa dobrogeană a Mărei Negre era oaza de civilizație veche din Grecia antică.

Dela Constanța, Marea Neagră începe să fie adevărată mare, în raport cu țărmul. De aici are colțuri unde se învolbură, dar și locuri unde așterne pat de nisip curat și fin. Adâncă până lângă țărm, coloarea ei se mai întunecă. Nu e galbănă, spălăcită, ca prin părțile de nord. Albastrul cu toate nuanțele pe care i le dă soarele, cerul cu norii, de aici începe a fi mai curat.

Țărmul devine înalt, sub vii; la marginea lui prind să se înșire vile drăguțe. La Agigea e corpul de clădiri al stațiunei zoologice, po-

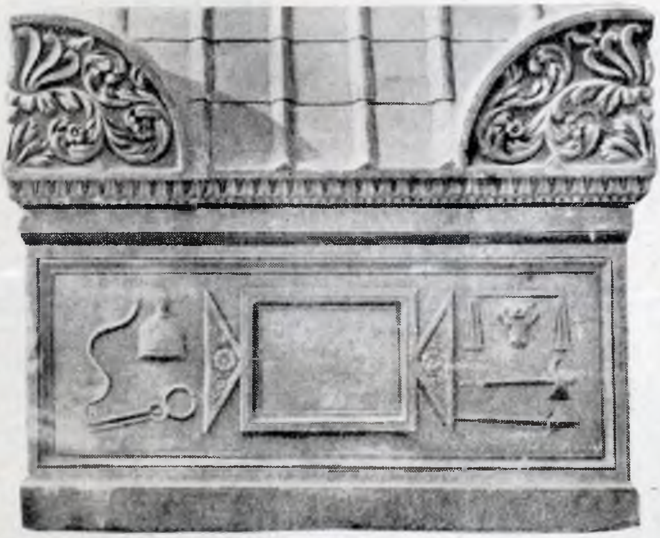

Fig. 51.—Sarcofagiu găsit la Constanța (d. Sc. Lambrino).

trivit așezată între lacul gata să sece și marea sbuciumată, cu țărmul preponderent stâncos, pături ruginii ieșind în calea apei.

In jurul lacului tot mai secătuit, pe cărarea ce leagă Agigea de Eforie, în toiul verii strălucesc flori oacheșe unele cu origini depărtate. Macul aice pare că e mai de sânge decât spre Ecrene. Te întovărășește în lungul drumului, dealungul ogoarelor, de îndată ce ai ieșit din Constanța. Formează ghirlănzi de flacări pe hatul lanurilor; unde scapă la larg acopere suprafeți întinse. La Agigea împestrițază nisipul ondulat, printre alte flori oacheșe. Pe cărăruia dealungul mării nu știi unde să-ți oprești privirea, spre valurile neogoiate în

șopot chemător ori spre straja cărării formată din plante înalte cu tot soiul de ademenitoare colori. Până și ciulinii sunt aice mai

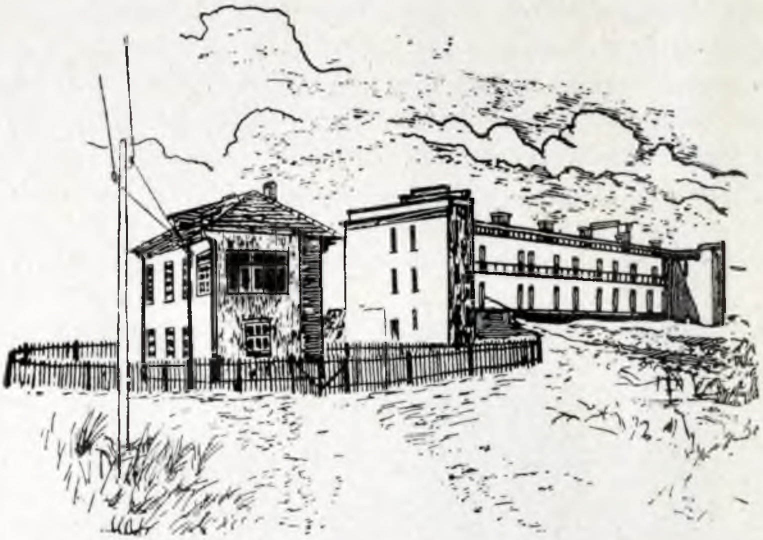

Fig. 52.—Stația zoologică dela Agigea.

rubinii, iar scaii spinoși, înalți, devin plante ornamentale, întâlnindu-se reprezentați mediterani cu cei ai stepelor obișnuite.

Fig. 53.—Zeița Demeter, (d. Sc. Lambrino).

Nici nu știi când ai ajuns printre primele clădiri moderne din stația Eforia, începutul lanțului de vile ce înconjură lacul tămăduitor.

După zile de zăduf, în care însă marea își desfășura întreaga ei variație de îmbrăcăminte, căzu o ploaie repede și răcoritoare.

Plaja dintre Eforia și Movilă o dungă îngustă de nisip, repede deveni pustie.

Soarele se lasă spre asfințit sub un zăbralnic de nori, rupt din loc în loc.

Marea răcorită de ploaia repede, se acoperi cu veșmântul cenușiu de seară, o pătură subțire de ceață. In schimb ghiolul oglindea rumeneala norilor dinspre răsărit, îmbujorați cu ultimele raze de soare. Pe luciul lui de argint viu, ca oglinda de

neted, se reflecta purpuriul cerului cu aureole aurii tot mai șterse, până ce și peste el se presără cenușa amurgului.

O pasăre de baltă rătăcită sbură atât de aproape de fața mării, încăt părea că alunecă peste crețurile mărunte.

Incetul cu încetul liniștea deplină a serii cuprinde ape și nisipuri. Spre apus cerul rămase încă luminat de ultimele reflexe ale soarelui, iar către Movilă începeau să sclipească palide scântei electrice. Mă socoteam singur în pacea naturii, înviorătoare și purificătoare. Nici n'am prins de veste când de după dâmbul de nisip se ivi un tovarăș de singurătate, cu un braț de centaure și nemuritoare trandafirii, ultimele împestrițături colorate de pe nisipul plin de scai azurii și euforbii cu crengile ca niște ceteni de brad, vegetație de toamnă.

Ne-am trezit ca niște cunoscuți de lungă vreme, unul lângă altul, stând de vorbă, răscolind nisipul sbicit.

Tovarășul meu întâmplător era un vizitator credincios al Techirghiolului. Venea de mulți, mulți ani, de când soarta îl aruncase prin meleagurile acestea, cam îndată după ce s'a statornicit alipirea Dobrogei la România.

— Cât de repede s'au schimbat toate, începu vorba, arătând cu mâna, roată, în jurul lacului cu nămol. Cât e de când avem Dobrogea? O viață de om.

Numără deceniile pe degete. 77, 87, 97, 937, nici 60 de ani, dacă se scad anii de furtună și nesiguranță, din vremea ultimelor două războaie, care au tulburat mai ales ținutul de pe aici.

— Când am venit întâia oară, copil, peste tot aproape se întindea pustitul. Băi de nămol se făceau numai în sat, cum se fac și azi în coada lacului Hagighiol. Uite-te ce a ajuns satul! Case mari, oteluri cu trei rânduri, băi sistematice... un târgușor. De-ar învia tatăl meu, fost funcționar la Cernavoda, nici nu l'ar mai cunoaște. Pe unde suntem acum rar când se abăteau vizitatori. Veneau în preumblare să audă glasul mării.

Pe urmă s'a zidit otelul Movilă, și privește ce e în jurul lui! Spre Movilă becurile electrice formau o diademă ce încingea fruntea malului înaintat în mare. Ultimele licăriri dinspre apus luminau acoperișurile de țigle ale vilelor îngrămădite în fața promontorului luând înfățișarea unui orășel, încins de brâul verde al sălciilor plantate. Tovarășul meu mi le arătă, ca dovada vorbelor lui.

Apoi își îndreptă mâna către vilele mai răzlețe din jurul Sanatorului Eforiei, pe fiecare an tot mai îndesite, mai elegante.
— Dacă merg lucrurile așa, până'n Constanța malul nu va fi decât un șirag de case drăguțe, de sanatorii unde își capătă sănătatea sute și sute de copilași plăpânzi. Calea ferată înlesnește transportul, iar valurile de oameni ce se scurg zilnic revarsă mijloacele pentru repedea transfornare a regiunii.
Tovarășul se opri din vorbă. Privirea lui cătă spre luciul abea încrețit al mării care începea să se confunde în depărtare cu dunga de nori dela orizont. Amurgul se înteți; câteva stele prind a se aprinde pe bolta cerului, iar sclipirilor tot mai vioaie dela Movilă la Eforie răspundea dunga fosforescentă ce arata locul Constanței.
— Ce sunt 50 de ani în viața unui popor? reveni tovarășul meu, vorbind respicat și cu convingere. O clipă din viața unui om. Și cu toate acestea ce mari prefaceri s'au înfăptuit în țara noastră cea mică, strânsă ghem între două vecine, care cătau spre ea cu lăcomie. Din Bărăganul plin de dropii și hârciogi am făcut un parc imens de ogoare, cu șosele și drumuri de fer drept alee. Peste Balta Dunării am aruncat cea mai lungă punte din lume, pe vremea aceia, iar în locul luntrilor de pescari dela 77 azi pleacă din Constanța vapoare elegante, ce port steagul nostru până'n continentul african.
Și după ce tăcu o bucată de vreme, iarăși începu, ca și când ar fi căutat să convingă mulțimea neîncrezătorilor și a clevetitorilor, puzderie după războiu, unii din neștiință alți din patimă și ură totdeauna distrugătoare.
—Dacă s'ar însemna energia desfășurată de micul stat dunărean, dela întemeere, în 1864, până la 1917, pentru ca să se scuture de rugina lăsată peste Principatele mereu sleite și ținute cu fruntea la pământ, spre a ajunge, cât de cât, statele cu veacuri de așezare gospodărească, nu se poate să nu rămânem uimiți de ce s'a săvârșit în scurt timp. E dreptul că am fi înfăptuit poate mai mult sau în orice caz mai temeinic, dacă n'ar fi fost discontinuitățile legate de luptele politice.
Totuși, chiar cu aceste cusururi din ce în ce mai rar manifestate, lămurite și prin așezarea noastră la pragul dintre Orient și Occident, s'au săvârșit atâtea minuni de energie în scurtă vreme, încât numai nețimând samă de ele, ne extasiem în fața celor împlinite aiurea.
In jurul nostru noaptea cuprinse totul. Doar glasul tăinuit al valu-

rilor mai trăda marea din apropiere. Sanatoriul Eforiei, lângă care ajunsesem, clădirea Bellon ca un trup de vapor, erau numai ochiuri de lumină, iar prin contrast parcul cu salcâmi din jur luase încruntarea unei păduri tinere.

— Câte n'am putea săvârşi acum, când am ajuns mare cât Italia! fu expresiunea de încredere în viitor a tovarăşului ce-mi întinse mâna spre despărţire.

Drumul de fer prelungit până la Mangalia, ca şi autostrada aproape terminată, înlesneşte aflux de vizitatori, pe fiecare an tot mai mulţi şi din străinătate. Cele trei staţiuni din jurul lacului au căpătat un soiu de specializare, nu numai socială dar şi sportivă.

Cum poate omul să adauge schimbări în natură, de aice începe să

Fig. 54.—Dela Eforie. (d. România).

se vadă mai bine, Coasta de Azur din sudul Franţei a devenit un neasămănat raiu pământesc cu totul deosebit de stâncăriile goale ce înspăimânta pe D-na de Genlis.

Dela farul din Constanţa, de cum amurgeşte, o dublă constelaţie de lumini electrice se înşiră în ceaţa depărtării, deasupra lor sclipind, intermitent, lumina dela Tusla. Sunt aşezările dela Eforie şi Carmen-Sylva.

Ghirlanda caselor din jurul lacului, se vede mai bine de pe dealul trăgănat, acoperit cu pelinită mirositoare, de dindărătul satului. Cele trei aşezări omeneşti din jurul lacului au evoluat deosebit.

Tekirghiol-sat a rămas credincios nămolului. El e adevăratul loc pentru băi. Satul de demult stă la o parte pitit în îndoitura de dea-

luri. Dela biserică înainte către lac, sunt nu numai vile modeste dar și sanatorii mari. Pe fiecare an o clădire de otel sau sanatoriu se adaugă celorlalte. Aici vin numai cei bolnavi. De aceia afluența e mai mare relativ, iar împestrițătura de oameni mai variată: săteni și orășeni, bogați și mai nevoiași, toți sunt atrași de speranța lecuirii miraculoase. Trupuri bronzate nu prea vezi decât la cei care muncesc în soare.

Așezarea cea mai depărtată, Movila sau Carmen-Sylva e și cea mai veche. Pentru întâia oară aice nevoia de lac a fost îmbinată cu plăcerea mării. Numeroase vile s'au clădit, înainte cât și după războiu. A ajuns mai mult un târgușor. Priveliștea asupra mării e neîntrecută prinzându-se țărmul dela Constanța până la Tuzla. Plaja însă e îngustă, căci malul mereu se surpă.

Eforia cu vile albe, cochete, resfirate, devine din ce în ce stațiunea sportivilor, a celor veniți să petreacă în aerul întăritor al mărei.

Fig. 55. Case din Mangalia.

Dela Tuzla drumul pe coastă duce la Mangalia. Țărmul este rupt, marea albastră, tot mai albastră. O pădure de salcâmi la Tatlageac, arată putința umbririi pământului mai din plin.

Mangalia cu spațiu deschis, cu contrastul malurilor stâncoase și a nisipul așternut pe o plajă mult mai largă decât cele de până aice începe să ia un avânt, mărit prin drumul de fer și prin șoseaua de automobile în lucru. Terenul din jur este mai învălurat. Lacul ca un râu lat și întortochiat, limpede ca cristalul, împrejmuit de ziduri înalte de piatră, din care ies izvoare minerale,

îi dă o notă deosebită de a celorlalte localități depe țărmul mării. Cât de prețuit e locul arată urmele vechii cetăți, Callatis „fiica Heracleei pontice și nepoata străvechii Megare doriene". Fundată prin veacul al VI-ea a jucat rolul de conducătoare asupra Histriei dela Nord și Odessus la sud. Armatele lui Lisimach au impresurat-o îndelung, pe când Tomis abea se înfiripa. Intre zidurile-i înalte viața civilizației de atunci era în toi. Pe fiecare an se descopăr urme de băi, de clădiri, cu podoabe de stâlpi de marmoră, cioplite la capăt în capiteluri măestrite. Templul lui Apollo, zeul soarelui, cu coloane de marmoră dorice, se înalța mai sus în bătaia luminei adorate. Pe urmă veni uitarea, comună atâtor așezări omenești. Furtuna năvălitorilor nărui templele, statuele, a căror resturi rămân înmormântate tot mai adânc, strânse multe într'un început de muzeu. Azi deasupra lespezilor de marmoră ascunse în pământ s'a așternut pânza rară a caselor micuțe, în jurul golfului cu plaja minunată și străjuite la spate de movile, multe din ele mormintele căpeteniilor celor care au amuțit viața cetății vechi.

Fig. 56. — Morminte de luptători străvechi...

Trecutul apropiat a lăsat însă urme vii care măresc farmecul orașului ce cunoaște vara o deosebit de vie animație. Geamia scundă, cu acoperiș de olane și minaret neștirbit, la umbra unor arbori rămuroși, ca și casele cu stil oriental lângă vilele moderne, dau orașului un pitoresc atrăgător. Plaja lată e furnicar vesel de copii, vara; izvoarele calde, sulfuroase ieșite din malul lacului altfel cu apa dulce, pot da însemnat adaus soarelui și mării în chemarea vizitatorilor.

Farmecul mării se întețește. Malurile devin mai rupte. Clima se îndulcește prin boarea mediterană tot mai accentuată. La Durdanlar, sat turcesc aproape de țărm, cămilele erau puse la munca ogorului, alăturea de vitele obișnuite. Vezi puiul de cămilă lângă vițel, doi prieteni de muncă. E cel mai nordic punct din Europa unde trăesc aceste animale puțin pretențioase; mai mult decât

termpmetrul arată blândeța climei, omătul nețināând prea mult chiar în iernele grele.

Temelia pietroasă a pământului aici e mai la față, pături groase puse clid unele peste altele. Marea le isbește cu furia ce i-o dă crivățul. Lovit la temelie, malul se năruie. Intre Carapana și capul Caliacra e sceneria cea mai sbuciumată, mai sălbatecă și mai frumoasă tocmai prin dărâmăturile adunate din luptă. Stânci sfărmate, grămadă unele peste altele până la linia năruirilor proaspete, nasc peisagii prea puțin cunoscute, cu ace, piramide, ziduri aplecate, între care câte un ochiu de apă liniștită, în cadrul posomorât al pietrelor ruginite, aduce un nou decor, nebănuit de fermecător.

Izvoare de apă proaspătă ieșite chiar la nivelul mării dau umezeala trebuitoare pentru ca vegetația să fie puternică. Tufărișuri de stejari, nasc colțuri umbrite sub coasta priporoasă. Părțile năruite aduc schimbare în jocul valurilor, care le înconjură cu cunună de spumă albă, nasc țâșniri de fântâni artesiene când le lovesc mai cu furie. E un joc de ape cu colori intense, când întunecate la gura unei peșteri, când albastre sinilii în părțile liniștite. Nicăeri în lungul țărmului marea nu e mai sbuciumată ca aice, chiar când liniștea e în larg, născând mozaic de colori, cunoscute numai din ținuturile apusene ale Oceanelor.

Fig. 57.—Doi prieteni de muncă.

Dela capul Caliacra până la Ecrene peisajul se schimbă. E, în adevăr, cel mai ademenitor din tot lungul coastei noastre. In largi trăsături aduce aminte de Coasta-de-Azur, prin poziția geografică, prin liniștea și adăpostul mării, prin jocul bogat al coloritului.

Coasta-de-Azur își datorește clima cu veșnicul foșnet al frunzelor de copaci, golfului larg deschis spre valul de căldură african. Adăpostit de zidul Alpilor cu omăt pe ei pân'n toiul verii, golful primește din belșug și o ține ca într'o vatră căldura ce se înmagazinează în apa sarată a Mării Mediterane. Palmierii obișnuiți în Africa, fac podoaba parcurilor, iar maslinii mai resistenți împodobesc și fundul văilor tăiate în munți.

Cam așa e și în golful dela Balcic.

Promontorul Caliacra înaintat în bătaia mării e asemenea gardului de traverse ce se pune în locurile bântuite de vifore. Pe partea nordică, valurile mereu sunt în neliniște. Când crivățul le biciuește, se isbesc cu furie în zidul din cale, îl năruie mereu, sapă peșteri în care urlă sbuciumul apelor; malul înalt, peste tot e numai bolovani, bucăți de stânci colțurate căzute din clidul de pături. La capătul promontorului se nasc punți de piatră, loc de urlet al valurilor.

Fig. 58.—Câte un ochiu de apă liniștită...

Cum pășești coama peninsulei lată de câți-va zeci de metri, pare că ai trecut în altă lume. Marea e liniștită, albastră, pudruită cu praf de aur, verzie ori violacee după loc și soare. Valurile se împing unele pe altele, grăbite să se joace cu prundișul ce formează ca o

Fig. 59.—Țărmul mării mai la nord de Caliacra (des. C. M o t a ș).

dungă argintie în lungul coastei. Dincolo vântul șueră, aspru, ne dând voie nici unui ciritel să crească. Dincoace, tufe dese de smochini, încing ca un brâu margenea coastei; frunzele lor lucii, ca ceruite, formează o salbă strălucitoare în lungul marginii rupte de

țărm, diferit colorat, mărind polihromia tabloului. Dincolo e nordul, tăios, cu suflarea ce te înghiață; dincoace e sudul, cu flori vesele în primăvară, cu emisarii vegetațiunii mediterane mângaiați de boarea caldă oprită în cale.

Fig. 60.

Peșterile de dincolo sunt aspre, mereu umbrite și umezite de stropii valurilor. Dincoace, cu prispă lată sunt uscate, luminoase. Pescarii le locuiesc. La gura lor înșiră pe ață scrumbiile albastre cu dungi ca de oțel ce le vor da țării. E un tablou al vremurilor când stăpânitorii pământului nu cunoșteau alt adăpost decât sub stânca înegrită de fumul ce nu mai continea.

Ceiace dă farmec deosebit locului nu e numai aerul domolit. Și soarele pare că

Fig. 61.— Capul Caliacra.

altfel bate; își revarsă mai din plin căldura, ce nu e împrăștiată și răscolită de furia crivățului. Cerul pare mai luminos, mai albastru.

Nu e uniformitate. Pe câți-va chilometri nu e colț asemenea altuia. La Cavarna, valea adâncă se deschide în mare lângă un cap de uriaș buldog, ce păzește intrarea. E Ceragman, capătul podișului retezat de se termină ca un părete drept, înalt. Legenda îl face mai interesant. Sus pe podiș ar fi locul orașului Bizone, pomenit de S t r a b o, distrus de un cutremur: ,,Fuit hic Bizone, mottu terrae intercidit''.

Fig. 62.—Dealul Ceragmanului dela Cavarna (des. I. C ă l i n e s c u).

Din adâncul mării valurile răscolesc năruiturile înecate, asvârlind pe țărm câte un ban cu capul lui F i l i p al II-lea regele Macedoniei sau chiar al lui A l e x a n d r u M a c h e d o n.

Urcând în susul văii, contrastele dobrogene atât de atrăgătoare, cuprind atenția. O coastă, cea sudică, e numai piatră, roșie ca stro-

Fig. 63.—Tetradrahmă de argint dela Lisimac (d. I. M o i s i l).

pită cu sânge. Cărărui șerpuesc printre bolovanii goi, arși. Un măgăruș se muncește să rupă firul de iarbă, crescut la umbra bolovanilor. E peisaj din ținuturile pe unde au avut loc scenele biblice. Cealaltă coastă, cu izvoare gâlgâitoare, e veselia, umbra arborilor. Pe cărarea bătută din fața zidului cișmelei împodobit ca al

unui templu, trec într'una măgari cu câte 2 butoiașe în spinare. Știu unde să se oprească pentru ca să fie umplute. In vremea aceasta copii ce-i conduc se joacă.
Vegetația acopere rana pietrelor, iar rițínii înalți ca tufele de liliac dau decor exotic. Intre cele două coaste, pe fundul văii murmură părăiașul sglobiu prin colțuri pitorești. Apa, putere sfântă, trece din moară'n moară. Ici lovește deadreptul roata; mai încolo e trasă pe sghiab înalt de scânduri, ca să miște altă roată cât casa.

Fig. 64.—Cișmeaua dela Cavarna d. Hielscher).

Arbori umbresc morile; pomi roditori dau variație coloritului. In fundul văii, sus, ca un semicerc, stau casele din Cavarna, îngrămădite în lungul străzii de pe podișul neted ca'n palmă, ars de soare de îndată ce se trece primăvara.
Acolo e stepa, netedă ca o față de masă. Numai movilele dela orizont sunt scurte svâcnituri de teren. Intre Caliacra și Cavarna, aproape de țărmul mărei, satul de găgăuți Ghiaur-Saugiuc, cu biserici masive de piatră, case mari de care numai crucea le deosebește,

e în mijlocul unui neteziș numai bolovani și pietriș. Ai crede că au rămas dintr'o recentă bătălie de uriași. Și aice însă contrastele domină. De faci drumul primăvara, asfodelele, plante mediterane, țes covor galbăn ca șofranul, cu care se acoperă pietrișul; de te avânturi mai la nord, la Crișan, lângă ogoare cu grâu ca peria de des, câmpuri întregi de mac par flăcări ce au cuprins miriștea. Macii au urmat tufelor de bujori, care înveselesc cu roșul lor de carmin suprafeți întregi.

Cine n'a văzut câmpiile cu pălpâirile de flacări dinspre țărmul do-

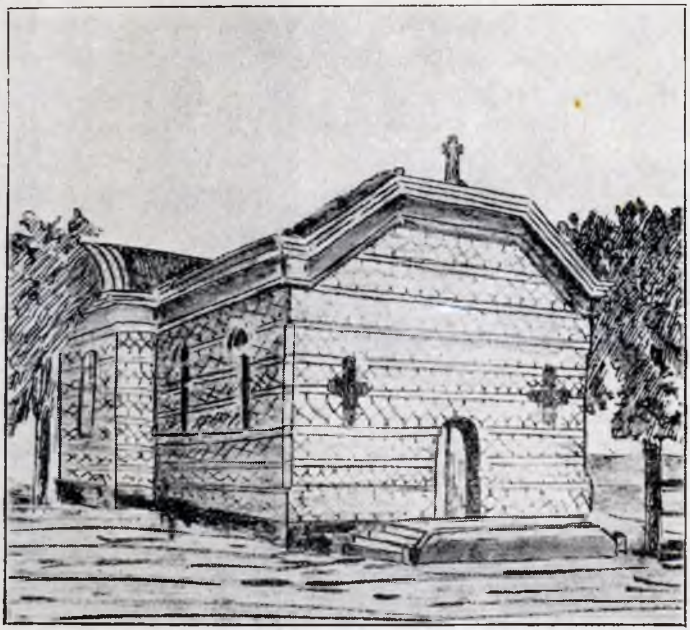

Fig. 65.—Biserica din Ghiaur-Sauciuc. (des. I. Călinescu).

brogean nu cunoaște influența magică a florilor. E chemarea cea mai ademenitoare a naturii pentru frumusețea picturală ce o poate săvârși.

Intâia oară când, m'am învrednicit să apuc spre Coasta-de-Argint, pentru mine devenit din 1001 de nopți, am avut o deziluzie. Pe întinsul fără margini al stepei dobrogene ca un fund de mare uscat, se ivește clădirea azi ruinată, ce părea uriașă în izolarea ori-

zontului larg, a morii din Balcic, marca ținutului, semnul belșugului ce acopere în vară pământul pietros.

Simțiam strânsura de inimă pe care o ai când te apropii de ceva dorit.

Drumul scoboară iute. Rămân cu privirea rătăcită.

Aveam impresia că mă afund într'o prăpastie adâncă, plină de ruini, ca în poveste. Peste tot numai pietre, în straturi regulate. Zid de o parte și alta, râpi aspre, înroșite cu rugina vremii.

Nici o umbră de arbore; nici un petec de verdeață. E desolarea stâncilor desgolite, rupte, arse mereu de soare.

Acesta e Balcicul basmelor mele? Zidurilor de piatră le urmează șiruri de case joase, dealungul străzii. Țăpoaie de lemn, coșuri de papură, odgoane, stau aninate la ușa dughenilor. Casele se acațăță pe râpi, de te miri cum au fost clădite, iar pe malul celalt râpile se intețesc de crezi că s'au format în urma unui cutremur.

Dunga ca de oțel sclipește în zare; o undă de vânt răcoritor te izbește în faț.ă E suflarea mării ce se ivește.

Decorul se schimbă ca prin farmec de îndată ce ai ajuns în piața largă, bătută de soare. La umbra câtorva salcâmi, în jurul meselor schioape de lemn, stau la vorbă, sorbind din cafea, cei care nu știu cum să-și omoare vremea.

Peste drum, la gura ciușmelii cu inscripții turcești, stau la rând căldările de aramă: îndărătul lor, rezemați de zid, la umbră, așteaptă cărăușii.

E colțul pitoresc al Orientului. Bărbați cu fața adânc brăsdată și arsă de scare, femei cu șalvari de cit colorat, cu cozile împletite pe spate și cu testemelul strâns la frunte, copii care se îngheuesc și fac gălăgie, formează decorul omenesc.

Acum abea e Balcicul.

Dar marea? Câțiva pași prin furnalul din piață, te duc la geamia părăsită de lângă primăria în stil românesc.

Intinzi brațele, ca și statuia din parcul castelului Miramare, pe soclul căreia sunt săpate cuvintele cu care Heine își începe poezia, a cărei versuri îți vin în minte ca o muzică auzită deseori.

Thalatta! Thalatta!

Sei mir gegrüsst, du ewiges Meer!

Marea e leneșă, uncropită. Soarele o inundă cu lumina-i meridională, iar ea schimbă fețe-fețe. Nu e exagerarea mulțumirii proas-

pete. Nici la Neapole ori Sorrento nu am cunscut emoțiunea farmecului mării, ca aice.
Marea e ca un enorm ochiu de linx, cu irisări neîntrecute, cu game variate ce se topesc una în alta, trecând dela albastrul violaceu al depărtării, la albastrul verzui al apei de lângă țărm.
Balcicul însă nu e numai marea. Prinzi meșteșugul universalei naturi de a crea frumusețea și din năruituri, învăluind desolarea în contraste de colori, ce nu-ți lasă timp pentru ca să te gândești la mizerie.
Căci în fond Balcicul e așezat pe ruini. Ai crede că un cataclism, o bătălie de uriași le a dat naștere.
Cu săpi uriașii au năruit malul înalt, au scobit o groapă, în care apoi s'au adăpostit căsuțele ca niște jucării. Mormanele de pământ răscolit, stau proaspete unele îndărătul altora până'n zidul înalt, orbitor prin sclipirea ce i-o dă soarele.
Frumuseța neîntrecută, unică a Balcicului tocmai în aceasta constă. E în primul rând contrastul de colori. Când te-ai ostenit de sclipirea măruntelor valuri ale mării, îți întorci privirea îndărăt spre malul surpat. In tăietura dealurilor ca de cretă, cerul e de un albastru atât de intens încât floarea de cicoare pare palidă, ca față unei ființi anemice pe lângă îmbujorarea sănătății.
Amețit de resfrângerea bogată, de lumina plină a soarelui mediteran, nu mai știi încotro să-ți întorci privirea pentru a te liniști. Farmecul profusiunei de colori și forme e mărit prin adausul omului. Căsuțele văruite, mărunte ca niște cutii, acoperișuri roșii de țigle noui ori ruginite de vechime, încondeiate cu alb la muchi, sclipirile geamurilor dela cerdacurile caselor vechi, de pe vremea turcilor, par presărate pe albastrul cerului, pe strălucirea pereților de stâncă; se împletesc cu petele verzi ale smochinilor argintați ori cu ramurile slab înfrunzite ale migdalilor.
Sbuciumul năruiturilor dispare când ești în largul mării. Balcicul e în deplina lui desfășurare ca și când ar fi răsărit din mare, la picioarele zidului ce-l înconjoară.
Trei benzi late sunt trase pe un tablou. Sus e fondul albastru, intens, ca un perete enorm de turcoază. La mijloc e mozaicul de smaragd, topas ori rubin oriental iar, dedesupt e schimbătoarea coloare a opalului nobil.
Din larg, orizontul se deschide. Nu ești strâns numai între năruiturile de piatră. Departe către nord răsare învăluit în ceață promon-

torul dela Caliacra, iar către sud cel dela Ecrene. Intre ele golful adăpostit, cu apă lină, unde s'a scoborât şi Herodot. In acest enorm circ Balcicul se pierde, iar căsuţele de sub dealul masiv, roşcat, dela nord, înşirate unele lângă altele, cu acoperişul lăţit, par guri de peşteri, în dungi drepte.

Geamia veche din vale, ca şi cea nouă identică ei dela Palatul Reginei aşezat între mare şi peretele de stâncă, te fac să uiţi că eşti în România. Câteva lovituri de lopeţi, te-a transportat spre celalt ţărm, nevăzut, al Mării cercetată de Argonauţi. Trecutul uitat învăluie în tainele legendelor frumuseţile naturii.

Nu numai privirea generală asupra Balcicului te captivă, ci şi amănunţimile variate.

Scoborându-te la mare, în vechiul port, aspectul e schimbat cu totul. Magazinele ferecate, din piatră până în acoperiş, moara părăsită, nemai având unde să se trimeată făina măcinată, vechile clădiri ale vămii, cu portaluri sub care se adăpostesc luntre cu fundul în sus, podişca chioşcului din faţa crâşmei, pusă în jurul unui stufos şi gros arţar, toate claie peste grămadă într'un colţişor îngust, îţi dă iluzia strâmtoarei porturilor italiene.

Din potrivă dacă apuci spre celălalt capăt al oraşului, printre dâmburile înverzite la spate, cu cărări şerpuite, pe care se urcă în goană măgăruşi puşi la fugă de copii, ajungi în locuri înverzite, cu vii, grădini şi arbori stufoşi. Indărătul cimitirului îşi face loc un pârâiaş, printre maluri înalte, căzând din repeziş în repeziş. Te crezi la munte. Vegetaţia în toi inundă vâlceaua răcoroasă. Belşugul adus de apă e în contrast isbitor cu desolarea stâncilor rupte, de dincolo.

Iar când, pe drum umbrit ieşi îndărăt la mare, lângă Vila Reginei cu grădini suspendate nu mai e numai orientul giamiilor, ci şi ţărmul lacului de Como.

Bolovani rostogoliţi de valuri, moara purtată de pârâu, captalani acoperind cascada, nuci bătrâni, ziduri de piatră îmbrăcate cu iederă, vile noi şi cochete, coloarea mai închisă a Mării şi în jos Ecrene înverzit, sunt tablouri de plină viaţă sub acelaş soare mediteran.

Acesta e farmecul Balcicului. Cuvintele oricât de meşteşugit îmbinate nu pot da nici gama nuanţată de colori, nici ceeace simţi la fiecare pas în minunatul caleidoscop natural ce te înconjoară. De aceea Balcicul a devenit cuibul pictorilor, cărora le ajunge chiar varietatea de forme şi colori din raza restrânsă a oraşului.

Se obișnuește de o bucată de vreme să se cheme golful Balcicului Coasta-de-Argint. Prea aduce aminte veșnica imitație în toate, dela alții. Coasta-de-Azur, trebuia să-și aibă și în România echivalentul. Pentru noi mai nimerit ar fi să se numească Coasta-Soarelui. Nicăeri pe pământul țării noastre soarele nu e mai luminos, mai cald, mai stăpâne, ca aici. El dă coloare și vioiciune pietrelor, mării; el face să crească smochinul, migdalul, castanul, trandafirii, asfodelele și celelalte plante mediterane, ce au înaintat dela sine până aici. Dacă iarăși omul ar interveni cu străduința demnă de imitat al celor depe Coasta-de-Azur, n'am mai importa violete de Parma, garofe ori trandafiri în vreme de iarnă. Cu puțină caznă, dacă s'ar clădi sere ajutătoare căldurii din Ianuarie, care în mediu nu se prea scoboară sub zero, ,,primeurile'' nu ne-ar sosi dela Constantinopol, iar ținutul s'ar schimba într'o regiune de belșug și un furnicar de oameni harnici.

Fig. 66. — Biserica din Balcic.

Cum se poate veni în ajutorul Naturii, împlinind-o, ne arată vila regească, cu grădini fermecate, cu arbori umbroși, cu ghirlănzi de plante agățătoare. Văzută dinspre mare, din barca cu pâze ce alunecă pe apa liniștită ca pe un lac, vila regească umbrită, înflorită cu minaretul într'o coastă, cu arcade și pergole în alta, în cadrul Balcicului strălucitor de lumină, e un colț minunat de gingășie.

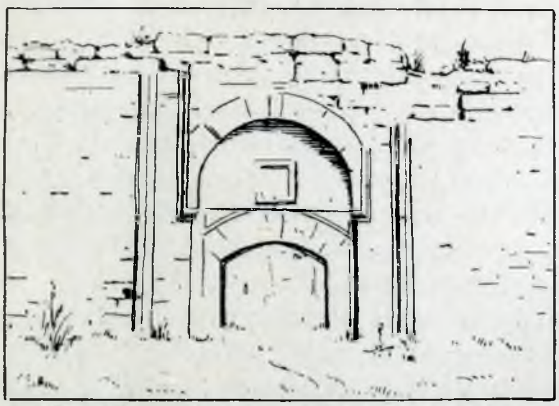

Fig. 67. — ...Ruinele mânăstirii de dervișii...

Abea ai lăsat în urmă peisajul de gâlgâitoare viață, cu verdele arborilor rămuroși din dărâtul Palatului regal și pe cărăruia șerpui-

toarete urci pe coaste iarăşi pietroase, cu tufărişuri spinoase, stropite ici şi colo cu câte o cicoare mai albastră, cu câte un mac întârziat, mai roşu. E desolarea dealurile de pietriş, păturile ruginii mărind coloritul pământului, în contrast cu leşiata faţă a mării, care n'a făcut încă ochi, ceaţa dimineţii de toamnă acoperind'o cu un văl străveziu.

Câtă însemnătate are un izvor, în asemenea locuri se poate prinde. Sus, sub muchea dealului, o vână de apă se arată. E viaţa. E necontenitul du-te vino al locuitorilor din satul aşezat pe platou. Pe cărări iuţi scoboară făpturi din alte vremuri spre izvorul dătător de putere. In jurul cişmelei din care gâlgâie apă limpede şi rece, aşteaptă rândul copii sdrenţuroşi, femei cu şaluri albastre şi îmbrăcăminte pestriţă, iar printre oameni îşi fac loc măgăruşii domoli, scuturând într'una din urechi, spre a se apăra de muşte, mai îndrăsneţe spre toamnă.

De jos din Balcic, cu grădini umbrite de smochini, persici şi migdali, cu fermecătorul glas al mării, nici după un ceas de urcuş te pomeneşti în plină stepă, fără un pom. Din lumea electricităţii şi a automobilelor, după un drum scurt, deşi anevoios, cazi în plină viaţă pastorală, ce nu ş-a scuturat ultimele semne ale nomadismului. Răsărit de o dată din spintecătura dealurilor de piatră, te întimpină câni răi, credincioşii păzitori ai cârdului de capre, mai toate negre, adunate ca să fie duse la păscut. E un sat din Tibet cu casele joase de piatră, cu acoperiş lat, cu gard de piatră, pe coama căruia stau întinse, ca să se usuce, cărămizi de tizic, balegă amestecată cu paie, combustibilul de iarnă. Rodul câmpurilor vitrege e adunat cu sgârcenie în jurul casei. Bostani portocalii sunt puşi pe acoperiş; girezi sărăcăcioase de paie, avere preţuită peste iarnă pentru animale, dau o vioiciune în coloarea monotonă a pământului ars din jur, numai pietre, pelin şi holeră. Cimitirul tătăresc neîngrădit, nu se cunoaşte decât după lespezile colţurate înfipte în pământ, înclinate fel şi chipuri.

Cât vezi domină stepa, înfinita stepă, în care doar stâlpii de telegraf trag o dungă de umbră pe pământul veşnic însetat.

Variaţia continuă; contrastele sunt atractive.

Văii Batoviei, păcurarii ajunşi cu oile la iernat îi zic „Valea fără iarnă''. Suflul cald al Mediteranei se opreşte în înfunfătura de vale mai îndelung. Apa pârăului dă din belşug umezeală. Aşa s'a întins o pădure deasă de arbori amestecaţi: stejari obişnuiţi, cu

stejari mediterani, cu glădița din care spânzură pe o codiță lungă fructe înaripate. Ca și în pădurea Letea, podoaba o dau lianele; curpenii, vița și o alta, Smilax, țes adevărate draperii pe crengile bogate ale arborilor. Când scobori de pe podișul cu mulți scai, pe care se întinde drumul monoton dela Balcic, priveliștea e atât de surprinzătoare, încât rămâi cu privirea pironită, ca asupra unui tablou din alte lumi.

Verdele întunecat al pădurilor lăsate pe coaste, verdele înviorat de umezeala continuă a pârăului ce sclipește pe fundul coveții largi, satele acățărate sub muchea dealului scobit ca o căldare enormă din munți, satul Teke compact, pe fundul văii, se îmbină toate într'o variație, contrast isbitor cu uniformitatea stepei la margenea căreia te afli. Ogoarele sunt mozaicuri: pe haturi sunt plantați pomi răzleți, a căror cunune rotunde par giamandure înșirate pe luciul apei. Șoseaua relativ bună, ocolește în șerpuiri largi pe coasta cu ciritei, spre a te duce în Teke. E un sat mare. Figurile aspre, îmbrăcămintea mohorîtă, pasul măsurat și căutătura veșnic bănuitoare, îți dau repede de veste că nu e numai românesc. Ț'ar mai putea spune aceasta și șiragurile de usturoiu ori mai ales de ardei roșii, ce decorează fața caselor, pe când în curte stau lese, numai păpuși de tutun, pachete de frunze îngălbenite.

Fig. 68. — Statueta unei tinere, găsită la Callatis-Mangalia.

In mijlocul satului e biserica, o casă mare, aproape un cub de piatră cu acoperișul în două părți; oglindește sufletul închis al poporului. Inlăuntru nimic din taina unei biserici: păreții fără podoabe, strâni de jur împrejur, câte un prapur printre ele și catapiteasma cu sfinți bărboși. Iți spun de vremea când biserica nu putea să-și râdice turla prea înaltă. Era numai tolerată. Bărbați posaci prea puțini asistă la slujba leturghiei. Cum e mai pretutindeni, vin mai mult femei, ce stau stane de piatră, ai zice niște călugărițe îmbrăcate cum sunt, peste tot în negru.

In schimb, în coada satului se păstrează aproape întreg mausoleul unui sfânt turc. E o frumoasă clădire sveltă, un septagon cu 2 fe-

restre înalte, ce lasă să străbată discretă lumină asupra mormântului de piatră din mijloc, deasupra căruia atârnă nenumărate lanțuri.

Credincioșii vin, bagă mâna în gaura dela capătul mormântului și apoi o întind spre lanțuri. Dacă ajung, sunt fără păcat. Noroc că lanțurile nu au toate aceiași lungime.

Mormântul era vestit. Veneau mahomedani din depărtări să se prosterne în fața lui. Azi în juru-i e pustiu. In ocnițele de sus se cuibăresc hulubi; finele ghirlande zugrăvite în jurul ușelor din

Fig. 69.—Mausoleul dela Teke.

privdor sunt acoperite de praful depus de vreme, iar marmora dela prag abea se mai cunoaște.

Ruină e și moscheea cu arhondaricul de alături: în cotloanele scărilor în spirală din minaretul fin, stancele își caută adăpost, după cum câți-va cai dau mereu din cap împortiva muștelor, în umbra păretelui în care se mai vede tainița unde se păstra coranul. Tot spațiul e numai spini, iar pe ziduri foiesc șopârlele.

Nelipsita ciușme mai undește cântecul ei în singurătatea de acum, ca și atunci când nu ajungeau la rând credincioșii, veniți de cine știe unde.

Față de isprăvile omului numai natura rămâne aceiși, luminoasă

Balcic. (Din *România O. N. T.*)

Budacu (*Cetatea-Albă*). (Din *România O. N. T.*)

și surâzătoare. Trestia și papura se întețesc; e semnul vieții legată de umezeală. Popușoii retezați, sfârcuiți de grindina ce le-a schimbat frunzele în curele de biciu, umplu ogoarele tot mai largi.
E belșugul pământului udat de ploaia mai abundentă.
Un peisagiu de baltă acopere gura văii.

In sfârșit se vede marea, lăsând o plajă minunată, lată și ademenitoare cum puține sunt pe tot țărmul românesc.

Val după val se sbate, perzându-și tăria peste fața ca aurul a nisipului așternut de ele. In fund, într'un abur, abea se deslușește Balcicul și hăt departe Caliacra. Marea sclipește ca acoperită de solzi. Pichetul de grăniceri răsare în curățenia lui proaspătă iar tricolorul pare ca o flacără vie, mereu în fâlfâire, spunând toată străduința eroică pentru a fixa granița.

Ecrene este colțul cel mai potrivit pentru o stațiune maritimă. Balcicul farmecă prin capriciile naturii, care a dat contraste de forme și colori. Constanța atrage numai prin înlesnirea traiului și a comunicației.

Și într'un loc și altul ești strâns între mare și stepă, între apă și stâncă. Dincoace la Ecrene ai de toate într'o armonioasă îmbinare, ce creiază tabloul desăvârșitei frumuseți a Dobrogei întregi. Stânca nu lipsește. Capul Ecrene înaintează în mare. Nu e însă piatra goală arsă, pătată cu rugina ruinii. Peste dâmbul ce se rîdică nu deadreptul din Mare se așterne o pânză de peliniță argintie mătăsoasă, înaintașa depărtatei vegetațiuni mediterane.

Numirea ,,Coasta-de-Argint'' ce se dă ținutului, aice se potrivește de minune. In adevăr Ecrene pare poleit cu o foaie de argint, din cauza tufelor de peliniță cu miros pătrunzător. Pe fundul ei argintiu se presară tot soiul de colori boghioase, flori oacheșe, din care tufele de măcieș fac podoaba cea mai decorativă, primăvara când sunt numai flori, toamna când crengile mlădioase par cu mărgele de mărgean. In față e marea, aice liniștită, mult mai liniștită decât aiurea, pentrucă și-a așternut pat moale de nisip; calci pe el ca pe un covor de cauciuc aproape un kilometru, până ajungi să-ți treacă valurile peste cap. Nu-ți ologești picioarele printre bolovănișul nevăzut dela Balcic, nici nu te lovești cu coatele în îngrămădeala plajei strâmte dela Eforie. Aice nisipul ține tot lungul țărmului, pretutindeni curat și fără prundiș.
Cadrul se complectează prin belșugul văii largi ce se deschide.

La o aruncătură de băț ai pădurea de sălcii, umbra și taina deltei, cu așezări de stânci și bâtlani ori vânat diferit. Iar când dorul de mișcare te apucă, pornești pe coasta unde casele din sat stau resfirate în amfiteatru sau pe drumul printre ogoare, umbrit de arbori stufoși, ce duce spre Teke.

Primăvara, ploile nasc la marginea mării mlăștini de apă dulce; ca din pământ răsare podoaba stânjăneilor galbeni și a celorlalte plante de baltă cu flori frumoase. De o parte e verdele prospăt plin de putere al pădurii înviate, irizat de luciul schimbătior al

Fig. 70.—Cetatea dela Caliacra (din Tafrali).

frunzelor de plop, mereu tremurate; de alta e întinsa față liniștită a mării, iar între ele e dunga de flori primăvăratece, o ghirlandă împletită din galben, alb și roș. Tabloul e neuitat.

Cât de importantă, ademenitoare și primitoare e coasta dobrogeană a Mării Negre, ne dă dovada și urmele numeroase de cetăți ce se țin dela Histria, stăpânitoarea, până la Ecrene.

La Constanța, muzeul municipal cuprinde nenumărate urme din măreția Tomisului de odinioară, blăstămat de amărîtul O v i d i u, silit să moară pe meleagurile tracilor harnici. Sarcofagii de marmoră

bogat sculptate arată buna stare a locuitorilor. La Callatis, întemeiat de dorieni cu 7 veacuri înainte de Hristos, cetate cu ,,ziduri puternice'', cu temple și băi, se băteau monede având drept efigie spice de grâu, semnul bogăției și al belșugului. Statui de marmoră îmbodobeau templele și clădirile mai de seamă.

Ruinele fortului dela Caliacra ,,stânca cea bună'' nu sunt cu totul acoperite. Pe gâtul ce unește peninsula cu podișul se înalță încă portaluri din pietre cioplite, făcând parte din întăriturile clădite, zice-se, de genovezi, ziduri cu coama crestată păstrată încă pe la mijlocul veacului al 19-lea, după cum arată desemnul alăturat, datorit lui Laurens. In veacul al 14-lea aice își are reședința Dobrotici, dela care se trage numele Dobrogei.

Fig. 71.... reprezintând pe zeul egiptean Osiris.

De peșterile din jur se leagă tot soiul de legende, dela locașul miticului Polyphen, până la adăpostul celor 40 de fecioare, care s'au aruncat de aice în mare, ca să scape de urgia păgână.

Mai spre sud, la Cavarna, a fost Bizone, distrus de cutremur .

Pe locul Balcicului de azi, multă vreme au avut loc sărbările în cinstea lui Dionysos, zeul vinului și al veseliei, de unde și numele vechiu de Dionysopolis, ,,celebriora oppida'' vestită încă pe vremea când Lisimach a încercat să deie lupta împotriva Tracilor și Scitilor ce formau populațiunea băștinașă, alăturarea de Troglodiții, locuitorii peșterilor după mărturia lui Strabo. De aice se trage marele diplomat Acornion ajuns până la Boerebista atotputernicul șef dac, trimes apoi de el pentru tratative la bun, sfârșit între Daci și Cnejus Pompeius, în ultimul veac de dinainte de Hristos,

Sunt vremuri strânse cu totul. Din când în când marea le aduce aminte, asvârlind la țărm câte un ban cu efigia lui Filip al II-lea macedonenul, după cum la săpăturile clădirilor noui se găsesc morminte din veacul al 2-lea după Hristos sau vechi statuete reprezentând pe zeul egiptian Osiris .

Până și la Ecrene, pe dealul de graniță, sunt urme de turnuri de pază iar legendele spun că pe aice s'au luptat Pigmeii conduși de regina lor G e r a n i a, împotriva lui H e r c u l.

Ținutul încondeiat cu albastrul valurilor mării, apare loc de furnicar încă din zorii vremurilor omenești.

Istoria veche o putem învăța și din urmele rămase pe pământul dobrogean, stăpânit de M i r c e a.

GRANIȚA DE SUD.

A. PRINTRE DEALURILE DOBROGENE.

Când treci Dunărea la Călărași, ai lăsat în urmă întinsa câmpie numai ogoare; primăvara te amețește verdele prospăt al sămănăturilor ori răsuflarea caldă a brazdelor de curând răsturnate. Vara, câmpia e o mare cu valuri aurite, pe marginea căreia cresc ciulinii ca tufanii, plini cu bumbi de rubin. Cătră toamnă domină argintiul miriștelor și al spicurilor de porumb, pentru ca iarna, adesea, să acopere totul albul sclipitor al omătului. Așa e în Câmpia netedă.
La Călărași Dunărea dă altă față locului. Verdele nu se șterge toată vara; e stufărișul cu tainic freamăt ori desișul sălciilor. Hambarele de piatră strâng belșugul ogoarelor, dar de alungul țărmului stau întinse la uscat voloacele cafenii, ca niște garduri înalte de sârmă împletită. Ambele spun bogăția naturală a locului.
Peste drum e Silistra plină de amintiri străvechi, nume scump prin tot ce s'a desfășurat în preajma ei.
Pretutindeni prin apropiere dau de pietre romane, ce-ți istorisesc de vremuri atât de depărtate, sbuciumate,
O piatră de acum una mie cinci sute și mai bine de ani, proaspăt scoasă din uitarea pământului, are glas omenesc de tânguire, acelaș, veșnic, ori unde e om. Chenarul din struguri și cârcei de vie arată belșugul, dar și plăcerile vieții. Pare că marmora albă era de curând cioplită. Capetele de lei, dela marginea de sus, au o expresiune atât de naturală, în cât spun că artistul nu era un cioplitor de piatră oricare. Reprezinta simbolul luptei din viață? In mijloc însă se închipuise durerea adâncă a morții. Soția își plânge soțul iar copiii părintele lor, apus încă în floarea vârstei. Toate sunt trecătoare; pe toți ne așteaptă aceași soartă, este spusa pietrii cioplite. Puterea, averea, ca și veselia au un sfârșit. Poveste veche și mereu nesocotită.
In jurul orașului Durostorum s'au dat lupte; era doar cheia porții ce duçea la Bizanț.
Sub zidurile lui au venit chiuind neamuri depărtate pe care nu le încăpea pământul de naștere, ,,spațiul vital'' de azi. Porneau la

drum pentru cucerire și distrugere, val pustiitor în fața căruia nimic nu rezista.

După Romani, Durostorum apărat de bizantini devine Theodoropolis. Apoi Mircea cel Bătrân se intitulă ,,Dristi Dominus''. Mai târziu ajunge cel mai însemnat oraș turcesc din părțile noastre. Fără știrea și învoirea Pașei dela Silistra a tot puternic, nu se clintea nici un fir de păr până unde ajunsese, către nord, stăpânirea Semilunei. Pe aice era vadul domnitorilor români înainte de a ajunge să se închine Padișahului. Pe aice însă trece și Mihai-Viteazul în goana-i neastâmpărată nu spre a se închina, ci spre a cuceri.

Incetul cu încetul amurgul se lasă asupra orașului. Luptele din veacul al 18-lea slăbesc puterea Turcilor; zidurile fortăreților prind a se nărui. La 1913 Silistra e iarăși a României.

Fig. 72. — ...se mai înalță geamiile...

Din vechile palate și fortărețe n'au rămas de cât urme, îndeajunse însă ca trecutul să nu fie uitat. Ultimele întărituri după planul lui Moltke în 1856, nu sunt încă de tot acoperite cu pământ. Se mai văd zidurile groase ca și porțile ferecate ori șanțurile și valurile din jurul lor. In oraș se mai înlață geamiile, vre-o 8 la număr. Tabloul șters al vremurilor temute abea a mai rămas în jurul geamiei mari, cu frumos țesut de zăbrele la ferestre, dar cu zidurile crăpate, gata de năruire. Pe uliți întortochiate, cu caldarâm de bolovani, printre case împrejmuite cu zăplaz înalt, turcoaicele pășesc ca niște umbre negrăbite învăluite în mantia neagră, strânsă până spre gură și lungă până la glesne. In jurul ciușmelelor, către sară se adună fetițele cu cozile bălai lăsate pe spate, cu privire blândă. Glasul turturelelor răsună în liniștea adâncă: lucru-rău, lucru-rău. Iar firea pașnică a celor rămași fără îndemn războinic, sfârșit liniștit al unor zile furtunoase este într'o măsură arătată prin cocostârcul ce stă într'un picior, la cuibul de pe bolta geamiei. Soarele se lasă către asfințit. Natura e în deplina ei desfășurare,

aceaşi azi când liniştea s'a aşezat peste oameni ca şi de demult, când forfota năvălitorilor făcea să se cutremure văzduhul.
Sub picioarele dâmbului, Dunărea îşi resfiră noianul apelor în braţe numeroase, bălţi şi lacuri mai mari. Dela ostroavele din dreptul Ostrovului şi până hăt departe spre Vetrina, locul nu e de cât un mozaic de pietre scumpe, sclipind în fel de fel de colori.
Mai ales când soarele alunecă încet spre culcare, pe cerul albastru şters, încunjurat de o largă aureolă purpurie, tabloul e curat fermecător. Peste tot sar scântei de artificii. Apa e numai fluturaşi de aur. Mai pe urmă, când discul de foc cu margenele sclipitoare, ca prins într'o şină de aur, e gata să se înece în ceaţa uşoară ce se lasă pe largul câmpiei, marama scânteietoare de peste ape prinde a slăbi. Puntea ca jarul trasă în curmeziş se schimbă într'un roiu des de libelule cu aripi de mică irizantă, până ce dispare şi el odată cu dispariţia soarelui. Argintiul amurgului acopere apele. Numai ici şi colo mai sclipesc ochiuri împurpurate prin reflexul unui nor luminat, ce se trage încet pe cer, ca o pasăre uriaşă, stranie.
Nu mi-a fost dat să trăiesc multe clipe de atâta farmec, ce se revarsă din tot cuprinsul naturei, o privelişte ce merită să fie trăită, la măreţia căreia, îmbinată cu gingăşie totodată, iau parte apele, cerul, pământul şi copacii, într'o armonie care te cuprinde ca un vârtej de fericire.
Cu sufletul plin de frumuseţa tabloului, începi încet a scobori printre vii şi grădini cu meri. La fie care cotitură apare când Dunărea, când minareturile care prind să aţipească sub ceaţa amurgului. Silistra e la marginea fâşiei de teren ce se întinde în lungul graniţei către Bulgaria. In dărătul ei se schimbă şi aspectul terenului. Gheburile largi, tot mai înălţate ale Deliormanului sunt aspre la înfăţişare prin pădurea rămasă încă destul de deasă, pe multe vârfuri.
Chiar la câţi-va chilometri spre răsărit de Silistra, pe drumul ce vine dela Turtucaia, poţi prinde caracteristica regiunei dealungul graniţei. La orizont sunt trase linii convexe, largi, căci dealurile sunt valuri cu vârful teşit ca într'un podiş. Par monotone. Nici un pisc mai răsărit ca în dealurile dinspre nord, ieşite din sbuciumul pământesc.
Cu cât însă pătrunzi în labirintul văilor, cu sate răzleţe dar compacte, cu atât te cuprinde variaţia amănuntului. Pădurile au golfuri libere în care e satul cu ogoarele în jur. Umezeala e mai multă;

holdele mai mândre. Haturile sunt încondeieri de roș aprins. E podoaba macilor. Mai încolo spre Cavarna, în stepă, dau pâlpâiri de flăcări, pe suprafeți întinse. Aice fac dâre în lungul haturilor ori pătrund singurateci în grâu. Umbra, umezeala, le dă putere de viață deosebită. Roșul lor e mai intens; petalele mai mari.

Gălbănul auriu al grâului în pârgă e încadrat în chenar de rubine. Pe lângă maci, în parte aceasta a Deliormanului și arborii fac podoabă, mai ales cei care scobor singurateci din pădurea deasă de sus. Și în ea se vede influența mediterană, amestecuri de stejar și gorun cu glădiță. Cei izolați de prin ogoare par baloane captive gata să se înalțe.

Drumul dealungul Dunărei ajunge la orășelul care e la capătul liniei, trasă până la Ecrene.

Turtucaia e în fața Olteniței ceia ce e Silistra în fața Călărașilor. Contrastele sunt izbitoare. Ultimele case din Oltenița legate print'o frumoasă alee de sălcii bătrâne cu orașul, sunt pe malul jos al Dunării. Turtucaia apare ca o terasă înaltă, cu străzi povârnite printre căsuțe dese de pescari, turtucăenii fiind vestiți în această indeletnicire. Când treci cu luntrea dela Oltenița și te apropii de șiragul de case, multe de bârne, îngrămădite pe îngusta suprafață de teren în pantă, aspectul e cu totul străin de al celorlalte orașe de pe malul Dunării și chiar din țară. E de unde-va de pe coasta mediterană a Italiei, cu îngrămădiri de oameni, cu scări în loc de uliți, cu gospodăria strânsă între mal și apă. Indărătul lor însă și chiar sus pe tapșan, viile cu persici înfloriți primăvara și umbroși vara, reia înfățișarea obișnuită. Iar dacă apuci drumul spre Silistra revii repede la aceleași dealuri împădurite, care se țin într'una până spre Ecrene.

Cerul albastru uneori e ca de turcoază, mai ales după ploaie, când atmosfera e curățită de praf. Arborii însamnă pete mai întunecate. Acum se țin la sfat câte doi-trei, acum se înșiră distanțați unii de alții sau răzlețiți fără orânduire. Ogoarele sunt de aur, cicoarea de safir oriental, iar macii când spinel nobil, când granat, când rubin oriental. De departe macii par pietre scumpe. De aproape nici nu le mai poți descrie infinita variație măruntă dela petalele ca de mătase, cu vine mai deschise ori mai închise, până la pusderia staminelor negre.

Prin această viață mai plină, cu flori boghioase, cu tonalități sănă-

toase, Dobrogea de sud arată altă faţă decât cea de mai la nord, unde se simte marea lipsă de apă.

Dealurile se ţin val de val. Drumul trece printre ogoare şi arbori. Satele sunt mai dese. Ici e Calipetrova, dincolo Babuc. Te primesc figuri posace, cu berneveci largi în fund, strânşi la glesne, cu căciula retezată în vârf, iar femeile îmbrăcate trist; nici măcar fetele nu au podoaba cămeşelor înflorite, vesele, surâzătoare. Sunt sate de bulgari, albine harnice e dreptul, dar rar cu căutătura prietenoasă. Sunt mocniţi; clocesc mereu gânduri ascunse. Totuşi la Babuc îţi face plăcere să auzi copii lor recitând poezii româneşti, fără nici un accent străin. Sunt generaţiunile care încă nu ştiu ce e iridenta. Mai târziu vor deveni şi ei posaci, tăcuţi, de şi şcoala le va stârpi ceva din asprimea înăscută, cum suge soarele negura ce învăluie pământul în zori.

Fig. 73.—Totuşi la Babuc...

Drumul urcă şi scoboară, dâmburi largi, peste tot însămânţate.

Dealungul lui tufele de măzăriche cu flori spre trecute nu sunt aşa de liliachii ca mai înainte. In schimb macul pare că mai tare se îmbujorează stând de vorbă în cuprinsul lanurilor cu câte o vineţică rătăcită.

Spre miază-zi peisajul are o geană încruntată. E marginea pădurilor aice mai dese şi mai întinse. Pădurile dela Slava din spre Babadag, par rediuri faţă de codrii ce se ţin una până dincolo de graniţă. Numai în jurul satelor s'au mai rărit şi în spre partea unde prind a se lupta cu stepa. Intre Bazargic şi Balcic sunt reduse la tufărişuri, asemenea celor care se încumetă să urce pe spinarea dealului Beştepe.

Pe lângă bulgari şi români, ţinutul cuprinde şi mulţi turci. Din toată Dobrogea aice era insula lor mai întinsă, ca şi când pădurea le ar fi spre apărare. Beibunar, Bairambunar, Karapelit, satele lor se înşiră în lungul şoselei cu şerpuiri largi. S'au împuţinat, atraşi de un dor explicabil de a fi la un loc cu cei mulţi din ai lor, în Turcia reînviată.

Impestriţătura enică e rămăşiţa trecutului. Depe urma valurilor

năprasnice răscolite de furtună, rămân la țărm tot soiul de sfărmături aduse cine știe de unde. Valul turcesc retras, ca și vremelnica stăpânire bulgărească, au adus amestec de oameni.

Printre elementele stăpânitoare odată, încep să-și râdice fruntea și băștinașii, asupriți până mai eri, întocmai cum printre ruini încep să răsară plantele locului, împedicate pentru moment să crească dar ale căror rădăcini păstrau viața.

Frământările istorice din ultimul timp, sguduiri stât de intense și întinse, au adus o nouă variație etnică în partea locului. Prind a se așeza tot mai des harnicii și energicii macedoneni, din generațiuni deprinși să răsbească greutățile venite și dela natură ca și dela oameni, mai ușoare de biruit cele din partea naturii decât a oamenilor. Ce curioasă este puterea atavică! Macedonenii veniți în țară după război ar fi găsit ori unde loc larg de așezare, în Moldova ca și în Basarabia, unde ar fi servit drept factori de radiare a energiei omenești. Prin ei s'ar fi ajuns la o educație a mulțimii domoale, mai mult, ,,lasă-mă să-te-las'', când e vorba de răsbit prin viața reală.

Fig. 74.—Moscheie din Accapugea.

Nu! Macedonenii ș'au ales drept popas locurile din sudul Dobrogei. O inclinare lăuntrică îi oprește dela o trudă nouă, necesară adaptării la condițiunile de câmpuri intense, pe cei crescuți în asprimea munților și a pădurilor. Ii atrage mai ales felul mediului omenesc poate fără să-și deie samă. Vreau să arate ce pot săvârși, acelor neamuri care la ele acasă erau gata să-i zugrume. De aceia se trag mai mult în această parte a țării, care aduce aminte prin amestecul etnic de părțile sudice ale Peninsulei Balcanice.

In acest chip, de curând amalgamul etnic din sudul Dobrogei s'a mărit prin aromâni voinici, înalți la statură, cu energie în căutătură și cu mișcări agere. Pe lângă fesurile turcilor, bernevecii larg în fund ai bulgarilor, se vede îmbrăcămintea ce pare bizară, de aba

albă în zilele de sărbătoare, numai fireturi negre, cu pantalonii strâmți pe pulpă, brâe late și mintene până la genunchi.
Cei așezați prin târguri s'au apucat repede de negustorie. Printre firmele cu nume străine se văd și altele, din nou zugrăvite, cu nume românești. Unul a deschis ceainărie, altul a acaparat repede negoțul de lână. Cei dela țară s'au pus cu toată dorința muncii la lucrul metodic al pământului. Răsuflă voioși în libertate și trag brasdă cu voie bună, mulțumiți de viața nouă ce li se deschide în cale; sunt siguri de biruință prin destoinicia pusă la încercare în condițiuni mai prielnice decât aiurea.
Zarea se lărgește din nou, deschisă privirii. Dincolo de Bazargic fața netedă a pământului se arată tot mai săracă în arbori dar mai plină de flacăra bujorilor întâi, apoi a macilor. Movilele se întețesc înșiruindu-se la orizont, ca niște straje depărtate. Sunt urmele vechilor popoare, ale căror isprăvi s'au uitat, ale căror oseminte rar când se mai întâlnesc, cu câte o ulcică de lut alăture sau cu câteva monede ruginite. Drumul trece pe lângă câte-va case trase la o parte. E Djuvaninvasi, ,,cuib de vultur'', cu geamie dar fără biserică. Alăturea sunt rânduite de curând case de coloniști, soldații care au luptat prin partea locului. E răsplata celor bravi, rămași în viață, pe când la margenea Bazargicului cei morți dorm somnul veșnic în morminte îngrijite cu multă evlavie. Și unii și alții fac să-ți bată inima gândindu-te la greua misiune a celor puși să împlinească opera de jertfă.
In văzduhul senin se rotesc doi vulturi, atât de sus în cât par ca niște porumbei; la o cotitură de drum se vede sclipirea solzilor de pe mare. Din Balcic nu se zărește decât moara dela intrare, clădire ce era monumentală în imensitatea spațiului, pe când ceva mai în urmă a rămas cantonul în ruini, ca un schelet de craniu cu orbitele largi, întunecate.
Natura, impasibilă, le cuprinde pe toate, acum ca și pe vremea când pe movilele dela orizont pâlpâiau focuri de vestirea primejdiilor. Ruina se îmbină cu viață nouă, domol dar statornic înfiripată. E veșnicul cântec, cu întonări când mai râdicate când mai înfundate, după împrejurări.

B. PE DUNĂRE.

Granița dealurilor din sudul Dobrogei se întâlnește aproape de Turtucaia cu acea trasă în lungul Dunării. E calea apei cea mai lungă, cea mai ușor de folosit, căci vechiul Istros ș'a săpat drum lat spre Mare.

Regele Carol I dădea bunul exemplu. Ca să se odihnească de grijile conducerii, uneori istovitoare prin neastâmpărul omenesc, apuca către liniștea Dunării, drum întremător nu numai prin izolarea deplină de forfota vieții, dar recreator și prin peisajul blând. Șopotul valurilor trezite prin mersul vaporului deșteaptă muzica în surdină a unei melodii ce te mângâie; șuierul vântului prin sălciile sau papura nelipsită îl ține isonul cu întăriri de tonalități, într'o armonioasă îmbinare. Suflul curentului îți răcorește fruntea, împrăștiind pleava spinoasă a gândurilor, reduse la cele care sunt în unison cu natura blândă, recreatoare.

Turtucaia rămâne'n urmă, cu străzile ei, trepte înguste de lemn. Oltenița abea se vede din pânza sălciilor bătrâne, ce o acopere ca o perdea. Malul bulgăresc rămâne tot înalt, în contrast cu fundul luncii prelungite în întinsul Câmpiei rodnice. Răcoreala bălților mari ține până la Giurgiu.

Contrastul între cele două maluri e mai bătător la ochi aice. Din Giurgiu nu zărești peste cununa bogată de sălcii și plopi rămuroși, de cât vârful hornurilor dela fabrica de zahăr. Dincolo tot o fabrică de zahăr apare însă ca o cetățuie la marginea orașului cu casele înșirate până sub muchea malului înalt. Șlepurile din portul Ramandan spun de însemnătatea ce ar putea avea cel mai apropiat port al Dunării de București, cu gura conductei de petrol. Manevrele locomotivelor de pe malul dela Rusciuc îți țipă într'una importanța dată orașului, nod de linie ferată, care atrage călătorii streini către Varna.

Luciul apei strălucește în bătaia luminei ce se revarsă asupra ei, izbitor contrast cu verdele sănătos al sălciilor. Valurile lovesc mai mult malul înalt; vârtejurile cu putere mai mare nasc guri de peșteri, în care se odihnesc, la umbră, mici turme de oi. Pe partea noastră păduri de papură și sălcii ascund locurile. Numai cochetele clădiri proaspăt văruite din preajma pontonului, însamnă așezarea Zimnicii, ascunsă după sălcii. Peste drum, casele din Șistov strălucesc în bătaia soarelui în așezarea lor pe coastă în jurul bisericii

cu largă cupolă. Sus, în vedere, monumentul rusesc amintește podul aruncat aice în 1877 pentru trecerea armatelor. Ruinele cetății în jurul cărora stau îngrămădite casele scunde din vechiul cartier, povestesc despre năprasnicele vremuri când B a i a z e d, temutul, a ocupat localitatea.

In susul apei și pe un mal și pe altul, stau urmele importanții Dunării, care separă graniță naturală între două lumi deosebite: Peninsula balcanică mereu învolburată de frământări omenești de limita sudică a Europei centrale.

Furat de vraja liniștei, te trezești dintr'o dată în fața unui tablou ce-ți evocă vestita fotografie dela Capul Nord. E malul dinspre

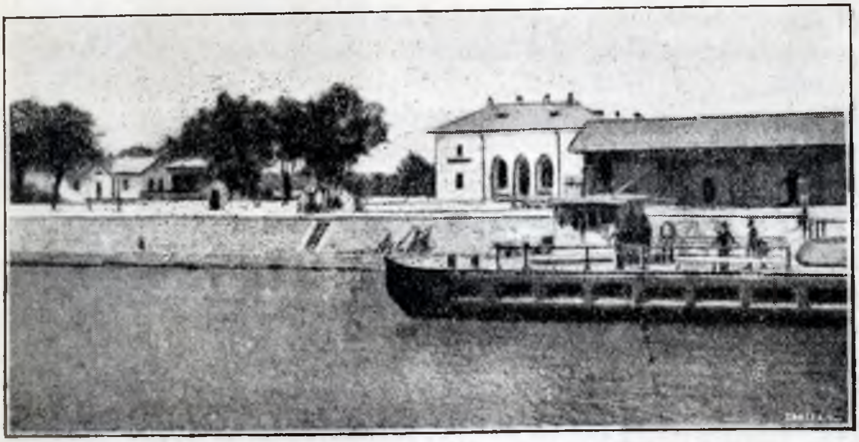

Fig. 75.—Tr. Măgurele.

Nicopol; pare mai înalt în ploaia de raze ce-l învăluie, de după o draperie de nori. Cetatea veche se arată mai monumentală sub efectul jocului de lumină. Numele Nicopolului este legat de amintirea însemnatului dezastru creștin dela sfârșitul veacului al 14-lea, în care B a i a z e d, Fulgerul, rămase biruitor asupra armatelor creștine, din care făcea parte și acea a lui M i r c e a. Aice a fost poarta spartă în dig, prin care apoi a dat năvală puhoiul turcesc. Nicopolul mai mult de cât Rusciucul a păstrat pitorescul malului înalt, sus cu căsuțele albe acoperite cu stuh și înconjurate de girezi de paie arătând satul, apoi o a doua treaptă de case cu acoperiș de țigle împrejmuite cu arbori, iar jos, lângă Dunărea, casele vechi, gălbui, al celor care trăesc din dărnicia apei. Pe celalt mal, tot ascuns

după sălcii, abea se vede Tr. Măgurele, cu străzi regulat tăiate. Puținele șlepuri de lângă ponton spun însemnătatea-i din vremuri normale, când spre port se scurge bogăția de cereale din lungul Oltului, la vărsarea căruia se găsește. Importanța așezării orașului este arătată nu numai prin urmele preistorice găsite, dar și prin localitățile din apropiere, pomenite în paginele istoriei noastre. Dela Celei, vechiul Sucidava, pornește acel șirag de castre și oppide din lungul Oltului, drum al armatelor romane ce ducea până dincolo de munți, prin Romula (Caracal), prin Arcidava (Cunșești), Rusidava (Drăgășani), Pons Alutae (Ionești-Govorei), Castra Trajani (Gura Văii), până la Caput Stenarum (Boița), de unde drumul se continuă până la Apulum (Alba-Iulia). Aice în apropiere de Turnu-Măgurele se află Izlazul, unde s'a încercat ațâțarea focului dela 1848 cam odată cu trâmbița prevestitoare a libertății din Câmpia Blajului. Acolo se spunea răspicat: ,,Națiunea română pretinde independența sa națională'': dincoace, la Izlaz, ecoul răspundea: ,,Poporul român decretă''.

Tot în apropiere, mai la răsărit, de unde pornea hotarul dintre Ad Moesiam și Dacia Malvensis, la Flămânda, o rază de lumină și speranță de biruință sclipește în învălmășala dușmanilor din 1917. Pe calea liniștită a Dunărei încep să se încețească locurile cu amintiri măcar străbune, putând prin ele răsfoi paginile închegării noastre ca neam. Ici e Slătioara, unde pe pod de luntre au trecut oștile române în 1877; în dreptul Celeiului, cu podul lui Constantin-cel-Mare de pe vremuri, mai la adânc se află Plevna și Grivița, prin cucerirea cărora, de către curcanii vijelioși, s'a câștigat idependența țării.

Liniștea te cuprinde iarăși. Dinspre întinsele bălți ale Potelului adie un vânt răcoritor. Locul de vărsare al Jiului, vijelios la munte, nici nu-se prinde de veste căci se strecoară printre papură și sălcii. E partea de deplină pace. Nimic nu se presintă ochiului de cât apa cenușie, lucie, dungile verzi ale malurilor și albastrul cerului cel mult cu nori alburii în necontenită schimbare de forme. Rar câte o luntre trasă la edec arată mișcare omenească ori câte o turmă de oi ieșită la adăpat.

S'ar părea monotonie și totuși natura știe să creieze tablouri schimbătoare, chiar din elemente simple. La fie care pas, o ușoară incondeiere, un bâtlan ce taie văzduhul ori câți-va pescăruși cu sbor de rândunele, sunt îndeajuns spre a schimba totul.

Către asfințit tabloul se înviorează. Soarele așterne noui dungi de lumină. Se joacă razele mai bronzate printre mladele de sălcii, mărind contrastul dintre umbră și lumină. Iar când soarele s'a ascuns după o pânză de nori iar ultimele lui raze împurpurează cerul, apa ia un luciu straniu și repede schimbător. Peste fața ei se așterne o pânză purpurie, care se schimbă în dungi de un roș portocaliu, înainte de a-și trage zăbralnicul argintiu al învălișului din amurg. Liniștea e și mai desăvârșită. Din întunericul lăsat, silueta malurilor și sălciilor dă înfățișări ce par uneori fantastice. Te înfășuri mai strâns; răcoreala se simte. Rămâi totuși pe puntea vasului căci trăești clipe de o neuitată singurătate.

Din dreptul dela Lom-Palanca, pe urmele cetății romane Almus, până la Calafat, Dunărea face un cot larg, ca o gușă de porumb pe hartă. Pe cât se ține de înalt malul bulgăresc, pe atâta de jos și smârcos este cel românesc. E regiunea cu contrastul cel mai mare din cursul de jos al Dunării. Spre sud de deasupra malului cu înfățișări mai austere, cu păduri în lung, întrerupte de ochiuri de ogoare, se vede umbra întunecoasă a Balcanilor. Malul românesc dinpotrivă aproape la nivelul apei, e acoperit cu zăvoiu de sălcii, îndărătul cărora se întinde nisipul dunelor abea înțepenite și bălți în șiruri.

Contrastul cuprinde în el și cele două orășele ce stau unu'n fața altuia, despărțite numai prin latul Dunării. Parecă în ele se oglindește și firea deosebită a celor două popoare învecinate.

Pe malul sudic, zidurile de cetate mohorâtă, cu cele două bastioane neatinse, având la temelia lor și urme romane; catedrala cu turnuri terminate cu cepele enorme ale cupolelor; cele câte-va minareturi, din care unul mai înalt, cilindric; casele asvârlite fără nici o orânduire, păstrează aproape intact orașul de amestecuri etnice, care a fost o dată paza intrării spre Balcani. Pașa de Vidin era a tot puternic, iar lupte sângeroase s'au dat sub zidurile cetății.

Calafatul e fața luminoasă, inima deschisă a Românului. Bisericele din care una cu 3 turle iar alta nouă, strălucitoare, casele cu acoperișuri de țigle alineate după plan nou, asemenea Brăilei ori Severinului, cu localul nevigațiunii în stil românesc, totul învăluit în verdele arborilor, în revarsarea luminii, îi dă un aer mai cochet, mai vesel.

Pe malul românesc, o alee frumoasă de plopi piramidali deschide perspectivă asupra monumentului înălțat pe o dună întărită. E semnul

deslegării noastre de lanțurile turcești. De aice s'a tras cel dintâi tun, care a dus la libertatea deplină a României, vestind viață nouă. Aice Principele Carol a glăsuit acele cuvinte de îmbărbătare: „Aceasta e muzica, ce-mi place mie", când obuzul turcesc s'a sfărmat la picioarele lui.

Orășelul în sine arată desvoltarea din perioada când aice se căra spre descărcare belșugul câmpurilor din jurul lui. Case monumentale, cu stil prea încărcat uneori, arată acele vremuri de belșug; azi adăpostesc temporar câte o școală, înființată spre a fi desființată sau transformată, după vântul influențelor. Prin desvoltarea satelor din jur, Băilești, Poiana, devenite la rândul lor târgușoare, Calafatul a perdut din traficul economic de odinioară. Multe magazine poartă pe ferestre semnul nevoii: „de Inchiriat".

Cetatea, aproape de Calafat, arată acelaș semn al slăbitii economice; numai clădirile de lângă mal, agențiile de navigație, strălucesc la dunga pădurii de sălcii, care se tot îndeasă.

La Gruia, hambare enorme pe un dâmb mai ridicat, lungi, spațioase, spun iarăși despre belșugul râvnit de cei de peste drum, unde în muchea malului tot mai abrupt încep să se arate stive albe de piatră. Pragul balcanic e aproape. Un câmp întins arată valea largă a Timocului ce desparte cele două țări riverane. Ea spune însă și de o latură din tragedia neamului nostru.

Satele românești sunt răsfirate până'n adâncul văii Timocului, de o parte și alta a ei, înșirându-se și în lungul fluviului, până la Vidin. Câmpenii ori văleni sunt veniți de peste Dunăre; pădurenii, dinspre Timoc.

Dunărea pare neclintită. Drumul ei nu mai e drept, ci cu coturi strânse; brațe se despart ce înconjoară ostrove cu mladă tânără, cu cătină ca unsă cu pucioasă, spre toamnă.

E locul măreției ei depline, căci abea a ieșit din strânsura munților, unde a biruit greutăți mari ca să-și facă drum lesnicios. La cotul îngust ce înconjoară Ostrovul-mare, ajunge închisă între maluri înalte.

O priveliște unică asupra Dunării, cea mai largă și mai frumoasă din cursul ei întreg, nu de pe apă se poate prinde. O clipă tabloul măreț se vede din stațiunea Balota, când folosești terenul spre Tn. Severin. In tihnă poți să privești mărețul peisaj din umbra stejarilor de pe dealul Stârmina din drumul cu căruța ce duce spre mănoasele câmpuri dela Vânju și Rogova.

Porțile-de-Fer. (Fot. *I. Bărcăcilă*)

Dunărea și ostrovul Șimian (Tr. Severin). (Fot. *I. Bărcăcilă*)

Apus de soare pe Dunăre, spre Cetate.

Mai ales dacă faci drumul întâi prin Cazane, apoi poposești la ruinele vechiului castru roman și numai după aceia apuci spre Stârmina, „înțelegi" mai lesne peisajul și însemnătatea lui ca urmarea desfășurării forțelor naturale.

Apuci, din Tn. Severin, șoseaua care se așterne chiar pe malul Dunării. E unul din drumurile cele mai frecvente, căci este singura arteră de legătură cu satele din sudul județului Mehedinți.

Nu e zi în care pe această distanță să fie liniște. E dreptul că drumul ce-l faci e numai gropi; în băltoace roata se înfundă până'n butuc după ploi; vara te îneacă praful.

Până ce ai ajuns pe muchea dealului spre Hinog, e un adevărat calvar, nelămurit, ținând samă de prundișul și nisipul ce-l pune Dunărea la dispoziție, material ce se poate folosi lesne, pentru o șosea mai ca lumea.

Uiți de chinul purgatoriului, când ai ajuns sus, pe muchea dealului. Te izolezi pe cărăruia ce șerpuiește printre stejari bătrâni, până ce dai de un luminiș. Dacă turismul ar intra în socoteala orașelor noastre ca producător de venituri, aici ar fi fost de mult așezat măcar un pavilion, ca să te poți bucura de priveliștea, care reprezintă tabloul neuitat al odihnei impunătoare, după biruința unei grele lupte.

Decorul depărtat e măreț. O creastă de munți sprijină bolta cerească. E zidul Balcanilor și al Carpaților cu profilul lor una din munții Cernii până departe în Iugoslavia. Se joacă norii alburii pe vârfurile lor. Acum se anină de unul spre a se topi, acum adastă mai îndelung pe altul.

Profilul munților, linia crestelor, e continuă. Nici n'ai bănui că Dunărea a despărțit aici Balcanii de Carpați. Urmând însă atent cu privirea malul dela Tn.-Severin în sus, se vede o crestătură în formă de V, pierdută aproape pe fondul muntos. Pe acolo iese Dunărea, încă mânioasă, după ce a străbătut prin Cazane, strâmtă cale pe care a tăiat-o în adânc, încet-încet, în vreme îndelungată. De pe Stârmina, accidentul acesta mărunt din natură, în coasta șirei de munți, n'ar spune nimic observatorului care nu știe că acolo e volbura apei dela Porțile-de-Fer.

Atenția este atrasă mai mult asupra spațiului larg dela marginea munților, în care Dunărea se îndoaie în loc ca un șarpe uriaș, de ajunge din nou în dreptul orașului Tn.-Severin, ca și când ar vrea să intre iarăși în clisura abea părăsită. Fața-i liniștită pare o apă

stătătoare. Ş'a aşternut nisip pe patul ei, iar podoaba liliecilor înfloriţi şi a altor plante mediterane e înlocuită prin umbra sălciilor dese ce-i mărginesc cursul. A trecut dintr'o dată dela vâltoare a odihnă, de nu se îndură să apuce drumul mai departe. E locul vârtejului, ceaunul ce l'a săpat în pământul moale pe vremea când apele-i repezite cădeau peste pragul de piatră ca o cascadă de mărimea Niagarei. De pe Stârmina nu vezi decât cârligul de apă strâns ca un colac, iar dealurile sârbe par una cu cele române; crezi că închid calea marelui fluviu.
E una din priveliştile cele mai mărețe ce se pot vedea pe întinsul ţării; muntele, apa ostroavele de nisip, pădurile de sălcii jos, cele de stejar pe malul înălţat, dau nu numai înfăţişări variate, dar prin jocul soarelui şi al norilor, coloraţii atât de schimbătoare încât tabloul devine caleidoscop. E un punct unic în Europa, căci cel mai de seamă fluviu al ei crează aici o grandioasă panoramă, după biruinţa şirii de munţi pusă în cale.
Victoria apei evocă pe a poporului, care şi el a înfruntat depărtarea şi greutăţile nebănuite pentru a purta civilizaţia prin meleaguri apărate de cetatea Carpaţilor. Aproape de ieşirea Dunării din munţi s'a construit măreţul pod al lui Apollodor din Damasc, ce lărgi graniţa latinităţii. Tot pe aproape, în Ostrovul-Corbului, abea despărţit de malul înalt printr'un îngust braţ de apă, uşor de trecut când Dunărea e scăzută, s'a găsit una din staţiunile cele mai bogate preistorice.
Alte vremuri, dar aproape aceiaşi faţă. Pe ruinele Dubretei s'a ridicat aşezarea oraşului de azi; jos în Ostrov căsuţele unicului sătişor de acum, nu sunt prea deosebite de cele preistorice.
Măreţia priveliştei te-ar ţine mult în loc, dacă întunerecul nu s'ar lăsa peste lunca largă. La întors te întovorăşesc colorile vii ale reflexului dela asfinţit în apa pe lângă care mergi, numai argint şi aur. Şirul de plopi piramidali dela gura Topolniţei, mai întunecaţi în amurg, încheie plăcerea după amiezii trecută în contemplarea unei privelişti unice şi mărețe.

Jos pe calea apei iarăşi liniştea te cuprinde, pare că mai desăvârşit, cu cât pătrunzi între malurile înalte din ambele părţi. In cotul Corbului pădurea deasă de sălcii te face să te crezi în deltă. Pe urmă locul se deschide.
Liniştea se întrerupe când se zăreşte dunga clădirilor ce împodo-

besc malul râdicat în dreptul orașul Tn. Severin. Internatul liceului, liceul, palatul cultural semnul osârdiei și al voinții unui om, răsar din mijlocul parcurilor îngrijite, umbroase, ce se țin una, terminate cu bogatele plantații de trandafiri până'n dreptul gării, strălucitoare în noua-i îmbrăcăminte.
Nu te lasă inima să treci pe aice fără să vizitezi temelia vechilor clădiri scoase din învelișul de țărnă, de pe platoul din fața internatului, cu săli spațioase, pline cu tot soiul de urme omenești, vechi și mai noi, din acest centru mult svăpăiat în trecut.

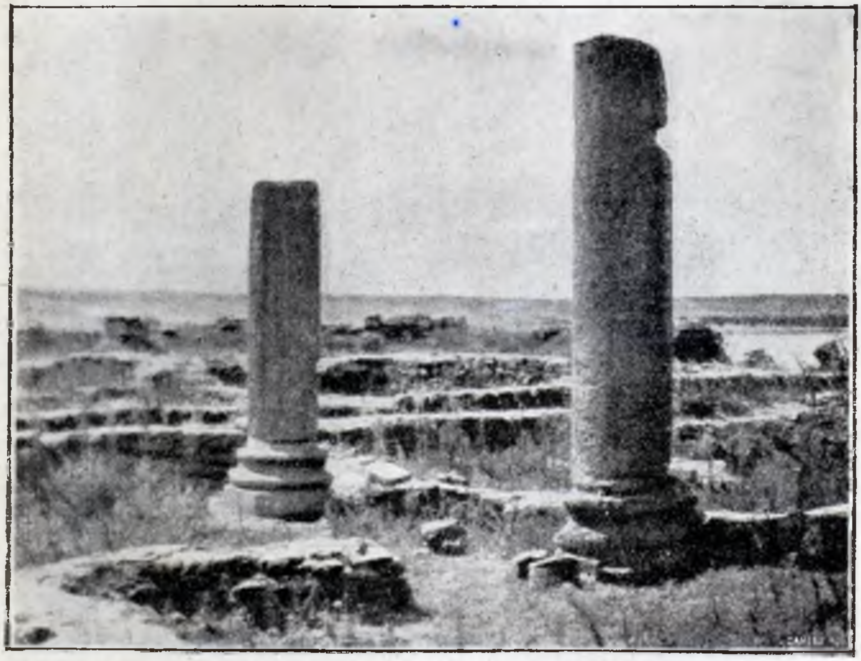

Fig. 76.—Ruini dela Drubeta (d. Sc. Lambrino).

Așezările omenești nu au contenit din zorii istoriei. Jos la Corbu pe fie care an să descopere cioburi de tot soiul din vremea neolitică.
De pe băncile de piatra, lespezi mortuare cu inscripții latine, privești ruinele castrului Drubete, în cuprinsul căruia te afli și temeliele templului bizantin; de sub mal îți oprește gândul ce se mai vede din piciorul vestitului pod al lui Apollodor, celalt picior zărindu-se pe malul sârbesc. N'au rămas din el

de cât grămada de cărămizi roșii, ca un colț de stâncă, abea acum apărat de vandalismul destructor al celor, cărora nu le arde de rămășițele vechilor vremuri.

Urmele adunate cu multă sârguință și păstrate în muzeul pomenit spun de importanța regiunii, din timpurile cele mai depărtate. La Șimian și Ostrovul-Corbului s'au aflat urme preistorice; marea necropolă de încinerare depe Ostrovul-Mare datează din vremea bronzului. Lângă Tn. Severin s'au desgropat săbii celtice. Dacii au lăsat semne neîndoioase că regiunea le era nu numai cunoscută, dar importanța ei strategică folosită. Impresionante sunt însă ce a mai rămas din așezările romane, prin care „T r o i a n" își

Fig. 77.—Piciorul podului roman dela T. Severin (d. I. Bărcăcilă).

asigurase unul din cele mai bătute drumuri de legătură a Daciei cu imperiul său.

Măreață lucrare, nu numai din regiunea restrânsă a Daciei, a fost de sigur marele pod peste Dunărea, terminat în 105 și construit de renumitul arhitect A p o l l o d o r din Damasc. Două zeci de picioare din piatră erau legate prin arcuri largi. Din ordinul lui H a d r i a n s'a început distrugerea acestui monument de arhitectură, care întrece pe toate câte au fost construite în lumea largă pe vremea lui T r a i a n, după mărturisirea senatorului roman D i o n C a i u s, care a văzut monumentul impunător după un veac dela construcția lui.

,,Căruia cu ochii noștri, scrie Miron Costin, am privit pragurile prin apa limpede a Dunării când am mers cu Dabija Vodă cu oștile la Uivar''.
Pe cât urmele podului evocă tehnica construcțiunii pe acele vremuri depărtate, pe atât ruinele zidurilor suprapuse din diferite timpuri, arată că Drubeta nu s'a stâns cu năruirea și nefolosirea podului. In special ruinele băilor romane, cu adausuri variate cuprind pagini din istoria de veacuri a localutății, pe temeliile căreia s'au construit clădirile orașului de azi. Dela Tn. Severin înainte, trăești într'o adevărată încordare. Sceneriile se schimbă la fie care cotitură. Cele trei elemente ale naturii, piatra, apa și cerul, se îmbină în scenerii neuitate, în decoruri ca de operă, la care se întovărășesc oameni și plante.
E partea cea mai atractivă din tot cursul Dunării până la izvoare,

Fig. 78. Monede de pe vremea lui Traian cu podul dela Drubeta (d. I. Bărcăcilă).

neîntrecută ca măreție naturală, la care se adaugă și urmele omenești. Fluviul capătă semnificația voinții ca ființă. E calea biruinții, din lupta îndârjită cu muntele. E străduința mută dar tenace. Te înfioară liniștea aparentă, sub care se ascunde forța ce doboară piedicele. Iți lămurește odihna coturilor admirate de pe Stârmina, Drumul e neîntrecut, fără samăn în Europa. Chiar mult cântata vale a Rinului nu presintă mai dese variații, care-ți țintuesc privirea și-ți provoacă emoții. Tablourile, unul mai deosebit de cât altul, se succed vreme de câte-va ceasuri, deși ai dori să țină cât mai îndelung.
La o cotitură peisajul îți surâde; în alta e încruntat. Aice mângâie, dincolo te înfioară. Uneori trăești numai cu natura, în mijlocul

sălbăticiei ei împunătoare; alte ori omul adaugă ceva care îi împlinește farmecul.
E frumos drumul când primăvara împodobește păreții stâncoși cu draperia verdelui strălucitor, cu covoarele aninate de stânci, țesute din flori de lilieci sălbateci, împistruit cu tufe dese de crucifere liliachii, ori mai târziu, cu petele de jar ale unei garoafe ce crește înaltă și cu flori boghioase. Ici se oglindesc stânci în ochiul de apă liniștit; mai încolo arbori, sfineacul ori chiar câte un pin mediteran, semnul boarei calde ce le permit creșterea, ajung până la marginea apei, de o întunecă prin umbra lor. E mai încântător toamna când se revarsă peste tot mozaicul frunzelor fel de fel colorate ori fructele care de mărgean, care de oțel, a tufărișurilor bogate.
Intre Gura-Văii și Vârciorova munții aproape se ating. Carpații nu sunt despărțiți de Balcani de cât prin îngusta albie a Dunării mâniate. Drumul de fer trece pe spațiul dintre coasta pietroasă a muntelui, lărgită cu dinamita și dunga apei, ori în tuneluri. Stânci cu înfățișări bizare, cărora poporul le a dat numiri plastice-Moșul și Baba — par gata să se răstoarne peste terenul ce serpuiește în goană. Piatra capătă viață în mintea poporului. O încercare de a despărți Baba de Moșneag fu răsbunată. Vagonetele care cărau năruiturile au fost suprinse de tren și conducătorul omorât.
Două creste mai proeminente înaintează una înspre alta. Pare că sunt bucățile zăvorului ce închidea calea fluviului. Aice el e mânios. Sunt Porțile-de-Fer. Când Dunărea e scăzută, pragul de piatră apare sub forma colților de stânci, presărate deacurmezișul albiei, asemenea unei turme de oi cu lână fumurie. Poți sări de pe una pe alta, de și în jur e clocotul valurilor mânioase. Fluviul se învolbură furios de ultima resistență; valurile lui se svârcolesc în nahlapi. E șuerul balaurului mâniat. Isbite de stânci undele se prefac în stropi, în fântâni țâșnitoare; le încondeiază marginea cu dungi albe de spumă.
Priveliștea de pe mal, te țântuie locului. Nu e cascada tumultoasă a Rinului, dar e repezișul cu sgomot de codru, sbuciumat de furtună.
Când Dunărea e umflată, stâncile stau ascunse. Prezența lor e trădată prin neliniștea valurilor dela față, încrețite și grăbite.
In porțiunea aceasta scurtă de vânjoleală s'a săpat spre malul sârbesc un canal, cu zid gros, spre a face drum mai lesnicios vapoarelor.

care navigau înainte cu deosebită precauțiune, numai în timpul zilei. Nu rar unul din ele avea pântecele despicat de un vârf tăios de stâncă.
Abea ai trecut de această porțiune svânturată a apei și peisajul se schimbă. Pe dreapta se deschide valea Bahnei, în fundul tăinuit al cărieia se afla ruinile celei mai vechi mănăstiri din Țara Românească, clădită cu banii dați de Vlaicu-Vodă. ,,Dela Domnia mea a fost cheltuiala și dăruirea, iar cu munca lui Kir Nicodim și a fraților lui, am zidit și am zugrăvit''. Aceasta în veacul al 14-lea. Dincolo, pe malul Dunărei la răsărit de Tn. Severin, urmele podului

Fig. 79.—Insula Ada-kaleh.

lui Traian, zidurile castrului roman dela Drubeta, temelia bisericii bizantine; aice urmele primei mănăstiri românești; mai în sus într'o firidă largă săpată'n coasta stâncoasă inscripția ,,Tabula Trajana'', la capătul urmelor din drumul ce avea să aducă oștirile romane. Treci clipe de adâncă răscolire de gânduri.
Pe urmă însă tot natura te prinde în mreje. Nici n'ai ajuns la Orșova, din care se zăresc câte-va hornuri și cați în jur. Nu mai cunoști unde te afli.
Dunărea a dispărut. Cotind, In locul ei e un întins lac, închis din toate părțile de munți, cu cadru întunecat de păduri dese. Apropiindu-te de Orșova și privind îndărăt, peisajul îți amintește Lacul

Maggiore. In mijlocul apei, insula Ada-Kaleh e Isola-Bella. Nu e amăgire. Zidurile cetăţii de pe vremea M a r i e i - T e r e z a, sunt terasele palatului Boromeu. Plopii înalţi, stau drepţi ca chiparoşii din grădina în trepte. Căsuţele sunt oglinda sătucului cu case îngrămădite din coada fermecătoarei insule italiene. Cerul albastru, luminos împlineşte tabloul.

Ada-Kaleh te atrage prin taina apariţiei ei şi mai ales prin chemarea vâslaşilor cu fes roş, cari te îmbie să le vizitezi cuibul izolat de restul neamului.

Cum ai ridicat cele câte-va trepte dela debarcader şi ai păşit pe sub poarta cetăţii cu uşori groşi, eşti transportat într'o uliţă din orient. Dai de o dată în bazar, şirag de cafenele, tutungerii şi dugheni cu mărunţişuri, amintiri locale. Nu poţi trece în linişte. Un negustor te lasă, altul te ia în primire. Decide numai vraja privirii simpatice. Pe palma de pământ din mijlocul Dunării trăeşti clipe din ţinutul Bosforului. Alăturea de negustori care te trag de mânecă, lăudându-şi marfa, bătrânii stau tihniţi, cinchiţi după moda turcească, pe laiţa de scânduri; privesc cu nepăsare la cele din jur, numără mărgelele de chihlimbar, sorb din filigeanul cu cafea şi fumează. Noţiunea de timp nu există pentru ei.

Nu lipseşte nici Ciceronele. Te iea în samă de cum ai debarcat, spre a-ţi arăta curiozităţile insulei. Străzi înguste te duc spre geamie, înlăuntru simplă şi luminoasă. După ce ai admirat darul sultanului A b d u l H a m i d, un covor persan de dimensiuni neobişnuite acoperind aproape în întregime duşumeaua spaţioasă a încăperei, te bucuri de pe terasa templului de o admirabilă privelişte asupra Dunării, zidurilor de cetate, groase, cu plopi piramidali în lungul lor. Străbaţi cuprinsul cetăţii cu bolte încă puţin năruite, pentru ca şi în ultimul răsboiu să fi fost folosite.

In afara ei stau căsuţele curate, locuinţele turceşti, cu zăplaz înalt şi peticit; privirea oricărui curios nu poate pătrunde în taina curţilor înflorite. Rămăşiţi tot mai părăsite din vechi obiceiuri. Pe lângă originalitatea locuinţelor omeneşti, natura a adus partea ei nu mai puţin interesantă. Insula e învăluită de boarea caldă mediterană, ce face să crească la Vârciorova cele mai boghioase flori neîntâlnite aiurea pe pământ românesc. Migdalii dau roade în grădinele din Tn. Severin. Castanii cresc şi mai în sus de Băile-Herculane pe valea Cernii. Tot boarea caldă măreşte şi farmecul grădinilor din Adah-Kaleh. Vegetaţia e puternică, iar grădinile minuni. Olean-

Dunărea în Cazane. (Fot. *I. Fischer*).

Oradea-mare. (Fot. com.)

drii cresc cât liliecii, trandafirii ca la Nisa, iar vița de vie se agață până'n vârful arborilor, ca'n Portugalia. Spre toamnă când merele ca de ceară îndoaie crengile sub greutatea lor, perele cât tărtăcuțele de mari atârnă ca niște salbe, strugurii grei, plini, ce spânzură printre ele, grădina e un tablou al belșugului mai impresionant decât acele ale lui d e H e e m, mai ales când soarele spre asfințit intensifică colorile schimbătoare după bătaia razelor. Cu atât

Fig. 80.—Tabula Trajana.

e mai impunător tabloul cu cât e învăluit în liniștea neturburată colțului izolat din natură.

După popasul în acest rai românesc, la o aruncătură de băț de Tn. Severin, vaporul își continuă drumul în susul apei prea puțin încrețită.

Valea largă a Cernii limpezi deschide de o parte perspectiva spre inima munților din spre Godeanu cu iezere și morene pe vârf. Nu poți trece însă în liniște, căci ți se arată pe malul sârbesc, firida din anul 100, bogat împodobită și suținută de două genii aripate

deasupra căreia cu un binoclu poți ceti T a b u l a T r a j a n a. Fără să vrei svâcniturile inimei se întețesc, căci înscripția e aproape actul nostru de naștere. Textul reconstituit spune:

Imp. Caesar divi nervae F
Nerva Trajanus aug. germ.
Pontif. maximus Trib Pot. III. etc.

In lungul malului, sub o prispă săpată'n stâncă s'a păstrat îndrăsnețul drum de pe lângă Dunărea, pentru înaintarea armatelor ce aveau să treacă la Drubeta peste podul lui A p o l l o d o r. Sub urma drumului se mai păstrează găurile în care erau vârâte capetele grinzilor de stejar ce susțineau podișca, care lățea drumul. Pe malul românesc șerpuește șoseaua modernă, ce se ține de calea apei. Totuși nu-ți deșteaptă acelaș fior de admirație pentru opera omenească, cum îl simți privind la drumul roman. Deosebirea nu e datorită numai sentimentului național, ci mijloacelor întrebuințate. Drumul vechiu a fost terminat în al 2-lea veac după Hristos, celalt cu 16 veacuri mai târziu. Pentru a-l așeza pe cel dintâi, omul a dus luptă trup la trup cu apa și piatra. A săpat găurile cu ciocanul și dalta, cel mult servindu-se de foc spre a încălzi piatra și a o face mai sfărămicioasă, după ce o răcea brusc cu apă ori oțet. In lucru oamenii erau mereu sub amenințarea fluviului mânios. Au biruit prin trudă neînfrântă, prin puterea mușchilor și voință de fiecare clipă.
Dincoace omul a luat în ajutor forța dinamitei, care într'o clipă desăvârșește lucrul făcut în lung timp de muncitorii de dincolo. Iată de ce când treci prin dreptul plăcii în care e săpat numele comandantului voinței omenești, biruitorul naturii și al oamenilor, te cuprinde un simțimânt de evlavie pentru om în genere, întărit fără voie și de unda de mândrie ce se furișază în suflet.
Măreția peisajului de aice începe. Malurile de marmoră albă, ca la intrarea unui altar măreț, se apropie, gata să închidă cel dintâi Cazan. Când ai trecut de poartă, rămâi nemișcat. Dunărea e liniștită ca un lac. Dacă n'ar fi frunzele căzute din copaci ori surcelele de lemn învârtite'n loc, arătând vârtejurile de genune care sfredelește'n liniște piatra, n'ai bănui că navighezi pe cel mai de samă fluviu din Europa. Fața apei este atât de lină, în cât numeri în ea trunchiurile de arbori din reflexul pintenului de

piatră din față, ce naște un dublu peisaj: al realității sus, al podoabei apelor jos.

Și rândunelele care șterg fața apei se văd în dublu exemplar, ca și în liniștitul lac Sf. Ana de lângă Tușnad. In a doua încăpere a Cazanelor e la fel numai că aice dă o variație plăcută și coasta domoală de pe malul stâng, înverzită, covor cu frumoase flori, de pe care poți în tihnă contempla întreaga panoramă măreață a naturii, unică în Europa.

Energia este aceiași desfășurată de om ori de natură, socotită neînsuflețită. Sentimentele ce le deșteaptă manifestarea acesteia, nu sunt nici ele diferite.

In fața energiei, aparent domoală dar perseverentă, a unui om cu voința de a răzbi, fie ce va fi te închini cu respect adânc; când puterea se arată impetuoasă, doborâtoare, măreția ei te învăluie, chiar dacă suferi de pe urmă-i.

Omul și natura în această privință fac una.

Acțiunea înceată, dar mereu repetată, a energiei naturale cu mari efecte prin continuare în timp îndelungat, e asemenea răbdărei omului, ce-l poate duce departe.

Vijelioasa deslănțuire a forțelor sălbătăcite ale naturei înfioară, dar măreția lor captivă.

Din punct de vedere al manifestării energiei, nu e deosebire între însuflețir și neînsuflețit, decât doar prin taina cauzei care o pune în mișcare.

S h a k e s p e a r e în Regele Lear unește manifestarea mâniei extreme a omului cu deslănțuirea sălbatică — furtună, tunete, fulgere — a forțelor naturei. Efectul este sguduitor, după cum adâncă este și ideia contopirei dintre omenesc cu natura.

De aceia adesea când te afli în fața vre-unei scene mai bătătoare la ochi din viața neogoiată a naturei, impresiunea căpătată, sentimentele provocate sunt aceleași ca și când în adăpostul odăii citești schimbările aduse în istoria omenirii de energia unui om sau când în vreo fabrică, asiști la mișcările ritmice ale mașinilor, după comanda unui singur supraveghetor. Prin aceasta călătoria în natură, turismul negrăbit, conștient ca scop, capătă o valoare educativă ca și contemplarea operelor omenești.

Rămâi mulțumit, mângâiat, entusiasmat, doborât, după tonalitatea celor cuprinse în peisajul desfășurat privirei. Nu rare ori te surprinzi singur cu uimire că râzi de mulțumire înaintea unui peisaj sau

fără vrere ridici mânile spre cer în semn de admirație. Uiți că ești în fața neînsuflețitului. E explicabil cum R u s k i n stătea de vorbă cu vârfurile rotunjite numai pajiști, bătrâne resturi din munții Scoției. Pentru adâncul filozof aveau glas.

Aceleași sentimente și gânduri se învolbură în tine, când stai pe pajistea verde în contemplarea uriașii forțe, care a despicat munții continundu-și activitatea și acum sub liniștea-i aparentă.

In drumul ei deacurmezișul munților, Dunărea n'a tras tăetură de ferestrău, dreaptă, dela Baziaș la Th. Severin. Nu se putea. In constituția munților sunt pietre de diferite rezistențe. Tactica neînsuflețită e aceași ca și a armatelor omenești. Ocolesc părțile în-

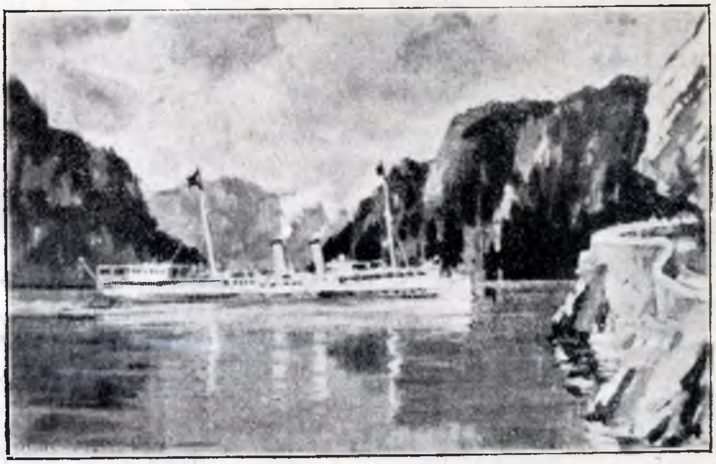

Fig. 81.—In Cazane (d. Gr. Vasilescu).

tărite; atacă pe unde e mai slabă rezistența. De aceia drumul Dunărei e cu ocoluri. Așa a fost silită să înconjure creasta dela Svinița-Greben și să facă cotul strâmt, care mărește seria peisajelor variate.

In Cazane a săpat în adânc, aproape adâncimea Mării Negre lângă I. Șerpilor; albia în schimb e îngustă uneori sub 200 m., mărginită de ziduri înalte. Mai în sus alternă locuri deschise cu canale, în care solzii apei se sburlesc. Văi laterale nasc perspective în adâncul munților. La gura lor sunt așezările omenești dela Plavisevița ori cea dela Tîsovița cu o linie ferată îngustă pentru minele din apropiere, exploatate.

Cotul începe la luți, unde ca și la Porțile-de-Fer stânci se pun în

calea apei, născând nahlapi. Pentru înlesnirea navigației s'a construit un dig; s'a săpat un canal. Puterea iuțelii este așa în cât dacă s'ar instala aice o uzină electrică s'ar căpăta peste 500.000 C. P.

La Milanovăț orășel pe malul sârbesc unde se încarcă vestitele minereuri de aramă, Dunărea din nou cotește spre nord. E cealaltă ramură a îngustului cot dela Iuți. Din nou apele se înțesc, căci sunt silite să taie o creastă de calcar, ce-i închide drumul între Greben, pe malul sârbesc și Svinița pe cel românesc. Din nou se strâmtează cerând alte cheltueli pentru a face drumul nevigabil. Cu dinamita

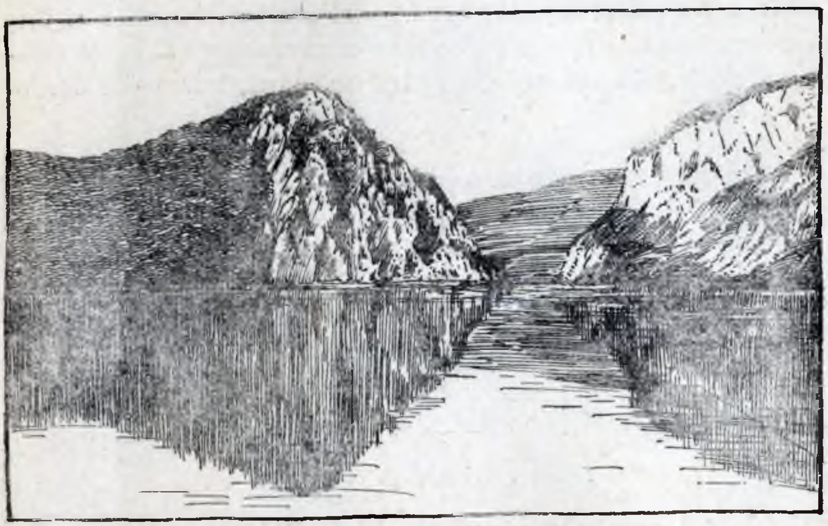

Fig. 82.—In Cazane. (Des. E. Saulea-Bocec).

s'a asvârlit din calea apei o parte din creasta dela Greben. Lucrările au durat dela 1891—95. S'au ridicat diguri care să îndrepte apa spre malul românesc, lăsând un cot mort spre cel sârbesc; s'a adâncit la Svinița un nou canal de navigație.

Iți impun lucrările omenești. In mijlocul lor însă le uiți, față de noua panoramă creată de Dunărea cu altă față de cât cea din Cazane, dar nu mai puțin captivantă. Intervine și munții pentru farmecul tabloului, pe lângă apă. Creasta roșie de dindărătul Sviniței ca un enorm zid surpat, mărește coloritul, formând jumătatea din zăvorul rupt de Dunărea, cealaltă jumătate, tot roșie, fiind arătată prin creasta dela Greben. Dunărea se învolbură; din nou se mânie de obstacolul din cale, dar cuvintele nu pot reda farmecul

locului. Trecând prin el, te învăluie; uiți lumea în care te afli. Formele sunt variate; mai variate colorile. Albastrul cerului să sprijină pe ușori de marmură roșie, peste care se așterne în pâlcuri dese verdele pădurii. Satul e între apă și stâncă, case de piatră cu acoperiș de țiglă, cu viță la streșină. Sub zidul roș gata să se năruie peste el, sătucul mai mult de cât vecinile lui, te face să te crezi în Tirolul de sud. Vre-o trei bastioane de piatră, bine păstrate, măresc pitorescul. Ele arată importanța strategică a văii și apărarea ce trebuie să fie luată. De acum înainte în susul apei, asemenea întărituri se înmulțesc.
Dunărea tot nu se lățește; tot îngustă rămâne. Malurile ei însă sunt alternanțe de sate la gura văilor cu perspective în inima munților și poclăzi de păduri ce se oglindesc în apă, întrerupte de clo-

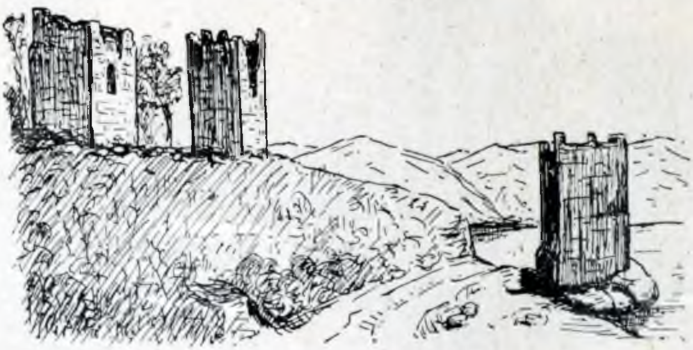

Fig. 83. Ruinele de la Svinița.

țani stâncoși, care măresc variația. Ici, la Doice, apare ca un pinten Piatra-Lungă, ascuțită; mai în jos o pereche de stânci, din fața apei, ca doi ,,bivoli'' ce se soresc. La Cozla din nou Dunărea se încruntă; din nou îi auzi glasul ei de mâine. Omul iarăși a trebuit să intervie, ca să înlăture pericolele din cale.
La Berzasca peisajul se desfășoară. Privirea se odihnește spre largul văii, ce-ți arată molcomitoarea creastă a Almașului, acoperită cu ceața albăstrie a pădurelor dese. E un decor mai deschis, mai luminos, iar plopii înalți din jurul bisericii dela Dobra, pe celalt mal, dau Dunării un aspect altul, surâzător.
Această largă lumină ce te învăluie a ținut însă o clipă. Dunărea din nou se îngustează, din nou se înfurie. Scoborând în jocul ei dela Baziaș, la dreptul acesta e prima opintire a Dunării de a străbate munții. Aice a fost atacul greu asupra pietrei, care se arată în

albie, aproape de fața apei. E întâiul repeziș cu valuri iuțite, cu bolborosiri sgomotoase. Și aice omul a trebuit să intervie săpând canal, retezând capetele stâncelor prea semețe. Se naște un peisaj alpin, în care plutești o bună bucată de vreme. La Stânca, unde albia e îngustă, te apucă iarăși fiori. Păreții malului înalt, în amețeala lungii călătorii, pare că se mișcă încet unul spre altul, ca să strivească vaporul. Sceneriile se schimbă la tot pasul ; treci din lac în lac, încăperile unui palat vrăjit. La Coronini ai scăpat de închisoarea

Fig. 84.—Ruinele cetății dela Golubec.

munților, cu toată gama sensațiilor dela sublimul măreției la fiorii salbatecelor forțe.

Față de strânsura de fiord dela Stânca, Dunărea apare ca un larg golf. Se desparte în două brațe ce înconjură Moldova, ostrov lung de mai mulți kilometri, acoperit cu sălcii; îți aduc aminte pe acel dela Ostrovul-Mare, la ieșirea Dunării din cataracte.

Inainte e zarea largă. Munții se dau la o parte, ca și păreții unei pâlnii. Drumul de muncă și luptă este însemnat prin stânca dela Bobocai, ce se ridică în mijlocul apei.

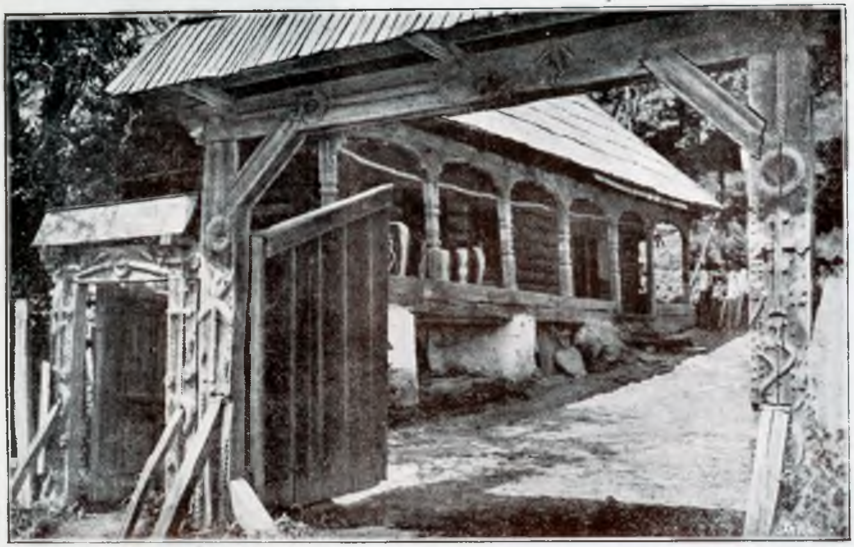
Simți că trebue să vie o prefacere. Dintr'o desfășurare largă albia se strâmtează. Din liniștită, cu fața lină, Dunărea dintr'o dată se

încruntă, cu valuri iuțite. E o nouă ei opinteală de a-și deschide drum în curmezișul munților.
Prinde a glăsui înfundat. Și vântul se întețește. Nu-l simțiai mai înainte, de cât răcorindu-ți fața ca mișcarea aerului despicat de vapor. Acum devine curent de aer întețit, silit să-și facă loc pe calea îngustă a văii. E un colț minunat din cursul Dunării. Inainte e larga perspectivă a ostroavelor cu sălcii, împrejmuite cu făpturi fantastice de plopi desfrunziți până spre vârf. Ce a rămas dintr'un vapor asvârlit la țărm, urmele războiului, pare un schelet desarticulat. Indărât e crapătura'n munte. Intr'o parte cetatea bine păstrată dela Golubac, cu bastioane legate prin ziduri ce se scoboară până'n apă, întărite la colțuri cu alte turnuri prismatice; îți fac impresia unei porțiuni din zidul chinezesc. Pe malul românesc pe creasta păretelui drept de calcar, se arată urmele altei cetăți, ruinate. Dunărea devine fiord la Coronini, pentru ca mai încolo după o cotitură, să se schimbe în lac, asemenea lui Königsee din Salzkammergut, prins din toate părțile de păreți de stâncă.Pădurile se scoboară până 'n șoseaua sârbească; la noi stau spânzurate ochiuri de popușoiu îngrădite, căpițe de fân puse în copaci ca să fie ferite de puhoaie.
Guri de peșteri se deschid în cale, tăinuite. In cea dela Golubac poporul pune cuibul muștei columbace, tot așa de rea pentru vite ca și vestita Țse-Țse din Africa. Unde se lasă roiul e prăpăd mare. De această muscă periculoasă se leagă Povestea lui I o v a n I o r g o v a n, voinicul de pe valea Cernei, care s'a luptat cu Balaurul cu 12 capete. I-a ieșit înainte Ileana Cosânzeana.

Atât de frumoasă
Și de drăgostoasă
Că la Soare
Ai fi putut căta
Iar la dânsa ba.

Văzând vitejia viteazului, de bucurie a ieșit din tufa de alun unde se ascunsese din calea balaurului. De dragul ei I o r g o v a n uită de balaur, după ce-i sdrobise unsprezece capete. Balaurul fugi cât putu; să făcu nevăzut în gaura de peșteră unde pieri, blăstămând. Blăstămul se împlini:

De me-i omorî
Capu-mi s'a'mpuți
Vermii s'or mulți,
Musce-or slobozi
Calul ți-a mușca
Pe loc va crăpà,
Boii-or otrăvi
Plugul s'a opri!

Casă din Maramureş.

Via dela Moldova-nouă. (Fot. *Reşiţa*)

Şi aşa s'a întâmplat. Din peştera tăinuită, ies rouiri de muşte mărunte, ce se împărştie şi până'n Mureş.

Vaporul îşi continuă lin drumul pe braţul dintre Ostrov şi malul românesc, tot mai depărtat de apă. Răsuflă şi el uşurat, după truda dusă de a lupta împotriva curentului. Lumea însă nu părăseşte puntea. Pare că se aşteaptă la o nouă scenerie care să o ţină în încordare. Peisajul rămâne domolit. Sărăcia de până acum din satele strânse între munte şi apă, izolate cât ţine iarna, cu muncitori de pădure ori minieri, face loc belşugului ieşit din pământul rodnic. Moldova-veche, sat de sârbi, cu casele alineate la stradă, fie care cu ghirlande de viţă în lungul streşinei, se vede că e cuprins. In jurul caselor, în vatra satului, girezi de paie înspre toamnă spun belşugul. In schimb Moldova-nouă,ascunsă sus pe costişă, e cuib de români nevoiaşi.

Rar loc unde se poate prinde deosebirea între un sat de şes cu belşug în holde şi unul de munte, cu sărăcia în el. De jur împrejur se ridică un amfiteatru de munţi. Corcanul, un dinte de stâncă ruginie, răsărit din mantaua de fagi, e într'o parte; de alta se înalţă aspru Vranovăţul. Păduri şi piatră pretutindeni. Ogoarele cu popuşoi, unde locul e mai aşezat, sunt atât de mici de par sdrenţe aninate de ciriteii ce ţărcuesc locul scump. Din păşunele firave, abia caprele sprinţare au ce rupe. Nici pădurea nu este a locuitorilor. Vai de acel care e prins cu o sarcină de vreascuri, fără bon.

Satul nu e strâns grămadă, cum e celalt. Un şir de case se îndreaptă spre valea îngustă către Ferezan; ramura cea mai lungă se întinde pe Valea-Mare.

Aspre sunt zilele coloniştilor fugiţi din Oltenia, zişi bufeni faţă de frăţulii băstinaşi. Au fugit de rău, dar au dat peste mai rău. Când nu găsesc să lucreze nici în pădure, nici ca băiaşi, apucă lumean 'n cap, cu ferestrăul lat, îndoit pe umeri, cu desaga în spinare. Ajung unii pe la Petroşani, alţii până la Comăneşti, în mine, dacă nu află de lucru la pădure.

Unii au pribegit până 'n Ruhr.

Acasă rămân numai femeile, ce ţin gospodăria într'o curăţenie şi ordine exemplară.

Aspre sunt locurile, aspră şi clima. Când suflă cosova, mistralul regiunii, răstoarnă căruţa cu cal. Iarna când nămeţii se îngrămădesc spre gura văii, satul e blocat, iar când vântul şueră în toiul iernii

„de înghiață și vițelul în vacă", oamenii stau ca marmotele în a-orțire. Și totuși boarea mediterană din timpul verii, înlesnește creșterea viței. Una din cele mai mari podgorii din țară, pe o suprafață de vre-o 75 jugăre, aice se găsește. E a societății Reșița. Ca și o cupolă din fortificații, la poalele ei se înalță crama și pivnița spațioasă, de mergi în lungul antalelor suprapuse cu vagonetele, iar hruba întinsă este luminată de lămpi cu acetilen. Cele două brațe ale Dunării se unesc din nou, dar albia e lată. Când se revarsă e ca o baltă. Numai malul românesc a rămas din granit, aproape, în cât abea are loc să se înșire casele din Baziaș și clădirile gărei.

Spre apus zarea se lărgește. E drumul liber al Dunărei prin Câmpia netedă dincotro curge,

Inconjurul României dealungul graniței variată și veșnică, s'a sfârșit.

TABLA DE MATERIE

ACEST VOLUM S'A TIPĂRIT
ÎN ATELIERELE „CARTEA
ROMÂNEASCĂ", ÎN LUNA
IULIE, ANUL 1939.

N54

28018—939

PREŢUL LEI 150.—